

TROP BREZ ZVONCEV

JANEZ JALEN

Vriskajoči psi

S lane so oparile drevje. Listje se je hitro obletelo. Zajec, ki se je bil neprestanemu pošumevanju umaknil iz goščav v strnišča in pod grmovje na pašnikih in senožetih, je spet ušel na svoja stara ležišča. Spet se je mogel zanesti tudi v goščavah na svoje uho. Zemlja je premrznila in živina je pozno odhajala na pašo. H koncu breje krave so bile pa že vse pritvezene k jaslim. Pokladali so jim samo suho mrvo, da bi od premrzle, sveže ne izvrgle. V rebrih za vasmi so se čimdalje bolj pogosto vriskajoče oglašali psi, vmes pa so rezko pokale puške. Novega lovca, Hribarjevega Petra, so tudi vabili na pogone, pa se je vselej izgovoril. Ni še premogel puške na zrna. S svojo staro enocevko, ki se je še od spredaj nabijala, ga je pa bilo sram pokazati se v lovski družini.

Leto je mimogrede zašlo v advent. K zorni maši je vsako jutro prišlo skoraj polno cerkev ljudi. Prve dni niso kazali kaj prida vneme. Pa jih je na Šmaren župnik Matija po bohinjsko prijel. Ni jih spomnil, naj skušajo čez poletje zamujene nedeljske maše, h katerim jim je bilo s planin predaleč, nadomestiti pozimi v delavnikih. Ne. Mirno kakor vselej jim je prebral skrivnostne besede iz knjige Modrosti, da ni še bilo brezen, ko je bila Brezmadežna že spočeta, tudi studenci vodá še niso izviralí, tudi gore s silno težo še niso stale. In da kdor Njo najde, najde življenje in prejme zveličanje od Gospoda. In iz Lukeževega evangelija jim je bral o oznanjenju, kako je angel prišel k njej in rekel: »Češčena, milosti polna! Gospod je s teboj, blažena si med ženami.« Župnik je zaprl evangeljsko knjigo, ni je pa odložil iz rok. Odkašljal se je, srepro pogledal po cerkvi in s poudarkom povedal: »Danes ne bom pridigoval, tisti naj pridiguje, ki je zunaj na durih nabit. Amen.« Gospod Matija je obmolknil, odmolil, podelil blagoslov in odšel s prižnice.

Po cerkvi je završalo. Pridige nihče ni razumel. Le cerkovnik Fronc, ki je pobiral v pušico, se je grizel pod brki v ustnice, da mu ni ušel smeh. Pravkar je bil, kakor mu je bil gospod ukazal, na oboje duri nabil enako popisan list. Vsi so vedeli, da nekaj ni prav. Le kaj bi utegnilo biti narobe?

Po maši zadnji dolgo niso mogli iz cerkve. Je pri obeh izhodih nastala gneča. Hotel je pa skoraj vsak na lastne oči prebrati na durih napis, ki je molče pridigoval:

PRELJUBI KRISTJAN!
 ČE LE MOREŠ,
 HODI K MAŠI
 VSAK DAN.

Nekateri so se muzali, drugi so se čutili prizadete. Zaleglo je pa vsem. Drugo jutro pri zornicah se je župnik Matija zadovoljno smehljaj polni cerkvi: »Pa sem jih spet zavrnil na pravo pašo, moje preljube Bohinjce.«

Do lista, nabitega na velikih durih, sta se bila na Šmaren Hribarjev Peter in Tkalčeva Jerca pririnila nevede oba hkrati. Gneča ju je bila pritisnila drugega ob drugega. »Kam tiščiš,« si je nejevoljna skušala narediti Jerca s komolcem več prostora. »Tok nikar mi reber ne polomi,« se je zasmel tik razhudenega dekliča ogoreli lovec. »O, Peter. Ali si ti,« se je ozrla Jerca. Pa že se je spomnila, da se je pokazala preveč prijazno. Saj zavoljo nje same bi bilo kar prav. Le vse polno ljudi je stalo naokrog. Kar brž bi kdo utegnil napak misliti. Jerca je zardela. Dobro, da je bilo še dokaj mračno. Kljub temu je hitela zabrisati izgovorjene besede. Pritrdila je napisu: »Kar prav nas prijemljejo gospod zavoljo maše.« Preden je Peter utegnil odgovoriti, se je Jerca že pomešala med ljudi. »Le kaj jo je pičilo tako neutegoma?« je pomislil Peter in si tudi sam pomagal iz gneče. Obstal je pri lovcih ob zidu na vrhu stopnic. Nekateri so kadili, drugim se je v jutrnjem mrazu videla sapa, kakor bi puhali dim.

Škantarjev Tomaž je po naročilu najemnikov vabil poklicne lovce na velike skupne pogone med Spodnjo in Zgornjo dolino od Korit čez Ščavnico in Rudnico in po obojih Senožetih. »Da te ne bo spet manjkalo,« je pogledal Petra, kakor bi ukazal. Peter stricu ni mogel ugovarjati. Vpričo vseh je obljubil, da pride.

Zarja je pordečila oblake in zasežene vrhove gorá. Ljudje so se razšli izpred cerkve. Hribarjevega Petra sta spremljali proti domu skaljena misel na Tkalčevo Jerco in pa skrb, kje naj dobi do velikega pogona poklicnemu lovcu primerno puško. Spomnil se je, da ima Vencelj na Bistrici polno stojalo lovskih pušk. Morebiti mu posodi katero. Popoldne stopi do njega.

Izza Jelovice je vzšlo sonce. Bilo je veliko in ni slepilo. Mirno je mogel Peter gledati vanj. Grelo pa ni nič.

★

Na Bistrici so minile pete litanije. K blagoslovu so fantje dolgo potrkavali. Bronasti glasovi so se razlivali preko lesenih streh. Pribrneli so tudi v prostorno sobo v gradu in predramili višjega gozdarja Venceljna Hrubečka. Ob gorko zakurjeni peči je bil po kosilu zadremal. Na široko je zazdehal, počasi vstal in se pretegnil. Pomencal si je oči, navihal brke in pogladil brado. Spomnil se je bil sinočnjega večera. Preživel ga je bil v gostilni Pri mostu. V veseli družini, tudi žandar Kranberger je bil vmes, so si pripovedovali, kako znajo Bohinjci svoje prepovedane love skriti in tajiti. Najbolj všeč mu je bil tisti, ki pred sodnikom kar nič ni hotel govoriti. Bil je oproščen. Ko so ga pa vprašali, kako je opravil, se je pohvalil: »Tiha beseda je zmogla.« Kranberger je molčal, kakor bi bil sam prizadet. Pil je malo več, kakor je imel navado. Domov grede je pa Venceljnu povedal, kako je bil njega Hribarjev Peter že dvakrat spazil v Ukancu in na Ovčariji. Pa da mu bo že še vrnil. Vencelj se je skoraj na glas zasmel: »Tri sto kosmatih medvedov. Je že res, da mi je bil fant vedno všeč. Da jih ima pa Peter toliko za ušesi, bi mu pa ne bil prisodil. Kranberger je pa neumen voliček. Kakor kaže, ga bo Hribarjev učil voziti. Če se mi ponudi priložnost, ga mu pomagam navezati v jarem in napreči v ojnice. Mu že pokaževa zganjati nemščino v Bohinju.«

Na obilen kup žerjavice je znova naložil za grmado visoko polen: »In če bi bila za vse drugo naša gozdarska služba za nič, je dobra zato, ker drv nič ni škoda. Posebno v Bohinju ne, ko so tako daleč od sveta.« Natlačil si je najdaljšo pipo in si jo z živim ogorkom prižgal. S police je pa vzel Brehma, nemško pisano knjigo o življenju živali, zvezek o martinčkih, kuščarjih in kačah. Bral je o njih in gledal naslikane, kakor bi mu bilo dolčas po živih, ki jih že od zgodnje jeseni ni več videl. Poskrili so se bili v zemljo in otrpnili: »Hm.« Pljunil je v žaganje in potlačil s prstom tleči tobak: »Čez poletje pa moram res dognati, koliko zvrsti martinčkov in zelencev se sonči po ograjnih zidovih okrog vasi in po gorah okrog Triglava.«

Zunaj se je oglašil težak korak. Nekdo je obstal pred vrati in nerodno potrkal. »Noter!« je glasno ukazal gozdar. V oblake tobakovega dima je stopil Hribarjev Peter: »Dober dan!«

Vencelj se je začudil: »Ti o vuku, vuk iz lesa. Pravkar sem bil mislil nate. Bog daj, Peter. Kar prisedi in si ga natlači.« Vencelj je položil na klop poln mehur tobaka.

»Pa ste kaj dobre volje danes,« je sedel Peter in položil klobuk poleg sebe.

»Sem. Pa prav zavoljo tebe. Kranberger se priduša, da te bo na meh odril. Tri sto kosmatih medvedov.«

»Kdo bo koga, se bo od zadaj videlo.« Peter je vzel čedro iz žepa.

»Kaj? Ti si upaš križati pota cesarskim oblastnikom?« Hrubečka je narejeno grozeče dvignil porcelanko visoko nad glavo.

»Za poštenost domačega dekleta si upam priti navzkriž s samim hudičem.« Peter je na rahlo udaril s pestjo na klop poleg sebe.

»Pa če bi jaz za kakšno brhko Bohinjko pogledal?« Vencelj se je zravnaval in pomežiknil loveu.

»Vi ste pa že kakor naš in veste, kaj je prav. Saj le vse preveč dolgo odlašate.« Peter si je prižgal tobak. Skozi dim pa je pozorno opazoval prezgodaj osivelega moža. Ni prezrl, kako je kakor grenak spomin mračna senca hušknila čez njegov poraščen obraz. Vencelj se je zdajci obrnil proč in to pot pljunil kar na tla. Kakor mimogrede je povedal: »E, Peter, Peter. Po Frančkih in Jerčkih in Kristinceh rada glava boli. Le glej, da se kam nerodno ne zamedeš. Saj si že kdaj slišal večati zajca v zanki. Rešil bi se rad, pomoči prosi, pa kliče v zmedenosti le svoja najhujša sovražnika, lisjaka in kuno, namesto da bi tvegala sunkovit odskok, odtrgal zadrigo in zbežal daleč proč.« Vencelj je vstal, se sprehodil in zapel:

»Oj, le šumi gozd zeleni,
senčni gozd na tujih tleh.«

Kakor bi se bil spomnil, da ni sam, je prenehal sredi kitice, se zasmel in spregovoril, preden se je Peter utegnil začuditi: »Lepe so vaše pesmi.« V isti sapi je nadaljeval: »Pa kako da mi nisi nikoli omenil, da žandarju nisi po volji?«

»Mi nič kaj ne diši, priti v precep cesarskih ljudi. Preveč trobite vsi v en rog.« Peter se je ponorčeval, Vencelj je pa zares zrasel:

»Golida bohinjska!«

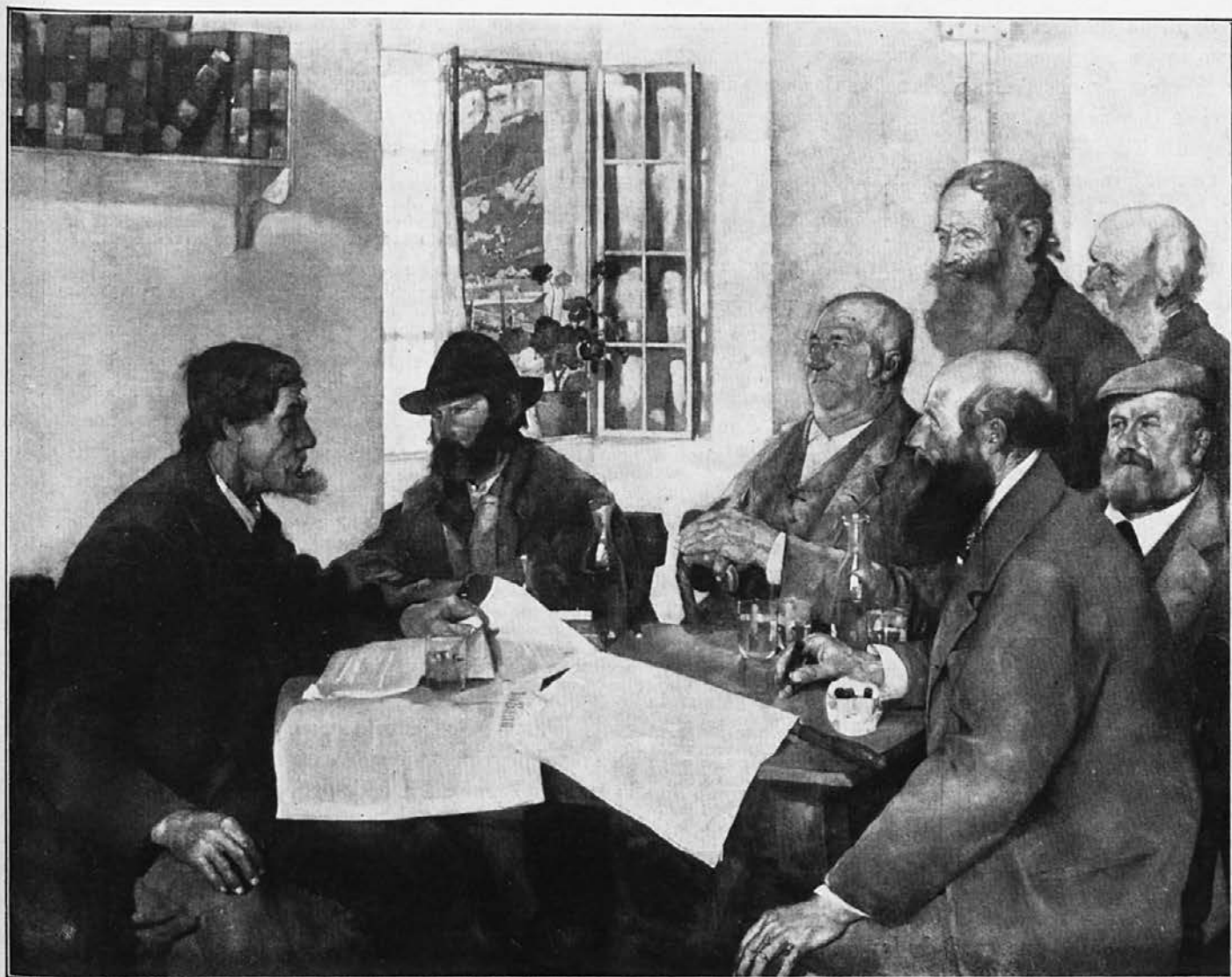
Dovolj je imel Peter opraviti, preden ga je pogovoril. Za kazen pa je moral natančno povedati, kako sta se srečala s Kranbergerjem v Ukancu in na Ovčariji. Hrubečka se je smejal, da se je ob kolena tolkel: »O, tri sto kosmatih medvedov pa dve kruljavi lisici, zraven pa še en osmrajen dihur.«

Tedaj je zunaj nekaj poplazilo vrata, nagnila se je kljuka in v sobo je skoraj telebil čvrsto zraščena črna jazbečar. Sam je za sabo tudi zaprl. »Črt! Škoda, da si zamudil. Še ti bi se krohotal,« je ogovoril Vencelj svojega psa. Črt je zalajal, kakor bi ga razumel.

»Dobro imate izučenega,« je pohvalil Peter gozdarjevega ljubljena.

»Tudi tebi priskrbim takega.«

»Najprej bi potreboval puško na zrna.« Peter je bil kar vesel, da je tako lepo nanesla beseda.

Maks Buri: Vaški politiki. (Basel, Umetnostni muzej.)

»Komu drugemu pravi, da nisi že prej hodil na lov.«

»Seveda sem. Kdo pa ni,« je priznal Peter.

»Kakšno divjad si nazadnje ustrelil?«

»Ruševca v Planini na Kraju. Prav tisto jutro, ko se je rajni Bitenc ponesrečil. Še nerodno mi je bilo, ko je Tkalec v Ukaneu opazil krvavo liso na vreči. Pa se nisem hotel izdati.«

»Boštjan naj sam nase pazi. Saj je dober človek, le včasih ga pičijo muhe. Pa tebi menda ne bo nagajal, če sta z Jerco prijatelja.«

»Sva in nisva.« Peter se je spomnil, kako naglo in brez besede je odšla zjutraj Jerca pred cerkvijo od njega. Hrubečka je opazil, da mu nekaj ni prav. Ni maral siliti vanj. Preobrnil je pogovor: »Tak, imaš še vedno staro očetovo puško? In z njo si nazadnje ustrelil škarjevca. Sama dobra znamenja.«

»Vi pa tudi vse veste,« se je začudil lovec.

»Vsega ne. Marsikaj pa. Pa je bolj prav, če ljudje mislijo, da ne vem.« Vencelj je prinesel s starodavnega

stojala, okrašenega z jelenjim rogovjem in merjaščevimi čekani, dvocevko: »Bi ti bila tale všeč?«

»Bitenčeva je.«

»Da, njegova —. Vzemi jo. Dal mi boš zanjo manj, kakor sem jaz plačal Katri. Saj toliko res ni vredna. A razjezilo me je, ko je nekdo, ki ima vsega čez glavo, hotel izvabiti od nesrečne vdove še dobro orožje pod nič. Pa večkrat se oglasi. Ti ne bo v kvar.« Vencelj je spet segel po debeli knjigi in sédel nazaj k peči. Lovčeve zahvale pa kar nič ni maral slišati.

Na hodniku je Peter postal in slišal, kako je Vencelj zapel: »Kde domov muj.«

Vso pot do doma je Peter premišljeval življenje bradatega gozdarja. Samo rahel tuj naglas ga je še izdajal, da je daleč na severu doma. Vedno se je delal, da mu je všeč v Bohinju, v resnici pa se mu je tožilo po domu. Hudo ga je moralo nekaj prizadeti: »No, saj. Sicer bi tako dober ne bil.« Petru je bil Vencelj uganka, ki se je pa začela že razvozlavati. Tako se je bil lovec

zamislil, da tudi na Bukovem ni stopil v gostilno, čeprav se je bil namenil spiti kozarec vina. Na mostu pri Svetem Janezu je začutil na roki prve snežinke. Ozrl se je v nebo. Gore so bile vse zatlačene z oblaki: »Zapadlo bo.«

Čez noč je sneg pobelil Bohinj.

V Jereki pri Sv. Marjeti je bilo odzvonilo jutrnje angelovo češčenje. Na ravnem je ležalo dobro ped snega, v višinah se ga je bilo naletelo več. Divjad je pokazala vse križem svojo sled. Zajci so si do stogov razhodili kar steze. Lisjak je čez polje hodil v ravni črti in je stikoval za hrano največ ob vodi. Z jerekarske strani so prešli trije srnjaki čez pot v Ščavnico. V Rudnico je pa gamse prignala že zadnja burja.

Lovci so se zbrali v Kotu pod Babno goro. Iz Zgornje doline in s Koprivnika so bili prišli prav vsi. Iz Bistrice pa je manjkal samo Arh. Se je bil čez nogo nekaj povozil.

Povabilu na skupne bohinjske pogone med Spodnjo in Zgornjo dolino sta se bila odzvala tudi gospod kanonik, prejšnji selški župnik, in pa okrajni glavar iz Radovljice. Že prejšnji dan pred kosilom sta se bila pripeljala skozi sotesko. Bila sta gosta v župnišču in sta domača dva gospoda, župnika in kaplana, popoldne pri taroku pošteno obrala.

Psi so bili vsi oprčeni, ali vsaj po dva in dva zvezana skupaj, le jazbečar Črt, ki je ubogal svojega gospodarja kar na pogled, je hodil prost naokoli.

Lov je vodil Vencelj. Dolg lovski rog mu je nihal ob boku. Bistriške gonjače in pse je pustil na Savskem mostu in naročil Strgarju, kako naj jih porazdeli. Poklicne lovce in gonjače iz Zgornje doline je pa podredil škantarjevemu Tomažu. Ukazal mu je, naj tudi njegovega psa Črta uvrsti med svojo pasjo tolpo. Kako naj poganjata, se je bil pa Vencelj s Strgarjem in Tomažem že v nedeljo dogovoril.

Tomaž je odpeljal gonjače, da zastavi pogon, lovci so pa odšli po kolovozu v Babno goro. Zadnji je hodil na gozdarjev ukaz Hribarjev Peter, pa bi bil dokaj rajši ostal spodaj. Na vrhu je gozdar ustavil vso lovsko tovarišijo. Razložil je potek pogona, razdelil stojišča in zahteval, naj se vsak strogo ravna po njegovih navodilih: »Če morebiti komu ni povsem prav,« je končal Hrubečka, »naj pomisli, da imajo sam presvitli cesar zjutraj ob pričetku lova svojemu osebnemu lovcu, ki je za ves potek in uspeh odgovoren, kakor danes jaz, navado reči: Heute sind Sie Kaiser! Danes ste vi cesar,« je prestavil Vencelj za tiste, ki niso razumeli nemško, kar koj sam tudi na slovensko.

Razšli so se vsi dobre volje. Petra je Vencelj pridelil glavarju, sam pa je spremljal gospoda kanonika. Mehak sneg je dušil korak. Vse naokrog je postalo

tiho, kakor bi ne bilo žive duše v Ščavnici, le spodaj nekje je zacvilil pes. Najbrž je bil preveč nepočakan, pa ga je izmed gonjačev kdo strahoval.

Glavar in Peter sta obstala na dokaj odprti stečini. Skozi obletele krone redkega bukovja so vsenaokrog blestele v prvem zimskem soncu zasnežene gore. Z drevja se je pričelo usipati ivje. Iz dimnikov po vaseh se je dvigal dim naravnost proti nebu. Dan je bil brezvetrn in za lov kakor nalašč.

Z vrha Ščavnice se je mogočno oglasil Venceljnov rog. Globoko ob Savi se je odzval Strgar. Tomaž je pa stal na sredi Češniškega polja. Sunkoma je zatrobil na rog »tra, tra, tra,« da je gonjače in pse kar samo vzdignilo v pogon. Visoko zravnano, kakor vojskovodja, ki je poslal svojo vojsko v napad, je privzdignil daljnogled k očem. Poiskal je Hribarjevega Petra. Kar dobro se mu je zdelo, da je prav njegovega nečaka, čeprav še novince, izbral Vencelj za spremljevalca glavarju. »In fant se na stojišču dobro drži, kakor je videti. Se bo naredil, se bo; v moji in Venceljnovi šoli.«

»Fit, fit, fit, fiuu, fiuu, fiuu,« so vzdolž vsega pobočja požvižgavali gonjači psom in jih izpodbujali, naj pridno iščejo.

»Pok,« je odjeknila prva puška. Streljal je glavar. Tomaž je videl, kako je Peter pobral lisjaka: »Seveda. Izmuznil bi se bil rad, prevejanec, pa je bil že prepozen.«

Pod Senožetmi so se oglasili psi. Dvignili so zajca. Tekel je po planji naravnost proti vrhu. V sredi hriba nekje so psi izsledili srnjake. Proti Koritom so zalajali dvojni hkrati. Poprej gluha Ščavnica se je sprevrgla v en sam vrisk, v divje tekanje sem in tja, v smrten strah in krvoločno odprte pasje gobce. Vmes pa so pokale puške. Tomaž je slišal pasji lajež kakor oddaljajoče se in čimdalje bolj pojemajoče zvonjenje, ki je pa znova naraščalo in upadalo, dokler ni popolnoma utihnilo in so rogovi razglasili konec prvega pogona in sklicali lovce, gonjače in pse na vrh Senožeti. Hribarjev Peter je prinesel z glavarjem lisjaka in zajca. Tudi drugi so uplenili dokaj divjadi. Celó srnjak je bil vmes. Vencelj je bil s prvim pogonom kar zadovoljen.

Po kratkem oddihu in okrepčilu so se gonjači in lovci spet razšli. Glavarju je Vencelj določil stojišče na spodnji skali pod Rudnico. Dolgo sta čakala s Petrom, preden so se oglasili rogovi. Psi so gonili na vse strani, le proti njima ni hotela priteči nobena živad. V sencu je postajalo obema že kar mraz, na sonce se pa nista smela premakniti zavoljo svoje in drugih lovcev varnosti. Vsega naveličana sta že težko čakala, kdaj Vencelj odtrobi pogon: »Saj tako nič ne bo.«

»Hov, hov, hov,« se je nizko pod njima oglasil Črt. Skozi grmovje je v rahlem diru pritekla težka in rejena srna. Peter jo je prepoznal za staro jalovko, ki se je že dolgo znala umikati odstrelu. »Streljajte!« mu je

šepetaje ušlo, kakor bi mu ne bilo smelo. Počil je strel in se gromovito razlegel po Izgarjih. Peter je bil počenil in videl pod oblakom po smodniku zaudarjajočega dima, da je srna padla, se spet dvignila in opotekla, še enkrat padla in spet vstala in v diru zbežala navzdol proti polju: »Zadeta je,« je ugotovil Peter. »Stopite za njo, da predaleč ne zaide in da jo psi ne načno,« je ukazal glavar.

Na strelu je Peter koj opazil po snegu razpršeno dlako in tudi že svetlordečo penasto kri. Po sledi je počasi pribeskal Črt. Lovec je psa ujel in ga otvezel na vrstico. Počasi sta šla za srno. Krvave lise v belem snegu so jima kazale pot.

Peter se je kar začudil, da ni našel srne ob robu gozda. Pogledal je mimo leskovih grmov po sledi naprej in videl, da leži srna za pol streljaja daleč od Tkalčevega stoga. »Mrtva bo,« je sodil, pa je vendar pripravil puško za strel in se počasi bližal. Srna je bila pa še živa, le vstati ni mogla. Dvignila je glavo in s široko odprtimi očmi pogledala psa in človeka. Črt je priskočil in jo prijel za nogo. V smrtnem strahu je srna trikrat zapovrstjo presunljivo kriknila. Peter je potegnil iz nožnice lovski nož in urno pokleknil v sneg. Prijel je z levico zastreljeno srno spredaj za glavo tik pred očmi, ji nategnil vrat in jo z desno zabodel v zatilnik. Srna se je stresla in obležala mrtva.

»Le kako moreš biti tak.«

Naglo, kakor bi ga bil zbedel s šivanko, se je Peter obrnil proti Tkalčevemu stogu. Ob brani, obdevani do polovice s turščino, je stala Tkalčeva Jerca in nejevoljna gledala Petra.

»O, Jerček!« Peter je bil presenečen. Šel je k dekletu: »Kaj pa ti delaš tukaj?«

»Po turšično slamo za živino sem prišla. Kaj ne vidiš samotnic? Ves čas te izpod stoga opazujem. Ti pa seveda nič ne vidiš, ko si zaverovan v samo moritev.« Jerca je mrko gledala lovca.

»Jaz?« se je čudil Peter. »Zastreljeno divjad je vendar treba čimprej rešiti trpljenja.«

»O seveda,« je oporekala Jerca. »Najprej se ji je treba približati s psom in nožem in jo pripraviti v najhujšo grozo. Še sedaj slišim krik smrtnega strahu.«

»Res, bolj prav bi bilo, da sem zdaleč streljal,« je priznal Peter.

»Zakaj pa nisi?«

»Kako sem mogel vedeti, da me opazuješ.«

»Takooo —« je zategnila Jerca: »Zavoljo mene bi prizanesel, zavoljo živali same pa ne.«

»Ne bodi vendar otročja. Je bilo tudi tako prav.« Peter kar ni mogel razumeti dekletovega razburjenja: »To je vendar moj poklic.«

»Najlepši ravno ni. Sicer pa meni nič mar.« Jerca se je obrnila in pričela nakladati turščino.

»Naj ti malo pomagam,« se je ponudil Peter.

»Ne. Imaš še sedaj krvavo roko.«

»Kakor hočeš.« Peter se je obrnil. »Kdo se bo prekal,« je rekel sam zase.

Jerca pa je ujela njegove besede in prisekano odgovorila: »Se tudi treba ni.«

V Tkalčevem stogu pod Izgarji je šumela turščina, za pol streljaja daleč je pa Hribarjev Peter iztrebljal ustreljeno jalovko.

Rogovi so odtrobili pogon. Po strmini navzdol je prišel okrajni glavar. Sam je prinesel lisjaka in zajca. Prav takrat je Jerca pretegnila samotnice. Na Petra in glavarja se še ozrla ni. Glavarju se je čudno zdelo, ko je vendar po gazi videl, da je bil lovec prej pri dekletu. »Kaj sta se mar kaj sporekla?« je vprašal.

»Nekaj se je vtikala v lov, pa ji nisem mogel dati prav.«

»Brhko dekcle pa je,« je gledal glavar za Jerco.

»Je. Pa muhasto tudi,« je bil Peter kratkih besedi.

Uplenjeno srno je Peter glavarju zanesel v bližnje župnišče v Srednji vasi. Gospod kanonik in Vencelj sta že čakala. Oba gosta sta se dobro izkazala.

Zadnjega pogona okrog miz v gostilni se Peter ni udeležil. Odšel je domov, se preobul in skuhal. Pa ni imel obstanka. Odšel je v gore.

Vrh Klanice se je ozrl na Rudnico, na Izgarje in Tkalčev stog. »Naj nikar ne misli Jerca —,« je spregovoril polglasno. Če bi ga pa kdo vprašal, česa naj Tkalčeva Jerca nikar ne misli, bi pa ne vedel povedati.

Še je sonce osvetljevalo gore naokrog. Jezero pod njim je pa nad nasutinami za Krajem že zamrzovalo. Nad nezamrzlim pa se je preletavala jata divjih rac.

(V drugo naprej.)

JAZ NISEM BOGAT

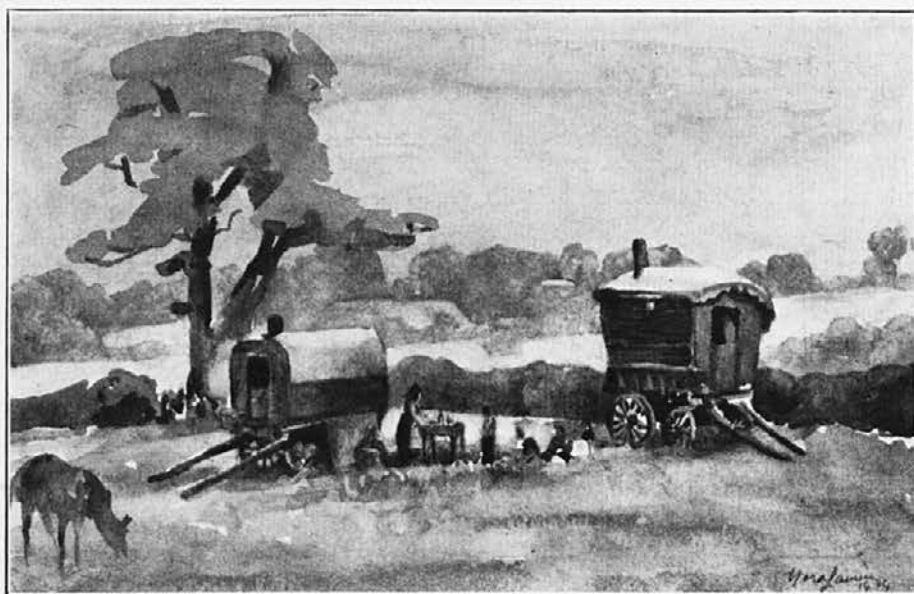
JOŽE DULAR

Jaz nisem bogát,
ne kopljem se v zlatu in svili,
dragulji me niso težili,
doslej mi neznan je brokat.

Ti vedela si:
da jaspis je moj rožmarin
in nagelj na oknu — rubin,
da moje bogastvo si ti!

Jaz nisem bogát,
zato mi nikar ne zameri,
če živel do danes sem v veri,
da več je srce kot škrlat.

Nora Laurinova: Cigani na Angleškem. (Akvarrel.)

G O S P O D Š I M E N

FRANCE KUNSTELJ

Bele roke so se mu nemirno tresle, ko si je zapenjal kolar in si oblačil dolgo črno suknjo. Soparna tišina je napolnjevala gosposko opremljeno prednjo sobo, da si je gospod Šimen nekajkrat potegnil z robcem preko čela, preden se je odpravil. Še enkrat sta se pozdravila z mladim zdravnikom, ki sta se z njim poznala še iz gimnazijskih let, potem pa je gospod Šimen vzela z obešalnika klobuk, palico in novokupljeno aktovko ter odšel. Zdravnik je imel svojo ordinacijsko sobo prav v četrtem nadstropju, zato je gospoda Šimna, ki se je po vsaki naporni hoji počutil slabotnejšega, tudi ta utrudila, da, zdelo se mu je, da še bolj ko prej navzgor. Za hip je počil ob vogalu zadnjega stopnišča; lagodno mu je delo, ko je skozi temni hodnik potegnulo mrzlo, da ga je po prepotenem telesu preletelo kakor ob hladnem polivju v kopalnici.

Hodil je po šumnem mestu kakor plašna žival, ki je zašla ponevedoma iz gozda in si išče poti nazaj. Obisk pri zdravniku ga je tako zmedel, da je pozabil, da mora še v knjigarno po francosko knjigo, ki mu jo je sobrat Matevž priporočil za premišljevanje; da mora za društvo pozvedeti, kje bi se dobili ceneni načrti za novo dvorano, da mora kupiti nov podstavek za večno lučco pred kipom presvetega Srca, ker mu je onega sestra Marta zadnjič po nesreči ubila. Ena sama misel mu je begala domišljijo in ga dobesedno utrujala. Pa ne morda to, da sta se z mladim zdravnikom nekoliko sporekla zaradi prepričanja; saj ga je zato zdravnik za prihodnjič povabil celó na kosilo, da se več pogovorita. Ne, nanj je padlo nekaj povsem novega, česar nikoli niti najmanj ni pričakoval, nekaj, kar ga je

v hipu za deset let postaralo in ga storilo celó zrelega za odhod od dela, ki ga je opravljal šele dobrih petnajst let.

Pogledal je lenivo na uro in se spomnil, da mora kam na kosilo, ker vlak odpelje šele proti večeru iz mesta. Popravil si je klobuk, ki mu je silil na blede čelo, ter stopil v restavracijo. Dišeča juha mu je šla še nekam v slast, z drugimi jedmi se je pa trudil, da bi jih poživil. Še zmeraj mu je lebdel pred očmi prijazen zdravnikov obraz in njegov mirni, toplo in obenem resno, skoraj strogo izrečeni nasvet: Pustite službo, sicer ste izgubljeni za vselej! Hotel je seči v aktovko po rentgensko sliko, pa je vdano zamahnil z roko, češ saj vem, čemu

bi gledal desetkrat, saj vidim, tule so rebra, na desni strani pljuča nagnita, luknja, o, od kdaj neki? Čutil sem, da nekaj s sapo ni v redu, dušilo me je, ampak... Težka in utrujena glava mu je padla v dlani, lepi kostanjevorumeni lasje so se rahlo usuli preko čela. Sam je sedel v sobi; gost, ki je bral časopis nasproti njegovi mizi, je tiho odšel, da še opazil ni, kdaj.

Zunaj je bil lep dan. Sonce se je vroče smejalo na visokem nebu. Vse mesto ga je bilo polno, ceste, ulice, ponosne hiše in ljudje, ki so vrveli sem in tja kakor mravlje v razdrtem mravljišču.

Gospod Šimen se je odpravil na vlak. V nogah je čutil utrujenost, mestnega tlaka ni bil vajen, malokdaj je stopal po njem, le enkrat v letu se je stežka pripravil. Saj mu tudi ni bilo potrebno, vse mu je prinesel gospod Matevž, sosedni župnik, ta je zahajal v mesto redno na štirinajst dni. Ko je vlak drdral proti večerni strani, je gospod Šimen segel po brevir, se po latinsko pokrižal in začel, kjer je zjutraj še pred mašo po svoji stari navadi končal. Toda oči so mu ubežale od črk skozi okno in iskale daleč tja za griče, ki so že siveli v poznem popoldnevu. Trudil se je, da bi molil psalm za psalmom; v oddelku se je glasno pogovarjala gruča delavcev, ki so se vozili iz predmestne tovarne; a to ga ni raztresalo. Misel, da je bil danes na zdravniškem pregledu in da gre zdaj domov samo še po slovo, mu je trgala zbrano molitev. Znova je začel prebirati z očmi črke in gibati z ustnicami, a srce ni molilo in tudi ni dobivalo novih moči kot sicer, kadar je gospod Šimen povzdignil svojega duha k Bogu. Danes tega ni zmogel. V glavo so mu silile druge misli.

»Do Matevža stopim,« si je naposled dejal in za trenutek zaprl brevir. Vlak je neugnano drvel naprej, kolseje je pelo dolgočasno pesem. »Matevž mi bo pravo

svetoval, kako naj ukrenem. Sestri Marti pa še nič ne omenim, da mi potem hiše okoli ne obrne.« Kakor da bi bil Bogu hvaležen, da mu je poslal tako misel, ki mu je vlila nepričakovano novega poguma in upanja, da zdravnikova beseda vendarle še ni zadnja, se je znova zatopil v sveto berilo.

Ko je prišel domov, je bila že noč. Stopil je skozi vežna vrata naravnost v pisarno. Zanalasč je hodil tiho, da ne bi pritekla Marta in ga nadlegovala. Na črni, lepo urejeni mizi je ležalo nekaj pošte: dva časopisa, ena pošiljka in dve pismi. Prvo je spoznal po drobni, okoreli pisavi. Pisal je gospod Jože od Sv. Volbenka, drugo je bilo tipkano, da ga po naslovu ni mogel prepoznati.

Odprl ga je in radovedno šel z očmi za podpisom. Matevž! Matevž mu piše in prosi, naj pride v kratkem na Košeljevek; šolo bo zidal, pa mu ne gredo načrti izpod rok, gospod Šimen se pa razume na take stvari.

»Kot nalašč!« se je gospodu Šimnu razvedrilo čelo. »Lep izgovor za Marto, ki bo vprašala, zakaj spet rinem v hribe, ko me pot tako zdela.« Pogledal je še na kalendar, ki je sloko stal nad knjižno omaro, in si zasteno-grafiral dan in opravilo, da ne bi morda pozabil, čeprav ni bila njegova navada. Šele zdaj se je razpravil. Ko je odlagal suknjo, ki je bila še skoraj nova, kajti nosil jo je samo za posebne prilike, mu je zaudarilo v nos ostro, dušeče. Spomnil se je, da mu je dal zdravnik neka zdravila, ki naj mu bodo le za prvo silo, dokler ne pusti službe. Previdno je spravil steklenico v predal nočne omarice, si zamenjal praznji kolar, nato zapisal v svoj dnevnik, kakor je imel zmeraj navado, sedem vrstic o današnjem dnevu. Potem je oblekel talar in stopil po sobi gor in dol.

Šele zdaj je začutil, da ga je dan utrudil. Hoja ga je zbila, da mu je šumelo v glavi. Vrh vseh tega pa še te zdravnikove besede! Saj je samo dvakrat omagal pri svetem opravilu, da so ga nesli iz cerkve. Ljudje pa so govorili, da gospod hujšajo, ker preveč v knjige rinejo; bleedi so kot zid, ker ne zahajajo dosti na sonce. Pa gospod Šimen ni čutil resne slabosti; do spanja mu ni bilo posebno, samo v glavi je čutil omotičnost, ki se ga je pač pogostoma lotevala. Da bi pa prišel na tako misel kakor danes zdravnik, tega si ni mogel vtisniti v glavo.

Zunaj je zalajal pes. »Domači so prišli s polja,« si je dejal in se skušal raztresti. »Letos bo pa obilna letina!« Prekrižal je roke na hrbtu in stopil okrog dolge

Nora Laurinova: Pariška kavarna. (Café du Dôme. Akvarel.)

pisalne mize, da je rezko zaškripalo v parketu. Globoko v pljuča je segel po sapo, usločil život, ki je bil kakor izklesan kip mladeniča, ter za hip postal ob nizkem oknu. V dolini je ležala vas. Iz nizkih koč so se svetlikale rumene luči. Noč je bila lepa, vsa jesenska, dišalo je po utrujeni zemlji in sadovih, ki jih je dala. V tiho noč ja zavriskal pastir, ki je gnal zadnji s paše. Gospod Šimen je globoko zavzdihnil, si otrl solzo, ki mu je silila v oči, ter stopil od okna.

Ko sta končala prijateljske pogovore, sta stopila še v cerkev in kratko pomolila. Ura v zvoniku je odbila štiri.

»Zdaj pa res moram iti,« je hitel gospod Šimen s spremenjenim glasom, da bi zakril svojo bol, ki se mu je zlila v srce. »Zgodnje noči so, teme nočem rezati,« se je hotel malo pošaliti, a sleherna beseda mu je očitovala bridkost.

Oba duhovnika sta stala pred cerkvenim pragom. Zlato jesensko sonce jima je božajoče ščemelo v oči, da sta se s hrbtom obračala proti večeru. V zraku je ležala omamna sladkost in svežost lepega dne, ki ga je poslal Bog ljudem, da bi pospravili še ostalo košnjo.

»Tevže!« se je gospod Šimen še enkrat zbral in pozabil na vse nasvete zdravnika. Bela roka mu je spolzela čez čelo. »Daj mi zadnjo besedo: ali naj pustim in grem?« Zadnja beseda mu je zdrknila trdo, prisiljeno.

»Kakor sem rekel, Šimen, pravi prijatelj ti zmeraj najbolje svetuje!« je odvrnil gospod Matevž po latinsko, kakor je bral pri nekem klasiku. Žal mu je bilo besede, toda moral je izreči, kakor je ukazovala pamet. Skušal je najti kar moči tolažbe za razbolelega

sobrata, svetoval, naj se morda obrne še sem in tja, a kaj je mogel! Šimen je razložil sam dovolj jasno; ni ga bilo pametno zadrževati.

Nikomur ni bilo več do besede, pogovor je zastal že v tretje. Končno se je gospod Matevž dvignil iz zbežanosti, prijel sobrata za ramena in mu skušal povedati vse, kar je še preostalo v tolažbo: »Pojdi! Molila bova.« Nato sta si krepko stisnila desnici in šla vsak v svojo smer. Obema je legla čez dušo velika senca, ki se je nista mogla ogniti.

Ko je gospod Šimen prebrodil zaplato smrekovega gozdiča, je postal vrhu grebena in se še enkrat ozrl na cerkvico svetega Volbenka, ki se je bela kopala v soncu. Potem se je pognal čez grič v dolino. Železna konic palice je udarjala v peščeno pot, da je hreščče odmevalo onstran rebri.

Pred njim je ležala njegova fara.

»Ovčice moje!« mu je zaplalo v srce in z očmi je objel vseh šest vasic, ki so čepele posejane ob obronku šiirne doline, sredi njih je pa ponosno kraljevala cerkva, posvečena svetemu Janezu, ki je v Jordanu krstil Jezusa. Srce se mu je trgalo ob misli, da se bo moral posloviti. »Toda ne,« se je lovil, »zdaj še ne, kaj bodo same brez pastirja?« Nenadoma mu je vstal pogum, da je siloma zatrl sleherno misel, ki bi ga spravljala v skrb in žalost.

»Ne, zdaj sem z njimi. Deset let jih pasem in krmim, moje so, poznam jih in one mene poznajo. Ne zapustim jih, Tevže, ne zapustim jih. Saj sem zdrav, o, glej me!« se je zravnal nad skalo, ki je štrlela ob ozki poti, in polglasno zavrnil, kakor zmeraj, kadar se je približal temu kraju. Sam ni vedel, kdaj se ga je lotila mladostna razigranost, njegovo čustvo se je hitro sprevračalo. Začutil se je fanta, mladega in zdravega ko riba v vodi.

Potisnil si je klobuk prav po fantovsko visoko nad čelo, zakrilil s palico po zraku in se spustil po klancu navzdol. Nič ni čutil vročine, še manj kako utrujenost.

Sonce je že viselo nad gozdi, tako da so bukve, smreke, hrasti, grmi in grmički metali dolge, temne in hladne sence. Nad valovitimi lazi so se vlekli bledikastomodri dimi, pastirji so pasli in kurili.

»Sta že spekla krompir?« se je gospod Šimen ustavil na stezi blizu hrasta, kjer sta čepela Petričkova pastirja in brskala po žerjavici.

»Turščico pečeva,« se je čez čas oglasil starejši, ne da bi pogledal gospoda župnika v oči. Mlajši se je nemirno presedel na skalo in vrgel poleno na ogenj, da so blisnile belordeče iskre v zrak.

Stopil je k ognju; lica so mu žarela ko še nikoli. Glas mu je brnel prav razigrano, otroka sta se čudila gospodovi domačnosti. Vzel je Mihi leseno palico, na katero je bil nasajen mlečni češarek, in ga sam držal nad ognjem. Potem je nekajkrat ugriznil. Pastirja sta

se privadila njegove bližine, mlajši se mu je izpod kape na glas smejal. Gospod Šimen je zdrknil čez laz na cesto.

Polja so ležala v tihli senci. Zadnji prameni zahajajočega sonca so obrobljali robove gorá. Na visokem nebu so plavali tu in tam razmetani oblaki kakor zaplate belega snega na veliki modri poljani. Iz gozdov, ki so se zlatili v svojem razkošju, iz grmov, lozov in lehá je dišalo po jeseni.

Gospod Šimen je krenil, še vedno razigran kakor je bil, čez kolovoz. Iz misli ga je prebudil ropot težkega parizarja, ki so ga vlekli Čabnarjevi konji.

Mladi Čabnar se je dostojno odkril in pozdravil. Konja sta na vso moč udarila s kopiti v ruševino, da je brizgnila zemlja izpod nog. Župnik se je oziral za njima in se smehljaj.

»Dobro srečo!« je zaklical ženskam, ki so se sklanjale nad zemljo in pobirale krompir.

»Hvaljen Jezus!« je zabrnelo polglasno.

»Vekomaj. Amen. Dobro srečo!«

»Bog daj!«

Čulo se je ropotanje krompirja, ki so ga sipale na dolge vozove, pregrnjene s plahtami. Stara Drenovka si je popravila rdečo ruto in vsa zavzeta, da vidi božjega služabnika, nastavila pogovor:

»Letos ga pa bo za tretje seme. Ne moremo se pritožiti, greh bi imel, kdor bi se. Ne bo hude zime. Fižola ni ravno na hvalo, je pa zelja toliko več. Kar zadovoljni smo, hvala Bogu.«

Gospod Šimen je bil z njimi tako domač, da se je sam sebi čudil, kako se je mogel temu svetu privaditi. Bil je iz delavske hiše, iz meščanskega okoliša, pa se je z leti tako oprijel kmetov, da bi mu bilo slovo od njih težko. Tudi oni so se ga navadili; zahajal je médnje ne samo ob času bire, ampak ga je pogostoma zaneslo v vas. In zdaj, ko se jim je tako približal, naj bi se od njih ločil?

Sonce ni bilo več videti, ko je gospod Šimen stopil po klancu proti župnišču.

★

Pri večerji je bil gospod Šimen zelo glasen, da se mu je sestra Marta čudila. Še čašo žlahtnega vipavca si je dal postaviti na mizo, česar ob delavnikih, če ni bilo kake izredne slovesnosti v župnišču, ni bil vajen.

»Je kaj novega pri domu?« Roke je prekrizal na prsih. Oči so mu zbegano plavale po kuhinji, kakor bi nečesa iskale.

»Nič. Telico sem gnala; komaj sva jo z Jančeto ukrotila. Popoldne smo kopali, Janče je na Grabnih tisto otavico pobiral...«

»No, no, pridni ste, pridni. Marta, Marta, skrbna si.«

Sestra je bila vajena bratove šale, a čudno se ji je zdelo kljub temu, kako da danes govori vse bolj ži-

vahno, razigrano. Ni si mu upala ugovarjati; zmeraj ga je visoko cenila.

Pozno v noč je že bilo, ko je Šimen vstal od mize in stopil po kuhinji. Sestra je snažila štedilnik, da je rahlo podrsavanje smirka šumelo po železnem okviru.

»Marta, poslušaj!« se je nenadoma ustavil pred njo, da se ga je skoraj ustrašila in prestala z drgnjenjem. Brat je zapičil vanjo svoje rjave oči, da se je zdrznila.

»Ali si moreš misliti ovce brez pastirja?«

»Kaj me to sprašuješ?«

»Tak povej, kar te vprašam!« je zvišal glas.

»Lahko. Samo kaj bi bilo z njimi, ne vem.«

»In otroka brez očeta?«

Sestra se ga je zbala. Od kod njegov čudni nastop? Ali je kje kaj zvedel o njej, da jo zdaj preizkuša? Ne, ne more razumeti njegovih besed in njegovega ostrega pogleda.

»Tudi. Mislim si lahko,« ga je zavzeto motrila, hotoč obrniti pogovor na drugo stran.

»Si lahko misliš?« je vprašal z nižjim in tišjim glasom, svetle oči so se mu povesele.

»Zakaj pa ne? Saj si tudi ti lahko, ne?«

»Mhm!« se je obrnil in stopil po kuhinji.

»Pa kaj hočeš s tem reči?«

»Nič. Samo tako, za šalo...«

Zaloputnil je steklena vrata in odšel v spalnico. Vroče mu je postalo. Vzel je s police brevir, da bi molil, a črke so se mu zameglile. Stopil je k luči, da bi si pomagal. Toda vsaka vrstica mu je zaplesala pred očmi. Odložil je knjigo in stopil po sobi gor in dol.

Tam v desnem kotu je bledeel Križani. Oči gospoda Šimna so ga objele tisti hip tako vroče, da je še srce vztrepotalo. Šepetal si je bolj v mislih kakor z ustnicami:

»Ti, ki smo te na les pribili, kaj res zahtevaš toliko žrtev? Kaj naj res grem proč in odložim tvoje sladko breme in prejmem novo? Tako mlademu drevesu daš shirati? Tako mlado življenje hočeš, naj ti darujem? Gospod, preveč zahtevaš, preveč...!«

V sobi je zaropotalo. Marta je pritekla, potrkala na vrata in zaklicala, a glasu ni dobila. Vstopila je tiho in vsa preplašena.

»Šimen!«

★

Drugo jutro pri Sv. Janezu Krstniku ni bilo maše. Gospoda Šimna so proti poldnevu, ko se je sonce uprlo v prijazno cerkvico, odpeljali z avtomobilom, ki so ga naročili iz mesta, v zdravilišče, od koder se ni več povrnil. Ovce pri Sv. Janezu Krstniku so ostale dolgo brez pastirja.

BRODAR IN JEZERKA

JOŽA LIKOVIČ

V vedrih jutrih, ko budi rdečelasi svetnik Vid podpeške brodarje in klesarje ter sveti Janez pridno krči pot belemu dnevu, se utrinja nad krševito Vihrovco in zelenim Malinovcem mehka, malce žalobna pesem. To je mala jezerka, povodna vila, ki s popevanjem kratkočasi divjega Harejca v krimskih ledenicah in nabira nad podpeškim kamnolomom polne, rdečelične pečnike; jezerka sameat pleše okoli zapuščenih barskih okenc, tihih virov in suhih pritisk, skrivaj pomaga bajtarjem znašati izpod krimskih grmad dračje in preperel zadom, prerokuje marnim kmetičem stanovitno vreme, brodarjem na Ljubljani pa srečno pot do trnovskega jeka in čeden zaslužek. Proti poldnevu odplava vila kot meglen povitek, baje pol človek in pol luskača, na pogorelce in rodovitne zrnice, utrga šop zlatih, sladkih klasov in si jih vplete med težke pramene las. V razkošni senci mladih brez in dišečih robinj jezerka občemi, da je ne najde radovedno sonce, ki jo išče med tisočericimi bilkami in zlatičami, sredi zablatenih rakit in pod trmastimi jelšami; prijeten zdolec ji pošepetava sladke obete ter prinaša pozdrave belih oblakov mokarjev. Na večer, ko se nasloni jasna noč s svojimi mehкими, dekliskimi rameni na Srobotnik in milo zre na zamegljeno barje, se vila jezerka

Odsevi. (Fot. Fr. Krašovec.)

Nora Laurinova: Usmiljenka. (Risba.)

neslišno spusti k siromašni Ljubljani, kjer pretika po dehtečem češmilju in sparjenem vrbovju, raja nad tolmuni in brezdanjimi krnicami, oprezuje za lahkomiselnimi kačjimi pastirji ter vzdihujoče vabi k sebi zapoznelega brodarja. Gorje lahkovernu, če ga jezerka s svojimi sladkimi čari in petjem spelje, da potisne čoln k rušastemu bregu, se zagleda v njene prelepe, prožne lahti in ji ves prevzet sledi v ločje, mimo nevarnih vretij, skozi roje kresničk in še dalje v neznane samote, dokler se nesrečnež za večno ne zgubi v močvirni srkavini! Tam mine zapeljiva ženska prikazen; bistre oči, mehka lica in bela ledja se pretopijo v noč, dlani in lasje se razpusté kot strašen polnočni spomin.

I

Brodar Razore izpod žalostne gore se je zakasnil v Ljubljani pri prijaznem Bobenčku, kjer je s pretkanimi jekarji in kratkočasnimi ribiči izpraznil nekatero merico sladke rebule. Materi je sicer obljubil, da se bo takoj vrnil domov, čim raztovori čoln. Toda potrpežljiva večerna zarja je zaman opozarjala Razorea na dolgo, neprijazno pot, končno se je sama hrepenéče oklenila poslednjega sončnega žarka in se bežno rešila

v deželo zlatega zapada. Gore je objel moder somrak; križke, kršljike z dolgoličnimi jagodami, trave in bičje je prevzelo tiho presenečenje. Nad barjem se je splela veličastna pesem, ki so jo dvignili zvonovi na žalostni gori, na Jezeru in v trnovskih božjih vežah. Šele tedaj je pomencal dobrovoljni brodar svoje male oči, zasolzene od vinske kapljice in prijateljskega pirovanja, plačal zapitek in pomislil na pot. Brž je poiskal veslo in suknjič, odrinil od kraja in zastrumljal čoln na globoko. Danes se vrača skoro prazen, samo za Rožmanovega kovača je naložil nekaj surove železnine. Ljubljana je že omrtnela, črno in zeleno vodno gladino je redko preplesal srebrnčast valček. Pod starikavimi, bolehnimi kostanji so postajali kosci, ki so se vrnili z mestnih štridonov. Brodar Razore jim je veselo voščil lahko noč, nato je začel v otrdeli razvajenosti sukati drog in veslo ter potiskati čoln proti debeli vodi. V mislih je preletel vso vožnjo, od trnovskega jeka do Lipovca sredi visokega barja in še dalje do Zadevja, kjer se struga nevarno zoži in čoln tako rado zanese. Imel je lahko in čvrsto dlan, še nocoj bo onstran Iške; ko bo minila zadnja luč, ki jo odnesejo angeli vernim dušam v pomoč in tolažbo, se bo že ravnal po linah sv. Ane... Nebo je začelo mrčati, polagoma je postajalo rumeno in nejasno; murni so krikali po travnikih, dekleta so prepevala na marofu, mesto se je zgubljalo za bregovi. Nočilo se je, na puščobnih razkrižjih so oprezovali mrakovi v črnih krinkah in stegovali svoje grešne roke čez Ljubljano. Še tisoč murnovih krikov, še nekaj veselih gostolevkov lastovic in urnih močvirnikov, nato se je razgorela prva zvezda. Razore se je spomnil matere, ki je morda že v tretje pretresla žgance, da bodo ostali rahli in sočni; mislil je na svoje dekle, na prevaljsko dondico, ki bo v nedeljo vsa kujava, ker ga ni pričakala za večera pri dogovorjeni vrbi, da bi se skupaj peljala domov. In komu naj bi še potožil svoje reve ter zadrege? Svetinjam sv. Ane, ki se spuščajo čez barje na bevške ledince ter pregorevajo pred vznožjem božjega prestola. Še nekaj pljuskov in potegljajev! Razore je skoro nevoljno potisnil drog v grezasto dno in za hip obstal. Že peto leto prevaža po vodi tujim gospodarjem, Mrkunu, Karlovcu, Lenarčiču ter drugim blago in tovore. Včasih gazi vodo s preobloženim čolnom skoro do travnic, da se veslo kar izpahuje. Od malega posta do poznega adventa živeti in topeti v večni móči in na zaspani, potuhnjeni vodi, neprestano paziti na vrtinčaste krnice in tolmune črnivnike, glodati posevni kruh in strupeno meglo! Kdo bi zdržal pri takem delu, ne da bi se podprl s požirkom okrepčujočega vina!

Brodar je vnovič pogнал čoln in udaril z veslom po vodi. Pesem širokih valov, skrivnostnih pljuskov zdramljene Ljubljane in jasnih krimskih gorá se je čudovito ubrala v zategnjen, sanjav spev, ki je še

dolgo drhtel v krošnjah beloglavih vrb, sklanjajočih se čez nevarne bregove in iskajočih v črni vodi morda potonelo večerno zarjo, morda dvoje nesrečnih src, ki jih obletavajo začudene ribice. Razorc je z navdušenjem občutil nočno ubranost prostranega jezerišča; odleglo mu je, ko je zadihal rezen zrak, prenasičen z vonjem kislic, sladkih penuš in zdravih, čvrstih hoj v Podkraju. Pozabil je na vso siromaščino brodnikovega življenja, ki ga od rane mladosti do revne starosti zasledujeta glad in voda. Ko je proti polnoči prebrodil nevarno Zadevje, je zastrumljal čoln h kraju in prešerno zavriskal. Čist odmev je segel do Zraščaka in še naprej v ižanske zavode, obletel pokojne Prijezerje in utonil nekje na Zablatencah. Komaj je Razorc zastavil drog v nepremično koračo in se oprl, da bi zasidral čoln, kar se je ob bohih zganila leniva vodna gladina ter se začela tajinstveno bleščati in pritajeno peniti. Brodar je ostrmel, komaj je potegnil ak v čoln. Živa deklica je priplavala na površje, srebrni vodni brbunki so se poigrali okoli njenih golih pleč; ročno se je vrgla na breg, zaplesala okoli pritlikave topolke in ščebetala:

»Pridi, ljubi, k meni, dolgo te že čakam. Naučim te lepih pesmic, tudi zaklade ti razkažem, obdarujem te in osrečim...«

Brodar ni vedel, ali sanja ali resnično doživlja čudovito srečanje s pogumno deklico, ki se potika po nočnih samijah. Vodna gladina se je zopet zgrnila, valovi so se porazgubili in omrtveli kakor tanke, zlate jase, podobne stopinjam vile jezerke. Razorc je še vedno ves onemogel in začuden bolščal v žensko bitje, ki se je radovalo na travi. Niz ognjeno zelenih biserov se je lesketal na njenem slokem vratu. Prava vrtočglavka v otročji, kratki halji! Njene ustnice so bile rdeče in polne kot češnje tičnice, lasje gosti in močni, oči na pol priprte in zapeljive. Vila ga je opajala in mamila, vabila, šepetala in skakljala pred njim, razprostirala tanke roke in omamno vabila. Brodar je mrl ob živahni, ljubki prikazni, ki se mu je odmikala vedno dalje, vedno globlje v črne goščave. Nehote ji je sledil na vraščene mahove in nevarne mečave, med kaluže, kjer samevajo beli lokvanji, ljubljenci nežnih jutranjih zor. Le malo še, jezerka je že odpela niz biserov... Tedaj se je spustila prečista svetinja svete Ane z gore; svetnica se je usmilila brodnikove matere, ki je v negotovosti in skrbeh vso noč prosila za sina, da ne zabrede v črnivnik ter se nesrečno ne zgubi. Moč in svetloba čudodelne svetinje sta zdramili Razorca, da se je streznil in obstal. Strahoma se je zavedel, da je zagazil med požrešne zijalke in opasne jezerske globoče. Komaj se je rešil; neprestano mu je migljalo v očeh iskreč soj biserov, s katerimi se je ponašala mala jezerka. Sam ni vedel, kako je našel čoln, nasadil veslo in odrinil domov. Še dolgo je čul

Nora Laurinova: Stari Bask. (Akvarel.)

žugajoč, posmehljiv vik jezerke, ki se je hudovala nad pobeglim brodarjem. Končno so zamrli neprijazni klici med trstjem, nastala je tišina, da so se slišale stopinje poletne noči, ki je hitela od zvezde do zvezde.

V poznem jutru, ko je odzvonil šentajnar danove in so se škrjančki zaprašili v roso, je prišel Razorc domov in ves zmeden pripovedoval preplašeni materi o nočnih dogodljajih.

II

»Marina! Marina!« je klical Razorc že nekaj večerov svojo zagorelo dondico, ki se je z maha vračala domov nalašč mimo prevaljskega konja, kjer je nestrpn mladič zmival čolnove bohe in izmetaval s koritecem vodo iz razmašenega dna. Toneče sonce je radodarno prepustilo svoje prijetne, zlate ustnice stoterim valčkom Ljubljance; tudi brodar bi bil rad delil z njimi srečo in ljubezen. Toda Marina je šla zneseno in žurno mimo ter se ni zmenila za njegove hrepenče klice; ko je tonila v širokem, rdečkastem krilu za snivajočimi lehami in se je le še njena bela naglavna ruta pozibavala med sončnicami kot lahkokrnil metulj, se je Razorc mračno in ljubosumno oziral za njo ter srdito režal z globokim glasom:

»Čakaj, negodnica! Pokažem ti, kdaj si se znašala zaradi fistega začaranega večera. Saj nisem nalašč

izostal in te pustil čakati na bregu... Seveda! Zjezila se je, ker so ji zapljunkarice v vrbičju pomazale jopico in nedeljski robec.«

Ko jo je drugi in tretji večer pričakoval na pol užaljen in na pol meden, je resnično ni bilo več blizu! Skujala se je in ga zapustila; slišala je med ljudmi, da ljubi drugo, goršo in prijaznejšo, ki ima polno prgišče smeha, dišečih pečnikov in biserov.

Biseri, ah, prečudni biseri in oči zagonetne jezerke! Koliko je presanjal Razorec o njih! Žal mu je bilo, da je bojzljivo pobegnil pred ženskim bitjem. Dobil bi polno biserov, danes bi bil bogat in srečen, nič več bi se ne ukvarjal s piškavim delom na gluhi vodi. Hišico bi si postavil na trdinskem svetu, kupil vola, plavca ali pa ubogljivega muriča, ter zoral lehe. Pred hišo bi nasadil pečnike, kresničke in žolte sončnice. Takrat bi Marina gotovo zopet pogledala za njim. Kadar je materi razkrival take misli, ga je vedno svarila in učila:

»Pazi, sinko, da se ne zameriš jezerki! Četudi te kliče in ponuja pečnike, ne odzivaj se ji. Lahko jo užališ s poželenjem ali pohlepom po biserih. Ta deklica se ne veseli in ne boji; ona je brez krvi in brez srčnih bolečin. Njeni lasje niso živi, so le coprniške, štrgljaste grive, ki jih umiva z brezovo medico. Ne prenašli se, saj se bosta z Marino zopet zdobrovoljila.«

»Nikoli več!« je obupaval brodar. »Marina se je skujala, češ da sem ji postal nezvest, ker se shajam z jezerko.«

Razorec je v zlic notranjemu nezadovoljstvu še vedno pridno odhajal na Ljublanico, trgjal z veslom mirno vodno gladino in nedolžne meglice ter prevažal tovore in razno drobnarijo, ki jo je oddajal hribovskim potovkam za Rakičane in Meniševce. Na nosu čolna so ga zjutraj spremljali svetlolasi sončni žarki, zvečer pa družba dolgočasnih mrakov. Kadar je prebrodil Zadevje, se je oprezno ozrl na črnivnik, kjer se mu je tedaj pridružila jezerka. Vsakokrat mu je bilo tesno, pa zopet toplo, ako se le še oglasi vila in ga pokliče k sebi. Ali bi šel? Gotovo! Saj ga že vsi dražijo, da pase prazne muhe po vodi. To bi mu odleglo, v pest bi se jim smejal, ko bi vrgel na mizo predrobne bisere, ki bi jemali vsem zavistnejšem vid in besede!

Vnovič se je spočel poleten večer, morda eden izmed tistih treh, ko se zadnjikrat oglašča kukavica ter obljublja in našteva vsakomur poln pehar denarja. Razorec je zložno sukal čoln proti Podpeči, ni se mu mudilo domov. Barje je bilo zadimljeno, tu in tam je siknil ognjenordeč žarek zahajajočega sonca ter požgal za seboj zadnjo sled. Po zamolklem zvonjenju je nastopila težko pričakovana tišina, dan in ljudje so se upehali. Prvih zvezd ni nihče opazil... Ko je brodar srečno zgazil veliko krnico pod Margovo krčmo, je krenil k bregu. Odgrnil je vejevje, poiskal pripravno

zatočišče in vrgel zanko na štemelj — ko nekdo prhne iz vode kot roj prepelice v žitu! Saj ne bi verjel! Vila jezerka se je lagodno dvignila na vrbo, roji zlatih mušic so zaplesali okoli nje, voda je kapala od njenih bokov v gostih, deževnih curkih; prijazno je namignila Razorecu in se potopila v toplem listju prisojnega grmičevja. Razorec je odpodil zle misli in ji sledil, zaslepljen od biserov in dragotin. Poslušno je šel za njo, mimo zadnjih hiš, na brežuljek nad zelenim izvirkom, skozi temačno smrečje na vrh podpeškega kamnoloma, ki se je ves rdeč in razbeljen ohlajal od sončne prigrevice. Vila se je spustila prav na raztrgani rob visoke, strme stene; vsa sladka in prekanjena je spravljala za seboj revnega brodarja, ki ni opazil v njenih očeh zaničljivega prezira. Počasi se je splazil čez rajdo sklizkih skal, se prijemal za redke šope ovenele trave in težko sopol. Okoli njega je vse žehlilo v dušljivi sparici, ozračje je migotalo, žile skal so pokale, oboki so se krhali. Razorec je moral počivati v ozkem žlebiču, polnem ostrega grušča. Vila mu je še vedno prikimala in blejala kot trileten otrok; bila je že daleč pred njim, sredi viseče stene, kjer je sedla v zložno skrovišče in začela nabirate brhke pečnike. Odpela je bisere, ki so se pobliskavali kakor žarke zvezde po nevihti; položila jih je na skalno polico in v sladkem pričakovanju sklenila roke. Razorecu se je zdelo, da je v zagati popolnoma ohromel; ko je oprezoval, kako bi se vrnil na varno, se mu je jezerka gromko zasmejala, da so se ji zablesteli zobje kot klešniki divjakinje. Kajti od tod ni bilo vrnitve! Komaj se je zbegani človek okrenil in grabil z onemoglimi rokami po prazni steni, da ohrani ravnotežje ter se kakor koli reši v zavetje! Toda zaman! Nenadoma je za hip obvisel sredi neizmerne prostora, zakrilil z rokami, omahnil in strmoglavil nizdol. Strašno ga je zbolelo v križu, še je zazrl blede, skrušeno mater, sivo vodno gladino in neznanne obraze; končno je zgrmel preko njega plaz, ki ga je utrgala vila jezerka.

Brodar je obležal mrtev sredi skal in čeri; šop pečnikov je pokril njegove strte prsi, jezerka mu jih je namenila, živemu ali mrtvemu!

Podpeški klesarji so našli drugo jutro mrtvega brodarja Razorca, ležečega sredi kamnoloma. Vsega zmaličenega in razbitega so prenesli na vas. Nikdo ni vedel, kaj ga je gnalo v takšno smrt. Nekateri so ugibali, da je kriva trmoglava Marina. Drugi so trdili, da ga je pahnila jezerka čez steno; nesrečna mati jo je preklela s šentom, da je morala zapustiti Prijezerje in tihe izvirke...

Pravijo, da ob uri duhov oživi Zadevje na Ljublanici; črnivniki se razgrnejo do grezastih tal, iz krnic vro hudourni podzemski tokovi, bele smrtne lučce se začno vrtinčiti in plesati na razgibani vodni gladini. Mlad brodar privesla izpod gostega obrežnega

ščavja. To je blodeči Razore, ki lovi nočne tajne in išče sled za nezvesto jezerko, ki ga je speljala v smrt. Svečani mrtvaški glasovi spremljajo udarce njegovih krivih vesel, od móče zjedeni bohi votlo hrstijo. Tajinstveni vzdihljaji se budé v skritem gnezdu. Morda se je zdramila jezerka, kdo ve? Poleten večer prinese v vas grozničav krik, ki se meša s porogljivim posmehom. Nekje zajecé priprte dveri in bolno srce; valovi na Ljubljani se razidejo, vse je zopet pokojno, samo mlad mesec strmi s svojimi zelenimi, zlokobnimi očmi na speče jezerišče.

Nenavadni ljudski izrazi: bohi, teravnice = deli čolna; črnivnik, krnica = globok, vrtinčast tolmun; klešniki = močni zobje; luskača = močno luskinasta riba; pečniki = klinčki, rastoči v skalovju; pritiska = kraj, kamor pritiska voda; skrovišče = skrit prostor; srkavina = zamočen svet; zadom = kurivo; zavod = gozd; zdolec = veter.

P O D O B E

VINKO ŽITNIK

MOJI MATERI

1. Pestunja

Na večnem pragu si zvečer sedela,
privijala me k ustnam, na srcé
in me z objemi in poljubi grela;
na vrtu jablane so v mrak molele,
ob strugi spod so vrbe zelenele,
za njimi so po cesti šli ljudje,
za cesto sred vasi se hrib je bočil,
na njem je stala cerkev, a goré
tam zad pogled je komaj še razložil...
O mati moja, kje si zdaj? — Le led
poznam, odkar od tebe šel sem v svet!

2. Svečenica

Še vedno pomnim tisto jutro, mati:
Za oknom vaški hrib sem spet zagledal,
po njem so lezli prvi žarki zlati —
kot kres bi se v širok, siv plašč zajedal,
in spodaj v vasi z zlatimi razporki
je senca bolj in bolj razklana bila:
ko ti si k moji postelji stopila
(gredoč pred peč in potlej žet pšenico),
pokrižala me z žuljavo desnico
po čelu, ustnah, prsih — in me v gorki
molitvi Bogu v varstvo izročila...

3. Plevica

Prosó si na tej naši njivi plela,
kjer polje spred kot zelen val leži,
za njim kot kapnik bel zvonik stoji,

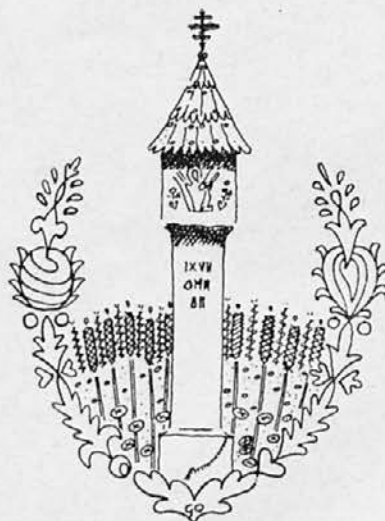
na levo gozd in hrib razgled zapira,
na desno travnat log se razprostira
tja do vasi pod gradom in gorá;
v razoru se je daljšal pas plevela,
pod gozdom v dolu so se krave pasle,
čez vse so pa že dolge sence rasle:
ko mene, mati, v prosu si imela —
in mi z besedo plela vrt sreá...

4. Žanjica

Za hribom zrela ajda je črnela,
ti, mati, bosa si jo žet prispela;
pod njivo gozd na vzhod se je raztezal,
med redkim drevjem praprot je rjavela,
tam spred na južni strani log je sezal
tja do Jelovca, Tabra, kjer pred Turki
pradedje naši vero so branili,
a zad skoz vrsto smrek so se belili
obrisi brez kot zmrzli vodni curki:
ko drobne, črne snope tvoje roke
so rezale kot kruh za nas otroke...

5. Gospodinja

Že zdavnaj je za Krim zdrselo sonce
in vas je bolj in bolj v temò tonila,
ko ti si, mati, s polja se vrnila,
prinesla vode, zakurila v peči,
pomolzla krave, k ognju dala lonce,
šla krmit svinje — mi pa lačni stali
smo v črni veži, spred od ognja rdeči,
in vse željé okrog večerje zbrali;
potem za mizo v izbi smo posedli
in z močnikom krompir v oblicah jedli,
a tebi smo le — prazno skledo dali...

OD TATER DO BALTA

VIKTOR SMOLEJ

Na poljskih tleh

Skozi slovaško gorsko krajino Oravo so me spremljali zapuščeni gozdovi, strme grape in deževne megle. Onstran meje, že v porečju poljskega Črnega Dunajca, so bile ceste vse blatne in po poljih so ležale luže. Moralo je precej deževati. Po slabem kolovozu poskakujejo vozovi s pletenimi koši, se pogrezajo v kolesnice in se spet dvigajo. Najbrž se ljudje vračajo s sejma. To mi res potrди tudi množica kmetov na postaji Nowi Targ, kjer prestopim z lokalnega vlaka ter čakam, da me brzovlak potegne v središče poljskih Tater, v Zakopane.

Na postaji mrgoli raznovrstnih ljudi. Največ vzbujajo mojo pozornost Židje v črnih kaftanih, ki ponižno in tiho stojé ob kovčegih ali posedajo po svojih culah. Vsi imajo blede obraze in ozke prsi. Ob sencih jim mimo ušes visé črni in sivi lasje, zasvedrani in skodrani. Druga posebnost so tatranski kmetje, gorali. Bele platnene hlače nosijo in enak telovnik, a čezenj ogrnjeno belo »haleno«, suknjič do pasu. Če pod njim razširijo roke, je videti suknjič kot razpeta orlovska krila. Platneno obleko imajo okrašeno z enobarvnimi črtami in raznobarnimi okraski. Na usnjato rjav obraz jim pada senca črnega klobuka, ki ima za oglavje polkroglo, od nje pa togo štrlé rahlo nagnjeni kra-

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Zbirajo se.)

jevci. Ta noša je pognala iz gorske krajine in ti rdeči, rumeni in modri okraski so kakor cvet te narave. Doma je izdelano vse: volna in platno, kraj in okraski. Tretja posebnost, ki ni posebnost, to smo pa mi, evropsko, brezokrajno oblečeni popotniki, letoviščarji in gorohodci. Ko stopimo v brzovlak, prevladujemo, le izjemoma je videti med nami kaftan. Brzovlak pač pelje veliko gospodo; saj je Zakopane svetovno letovišče.

Zakopane

Pozno popoldne me je Poljak, ki je bil presmučal že precej slovenskih planin, spremljal po Zakopanem. Srečo sem imel: dopoldne se je zlival dež, a sedaj se je pokazalo sonce, dasi sije mrtvo in ne greje. Po gorah se držé oblaki, le Giewont, najvišji vrh nad Zakopanem, se včasih pokaže v vsej prostranosti in dvanajstmetrski križ na njegovem vrhu zablisne v zahajajočem soncu.

Zakopane ima eno samo ulico, ob kateri in po kateri se odigrava vse življenje. To je glavna žila in hrbtenica letovišča, ki šteje svojih 25.000 ljudi. Od te ceste se cepijo skrita pota, vodeča med zelenjem in drevjem do vil, hišic in hotelov, ki imajo okoli sebe spet gruče majhnih poslopij. Glavna ulica je sprehajališče in sejmišče. Tu so glavne trgovine, hrupni bari in zabavišča. Med drevjem, ob potokih, na bregovih pa se skrivajo ljubka zaselja in samotni krovi. In vse je v rahlem bregu. Tudi glavna cesta je čisto rahlo, a stalno napeta proti goram. Vse je še neurejeno in neuglajeno. Sam sebe prepričujem, da letovišča vendar niso asfaltirane ceste in škatlasta ogrodja hotelov kot recimo naš Bled. Letovišče je tišina, mir, zrak in zelenje. In to je Zakopane. Nizke so hiše celó ob glavni cesti, a kar je višjega, izgublja svojo višino ob smrekah in tatranskih jelkah. Čudovit zrak prihaja od gora, iz črnih jelovih gozdov, vleče od ledenikov in vrhov. Naše gore stiskajo medse doline in vasice, tu se je nasprotno vas razpoložila na visoko stopnico pod gorami in gleda prosto proti severu, kamor se v rahlih stopnicah niža planinski svet.

Neprestano ropotajo po cesti konji s kočijami. Pot je tlakovana z robotimi kamni in kolesa ropotajo v diru, posebno navzdol, da gluši ušesa. Na kozlu sedi goral v belih platnenih hlačah in v pisanem telovniku, ki je večkrat usnjat, na glavi pa mu sedi črna polkrogla. Kočije tekmujejo med seboj, katera bo hitreje zapeljala letoviščarje na sprehod, potnike s postaje, turiste med gore. Neprestano švigajo po cesti — saj je takih enovprežnih kočij v Zakopanem čez osem sto! Sprehajalcev je vedno več, čim bolj temni nebo. Nazadnje se mi zdi, da vidim samo še senco visokega križa na Giewontu, vse drugo okoli mene se vtaplja v siju električnih žarnic, v najrazličnejših govoricah in obrazih.

Drugo jutro, ko še ni ljudi na ulicah, obiščem cerkev. Prazna je; zato neovirano lahko ogledujem velike slike slikarke Strzyjenske po stenah visoko pod stropom. S svetlimi, jasnimi barvami, kot so jasne barve gorá in ljudskih našitkov na nošah, podaja slikarka vrsto prizorov, v katerih se v globoki preprostosti družijo svet goralov z božjim svetom. V prazničnih nošah stopajo goralci pred Boga in se v živih oblekah sklanjajo k zemlji za svoj vsakdanji kruh. Gorski svet, ljudje, planine in njive so se prišle poklonit Bogu in ga prosit za njegov blagoslov.

Zakopane šele nastaja. Niti glavna ulica ni urejena. Nove hiše vstajajo, stare se povečavajo. A v vsem stavbarstvu je viden enoten, tako imenovani zakopanski slog. Hiše so lesene ali vsaj opažene z deskami. Strehe so zaradi snega strme. Zatrepi in ostrešja so zbita iz desak v obliki odprte pahljače. Hiše so zgrajene iz debelih brun. Pred vhodom v hišo je veranda ali klonica, nad katero na izrezljanih brunih sloni streha ali tudi balkon. Bahavega gorenjskega »ganka« ni, vse je manjše in ličnejše, ker pač ni za kmete, ampak za letoviščarje — meščane.

Mestece ima tudi svoj muzej, zanimiv po zbirki planšarskih predmetov in modelov ter po zbirki kamenin iz Tater. Za sodobnega človeka najbolj zanimiv je relief kljukastega križa nad vhodom. Tabla v veži pojasnjuje, kako je treba to razumeti. Kljukasti križ, ki ga je najti že v staroindijski ornamentiki, se je v poljskih Tatrach ohranil kot znak planincev. Zato ga ima na čelu Tatranski muzej, zato ga na čepicah nosijo tudi poljski vojaki planinci, in vse to mnogo prej, kot je ta križ postal znak nove Nemčije.

Ko se sprehajam iz Zakopanega dalje proti goram, srečujem dirkajoče kočije, zgodnje letoviščarje in — bele medvede, ki jih vodijo s seboj fotografi, da se letoviški gostje lahko slikajo s to divjo zverino, ki je seveda ni v Tatrach in je samo — preoblečen človek.

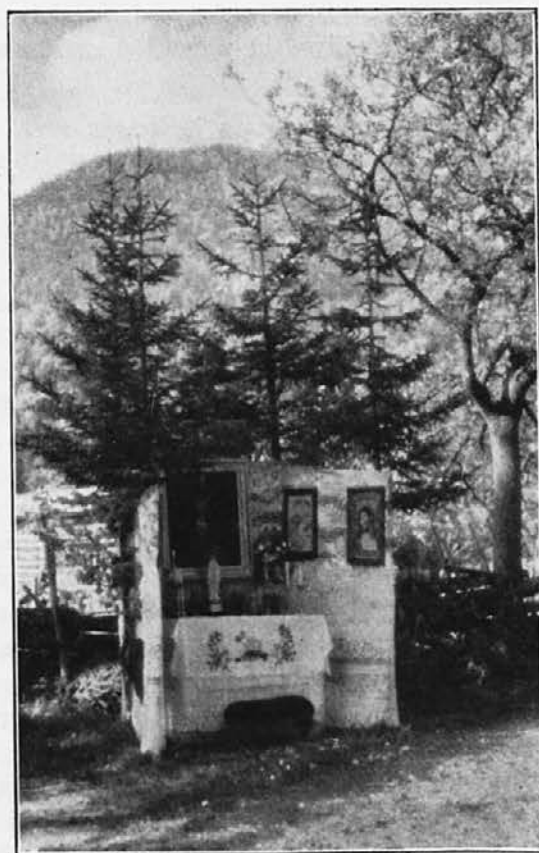
Kaspróvi vrh (Kasprowy wierch).

Megle so se nizko nagnete v globelih in se prelivajo čez pobočja. V takim prav za prav res nima smisla hoditi 2000 m visoko. Vendar iz radovednosti, kako se človek pelje v žični gorski železnici, le sedem za Zakopanim v Kužnicah v voziček, da me dvigne za osem zlotih (okroglo 70 din) v to višino. Do dvajset ljudi gre v tak voziček in ko se premaknemo, smo že skoro dvajset metrov nad tli. Od postaje se strmo navzgor upogibajo proti daljnemu robu žične vrvi, po katerih stroj vleče voziček. Kolesca nad nami rožljajo po debeli žici. Plavamo. Globina se vidno vdira. Gorski potok se peni pod nami, menjajo se gozdiči, vsako drevo posebej vidim kot čudno svečo s plešočimi vejami. Srečamo se z vozičkom, ki se vrača navzdol, pa ga

pozdravljamo. Nato dosežemo prvi rob in poskočimo mimo železnega opornika. Pod nami se razpreda izčiščen gozd, globina spet narašča. Neke dame začno v strahu hikati, moški sodijo, da smo 50, 70, 90 metrov nad gozdom. Na desni se pokažejo sočno zeleni pašniki in na njih nekaj pol razpalih planšarskih koč: planina.

Nato moramo na vmesni postaji prestopiti v drug voz, nakar nadaljujemo potovanje. Na štiri kilometre dolžine se dvignemo za 952 m in, ko pomolim glavo skozi okno, čutim po mrzlem zraku mimo lic, da se hitro dvigamo. Zelenje se tod umika grušču, viseče kamenje nam grozi od strani z grebena in prepadi se odpirajo pod nami. A vedno bliže nam prihaja megla. Še hip razločim tla pod nami, nato izginejo. Vrvi kot utrgane prihajajo iz megle, tečejo od nas nekaj časa vidne proti dolini in se za nami spet stapljajo z meglo. Včasih se odpre pogled v prepad pod nami, včasih se razkrijejo planine na desni, vrsta sten na levi — a tedaj se že ustavljamo: dospeli smo na vrh.

Postaja je del velikega hotela. Iz voza stopimo v hodnik, ki nas privede v sredo tega planinskega gostišča. Na levi se odpira bela, svetla dvorana, kjer izza miz izletniki opazujejo svet okoli sebe in preštevajo jezera v dolinicah pod seboj. Ker ne spadam med občudovalce narave izza gostilniških miz, se izgubim iz hotela in se izognem različnim tropom izletnikov

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah.
(Oltar za prvi blagoslov.)

na vrh sam. Na njem stoji vremenska opazovalnica, ki na vseh straneh oznanja, da je vanjo vstop prepovedan. Tudi z vrha ni videti nikamor, ker se ga drži trmoglava megla; zato krenem po položnem grebenu v smeri proti vzhodnim tatranskim vrhovom, ki se včasih vsi črni in bleščeči v vlagi pokažejo iz oblakov.

A povsod srečujem ljudi. Toliko jih je ko v srednje obiskanem letovišču v opoldanskih urah. Srečam človeka na vsakih pet korakov, na vsakih deset pa cele skupine. Kasprovi vrh je pač postal najbolj znana poljska gora, ko je nanjo mogoče priti brez truda. Skrijem se zato pred temi »lahkimi« potniki nekam pod greben. Zatopim se v zelenino toplega gozda v dolini pod seboj, v planinsko pesem gorskega vetra in šumeče vode. Ko tako sam sedim, začutim, da sem nekje v naravi, ki ni različna od naše planinske: veter veje čez pobočja, pastir kuri z dračjem pred svojim stanom, trava blesti vsa svetlo zelena, ker jo je še pravkar napajal dež, vrte doline šumijo, pojo tisto nenehno pesem borovja, bistrice in gorskih pobočij. Megle vstajajo, se trgajo in kopičijo. Ko pridejo do mene, zaprem oči, kakor da bi hotel uteči njihovemu hladnemu poljubu, nato se spet skozi redko megleno tkanino prikrade sonce in se mi rahlo dotakne lic. Vrhovi se črnijo kakor odmaknjeni v začaranost. Nič prav visoki in veliki niso, samo tako raztrgani in mračni. Tja proti zapadu so manj zorani in skoro zeleni. Njih vrsto zaključuje slovaški Krivanj, gora, ki jo opevajo slovaške ljudske pesmi kot znak neomajnosti:

Hej, pod Krivanjem, tam je krasen svet,
tam rastêjo fantje bistri, kakor cvet!

Proti vzhodu so grebeni, vrhovi in prepadi najbolj črni. Tam so tudi najvišji vrhovi poljskih Tater: Švinica, Mjengušovcevske štiti ter Risi nad Morskim okom. Police, snegovi in prepadne stene se zdaj pa zdaj za trenutek pokažejo iz belih kop oblakov, pa se spet skrijejo. Naše planine sijajo v belem apnencu, ostra in raztrgana pobočja teh gorá pa sivijo in črnijo v temnem granitu.

Nato se odpravim, da s kake druge strani vsaj toliko, kot sem videl južno, slovaško stran, vidim še poljsko, severno. Na sedlu med Kasprovim in sosednim vrhom me spet ujame fotograf kot že dvakrat prej od železniške postaje do grebena. Pa to ni isti, ampak že tretji. »Dovolite, gospod, da vas fotografiram!« me ustavi in se začne vrteti okoli mene. Hitro mu obrnem hrbet, tedaj pa ujame skupino treh gospodov in ene dame, ki so bili voljni stopiti pred njegovo fotografsko oko. Na sedlu v kotanji leži še nekaj kvadratnih metrov snega. Tu ima fotograf pripravljene smuči in palice in od ujete gospode se zdaj vsak postavi na deske, vzame palice v roke in se tako dá v večer spo-

min slikati kot smučar na Kasprovem vrhu. Sploh sem med vsemi ljudmi, ki sem jih srečeval, uganil, da so bili le trije mladi ljudje, in sicer Čehi, turisti, medtem ko so vsi drugi bili le izletniki z žično železnico, oblečeni vsi v brezhibne sprehajalne kroje.

Stopim s poti in naravnost v breg plezam čez balvane in skale na manjši vrh nasproti Kasrovemu. Tu sedem, zrem na poljsko stran pod seboj ter štejem jezera. Kakor velike mlake se mi zdijo, prav nič večja, ko pa ležijo tako globoko pod menoj. Večeje jih srebrne struge potokov, ki se penijo po strminah. Na oko ni med njimi prave višinske razlike, toda potoki med njihovimi črnimi gladinami so vsi razpenjeni, gotovo od brzic in slapov. Nekaj planinskih stanov in hotelov leži pod prepadnim vrhom jasno kakor na dlani. Med črnimi gozdiki se kažejo ostroge ledenikov in belega grušča. Stene gora padajo skoro previsno v globino, od koder ni čuti niti šuma hudournikov in borovja. Za tem pol podrtim gorskim svetom nemo stoji pas gozdov, za njimi v globoki dalji žde vasí in rdeče strehe, za vsem tem pa rumeno zelena polja, ki se izgublajo v nerazločnem obzorju.

Nazaj grede sem se ustavil pri kmetici, ki je nekje s planin prinesla mleka in ga tu prodajala po kozarcih mimo idočim. Fant zrelih let, z obrazom kakor ustrojeno usnje, je držal pod pazduho ovčji meh, v ustih in rokah pa piščalke in igral na te dude plesne pesmi pastirjev in goralov. Prav nič se ni ločil od svojih so-pastirjev z balkanskega Krasa.

Morsko oko (Morskie Oko).

Kdor ni videl Zakopanega in kdor ni videl najlepšega tatranskega jezera, Morskega oka, ta ni videl Tater. Tako sem moral tudi jaz kljub kislemu vremenu obiskati ta biser poljskih planin. Avtobus, ki nas je po skrajno slabi, razkopani cesti peljal v gore, je odmeval od pesmi različnih narodov, a nazadnje je pričel voznik prepevati tatranske narodne o njihovem Janošiku. Janošika, rojenega Slovaka ter slovaškega narodnega junaka, je osvojilo tudi poljsko tatransko ljudstvo. Očeta in mater so mu ubili grajski; zato je ušel v gore, zbral enajst tovarišev, kolikor je bilo apostolov brez Judeža, ter sodil nasilnikom in branil uboge. Narod je v njem poosebil svoje hrepenenje po svobodi in svoj boj proti samosilništvu grajske gospode. Janošik je maščeval krivice, branil nedolžne, meril dekletom za doto sukno od bukve do bukve, zakopaval zaklade ter jih zopet skrivnostno izkopaval za reveže, svoje prijatelje, dokler ga niso grajski hlapci ujeli in graščaki obsodili na smrt. In pesem pravi:

Ko so Janošika od Levoče gnali,
so noči in dnevi zajokali:

Hej, Janošik, Janošik, vmira po gorah svoboda...

Goral z dudo.

Z enajstimi svojimi tovariši je Janošik še sedaj posebljenje narodnega boja za osvobojenje. Vsak gozd je še živ od njegove pesmi in klicev, v jamah in pečinah, pripovedujejo ljudje, še zdaj gorijo njegovi zakladi. Da, svoboda ni umrla. Če so jo kje zakopali, bo kot neugnan gorski potok spet planila na dan, še bolj čista in neugnana.

Tako se vozimo med petjem in govorjenjem v gore, se ustavljammo ob globoko v soteskah deročih potokih, merimo globine pod mostovi in se čudimo belo spenjenim gorskim rekam. A obenem se tudi jezimo, ker se nam vedno bolj bližajo megle in že drobno rosi iz oblakov.

Ko prispemo na cilj, ni vreme nič bolj prijazno. Od avtobusa stopimo še nekaj korakov vkreber na rob in nato se razgrne pod nami gladina Morskega oka. Med redkim jelovjem in črnosivimi skalami leži negibna gladina temnega jezera. Dež čisto drobno prši, tako da voda rahlo poblesteva. Včasih se rahlo škodra — veter je potegnil iz meglá, ki se obešajo po pečinah. Ob bregu pod nami so že odpeli čoln in se z dežniki odpravljajo veslat. Kako grobno tiho je! Včasih veter prinese šum padajoče vode do naših ušes — mogoče pada slap ali pa vršijo loveče se megle. Pobočja strmo padajo proti jezeru. V dnu kotla leži globoko oko in kliče stare pravljice in bajke v to kamnitno, sivo naravo.

A predenja pravljice ne dopuščajo vodniki, ki ne utrudno pripovedujejo, da je to najlepši biser poljskih Tater, edinstvena krasota teh planin, najskrivnostnejša divjina skalnega Podhala. Naravnost pred nami da so Mjengušovjeckje štiti z 2400 m višine in, če bi bilo ugodno vreme, bi videli 800 m visoke skalnate stene teh štítov, kako padajo naravnost proti jezeru. Sedaj se po vrhah in pobočjih lové oblaki in zakrivajo pravo veličast, ki obdaja jezero.

Amerikanci, ki se vozijo pod dežnikom po jezeru, vpijejo in vriskajo, v hotelu ob jezeru pišejo pozdrave na različne strani sveta pod pristnim, izvirnim žigom Morskega oka.

Do vrnitve imamo še toliko časa, da skočim še više do Črnega jezera, ki leži dve sto metrov nad Morskim okom. V vijugah dospem do tja. Umaknem se po balvanih stran od steze in sedem na pečino, dokler ne začutim mraza pod seboj. Med ostrimi skalami, kjer si še dlan oderem, natrgam nekaj drobnih rož in na ledniku, ki sega prav v jezero, poskušam sneg. Domače mi postane med skalami, ledom in temno travo kljub rahlemu, sipkemu pršenju in težkim oblakom, ki se kopičijo nad glavo. Poslušam pesem nevidnih vodá, padanje kapljic na roko, na pečine in jezersko gladino, šelestenje vetra v tihi travi in skrivenčenem ruševju. Globoko pod menoj leži v temnih progah spreminjajoče se Morsko oko, po njem negibno polzi čoln; bele lise grušča in temne lise jelovja prihajajo prav do gladine. Mrko barvajo ves gorski svet sence meglá, ki se lové po pobočjih.

(V drugo naprej.)

B I L A J E Ž E N A . . .

RAYMOND ALBECK * MARA PUNTAR

IV

Na saint-ouenskem pokopališču so v jesenskem vetru mokra in ogoljena drevesa jokala nad grobovi. Od tiste noči, ko so bili odpeljali malega Roberta, deževje ni prenehalo. Ko je stopala za krsto, je mater še preganjal spomin na bólnico. Bolezen, ki sta se ji pritaknila, kakor je bil ugotovil doktor Fleury, še vnetje sapnika in pljučnica, je šla neusmiljeno svojo pot. Trajalo je komaj tri dni. Pred oči ji je stopilo, kako je otrok lovil sapo in so se mu mišice na vratu napele in nabrekle. Sunkoma je sédel na postelj in grabil za vse, kar je bilo krog njega. Preplašen je vrgel glavo nazaj in zaman lovil zrak. Njegov pogled je prosil, pa se zopet zmedel, grlo mu je krčevito nabreklo. Za nekaj minut se je pomiril, a napadi so bili vedno pogostejši, strašnejši, nevarnejši. V jutro drugega dne je mati mislila, da se je zgodil čudež, ki ga je pričakovala. Dete je počivalo, ker ga je začelo dušiti, in njej je odleglo. Toda zdravnik in bolniške strežnice so ostali resni in zaskrbljeni. Vedeli so, da gre z njim h koncu. Izčrpani otrok se je nehal boriti. Odslej je bilo dihanje naglo, slabotno, polagoma je obličje zadobivalo svinčeno barvo. Videla ga je, kako se brezčutno pogreza v zadnjo odrevenelost. Ko je prestal dihati, ni več trpel, in prehod iz življenja v smrt je bil tako neopazen, da je mislila, da še spi.

V cerkvi je bil obred kratek. Nad majhno krsto iz pobarvanega lesa sta duhovnik in strežnik zmolila obredne molitve. Naložili so rakev na mrliški voz in odšli v dež.

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Najsvetejše.)

Gosto blato je pokrivalo pokopališka pota in Luiza je le stežka hodila. Pod pajčolanom je bridko jokala, še nikoli se ni čutila tako trudno in malodušno. Najmračnejše misli so jo obhajale in jo mučile. Čemu bi se borila, čemu naj bi bila poštena, ko je pa vse tako strašno krivično? More li biti kaj bolj krivičnega od smrti otroka? Devet mesecev nosiš malo bitje v sebi, ga rodiš na svet, hraniš z lastno krvjo, in je tvoja radost, tvoja bodočnost... Ah, le zakaj ti ga vzamejo? Zakaj mora umreti? Kako je to, da vidiš na pokopališčih toliko starčkov, ki objokujejo tiste, ki so jih ljubili, pa so jih zapustili? Ta boleost je izmed vseh najbolj kruta in ta tuga ne mine do konca dni. Luiza je nekajkrat pritaženo zaječala. Dolgo zatajevane besede nemoči in upora so ji brez prestanka vrele na ustnice kakor neudržen val, ki je zalil poslednji vzpon njene sile. »Ne morem več, ne morem več... preveč krivično je.« Malo je manjkalo, da ni pričela vpiti. Nikoli ni zvedela, kako se je takrat vedla. Henrik se ji je hotel približati, a se mu je odmaknila. Ali se ni še včeraj mesar v predmestju prezirljivo vedel, ko ji je stregel? Koliko žalitev je molčé prenesla? Da je šla kaj nakupovat ali na trg, je bila sedaj zanjo žrtev. »Jaz nisem tat,« ji je nekega dne zabrusil trgovec z zelenjavo, ko je poskusila nekoliko zbiti pretirano ceno, in vsi okrog nje so se zasmejali. Drugi pot je priteknel Jakec ves objokan: »Mama, mama!« Dolgo ga je morala tešiti, preden je zvedela, da so se podili za njim součenci in peli: »Tvoj oče je tat, tvoj oče je tat...«

»Mama, mamica, kajne, da očka ni tat?«

Zasmejala se je in ko ga je čisto pomirila, ji je moral obljubiti, da ne bo tega nikdar omenil očetu, ker bi mu bilo hudo. Kdo pa se meni za to, da njej ne bi bilo hudo? Črno predmestno nebo pritiska nanjo, a kdo to vidi? Kdo je dejal: »Vzel ti bom del bremena.«

Berta Prévost, njena mlada soseda, je bila že več kot štirinajst dni v porodnišnici, kjer je pričakovala otroka, čigar oče je bil izginil. Še to družbo je morala pogrešati ob času najtežjih preskušanj. Pa ko bi tudi bila Berta doma, koliko bi ji mogel ta sirotni otrok pomagati? Ali ni tudi v tem prijateljstvu, kakor vselej, več dajala kot prejemale? Ne, nihče ji ne stoji ob strani, nihče je ne podpira. Mati je umrla daleč od nje in še poljuba ni mogla dahiniti na njena osivela in mrzla senca. Mati, uboga, draga mamica... Sedaj je šel njen najmlajši... Doma je zibel prazna in ko bo stopila v izbo, ne bo nikoli več zagledala malega paglavčka. Tako zvito se je že

znan osvoboditi vrvice, ki so ga navezali nanjo, in se po vseh štirih kolikor moči hitro in daleč skobacati, in kar samo se mu je smejalo.

Ko so spuščali krsto v jamo, ji je bilo, kot da se ji vsa notranjost lomi, kot da v drugo s kleščami trgajo otroka iz nje.

»Ne morem več,« je ponavljala.

Ko se je vračala v predmestje, ni hotela stopiti v avtobus. Pobegnila je kar peš in hitela naravnost naprej. Ves zmučen je šel Henrik za njo. Ljudje so se ozirali za to žensko v globoki črnini, s čevlji in nogavicami zamazanimi od blata, ki je hitela naprej, naprej, ne da bi se ozrla na desno ali na levo... Mož je stopal ob njej; sklanjal je glavo, obraz je imel od bolečine spačen. Na mestu, kjer se je hodnik ob ograji zožil, je neki otrok osupel obstal, da ju je pustil mimo. Slišal je, kako je govorila žena: »Ne morem več... ne morem več...« In njen glas je bil tako nenavaden, da ga otrok živ dan ni več pozabil.

★

Kdo ve, kaj se lahko godi v srcu ženske ponoči, ko je sama s svojo boleostjo? Ob njeni strani spi Henrik... mož pač vedno spi. In vendar se v naliču in vetru na pokopališču nad grobom jočejo drevesa. S široko odprtimi očmi misli Luiza v temi na svoje detinstvo, na svojo mladost, ki se ji zdi mrtva. Včasih nehote globoko vzdihne, a Henrik se niti ne gane. »Moj Bog! Moj Bog!« skoraj zavpije in tedaj se Henrik obrne:

»Ali ne spiš, Luiza?«

Ona molči. In kmalu je Henrikovo dihanje spet enakomerno in spokojno. Tedaj se iz sence dvigne šepet: Luiza sklepa roke in čuti, kako drsé besede z njenih ustnic, prihajajoče iz globine srca, stare in vendar vedno nove, ki so potolažile že toliko duš:

»Pridite k meni, ki ste trudni in obteženi!«

Luiza razume klic: začne moliti.

★

Drugo jutro je Luiza ob navadni uri zbudila moža.

V naglici se je oblekel in našel, kakor sleherni dan, na mizi pripravljen zajtrk. Ko jo je pri odhodu objel, se mu je nasmehnila kakor običajno; in pogled, ki je srečal njegovega, je bil navzlic žalosti veder in poln zaupanja:

»Pogumna morava biti, Henrik, in se še rajši imeti, če je to mogoče. Včeraj sem bila smešna, pa kaj hočeš, ko sem ženska.«

Obrnila se je, da bi skrila solze.

Ko je stopila po stopnicah, je imel Henrik grlo še stisnjeno in suho, a nejasen pogum mu je polnil srce.

★

Nekaj trenutkov je omahovala, nato je stopila k zibelki. Vzela je odeje in jih zložila. Ob komaj zaznavnem duhu po razkužitvi, ki je zavel od njih, se ji je stisnilo grlo. Poiskala je v omari male vezene rjuhice, zbrala je igrače, povoje, vse, kar koli je bilo last rajnega deteta. Naredila je zavitke in jih naložila v zibelko. Nato se je odpravila po stopnicah navzdol, počasi, stežka, z dolgimi odmori na vsakem presledku; zakaj zibel in kar je bilo v njej, je bilo težko za žensko in srcé ji je tolklo, kot da ji hoče raznesti prsi. Ko je nameravala odpreti vrata v klet, je obstala, kakor da bi treščilo vanjo: dete je zavekalo. Iz vrataričine lože je stopila Berta Prévost in v naročju držala svojega novorojenčka. Obstali sta in si zrla v oči, blede, negibni:

»Včeraj sem se vrnila iz bolnice... zvedela sem... strašno je to.«

Ne da bi odgovorila, je Luiza zmajala z glavo.

»Mučim vas. Bolje bo, da grem.«

Luiza se je naslonila na steno, nagnila glavo nazaj in dolgo tako stala, brezčutna za vse okrog sebe. Slednjič je znova zgrabila svoje breme in se s težavo vzpenjala po stopnicah. Preden je potrkala na Bertina vrata, je za hip obstala.

»Na misel mi je prišlo, da nimate zibelke. Tu je in poleg še vse drugo, česar je treba, vse, celó igrače.«

Odhitela je, ne da bi čakala odgovora. Ko se je vsa zasopla vrnila v stanovanje, se je malo uredila in si izmila solze iz oči. Malenkost je bila, kar je storila, pa ji je bilo vendar treba za to veliko poguma.

Življenje gre svojo pot. Sedaj je ura, ko so na vrsti otroci. Lavrica se zlahka prebudi in že žvrgoli, a Jakec

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Na polju.)

je prijatelj postelje in se le težko loči od nje: »Vstani, zaspanè!« Mati pregleda slabo umita ušesa, kolena in komolce, ki jih je tako lahko pozabiti. Jakec še na hitro ponovi nalogo, nato pa se spustita oba po stopnišču, preskakovaje po dve stopnici hkrati, ob vsakem presledku pa skočita čez štiri.

»Še opazil ni, da ni več zibelke na običajnem mestu, in Lavrica poje... Moj Bog, daj mi moči, ko mi že ne daš pozabljenja!«

Mora iz hiše, da nakupi, kar potrebuje. Mesar se danes ne posmehuje: najbrž je zvedel, da je Robert umrl. Ko ji streže, nekoliko v zadregi pokašljeje.

»Povedali so mi, da ste včeraj pokopali svojega malega dečka. To je huda nesreča. Mi smo tudi enega zgubili. Imel je štiri leta. Še danes nismo tega preboleli.«

Nagloma ji obrne hrbet in z velikimi zamahi udarja po mesu. Njegova žena pri blagajni skloni glavo. Skrivnostna moč bolesti jima je odprla srce. Luiza se zaveda, da bosta odslej v sovražnem predmestju dve bitji, ki sta postali zopet človeški. Hoče se zahvaliti, spregovoriti nekaj besedi, a nobena ji ne more čez trepetajoče ustnice. Odide in zdi se ji, da je tišina, ki zavлада povsod, kjer se prikaže, manj trda kot doslej. Ko se vrne domov, ne more zadržati solz: »Moj sirotni malček je, ki me brani, moj sirotni malček.«

Delo ji je nekaj zastalo in mora se podvizati. Preden odide po Lavrico v otroški vrtec, si umije rdeče oči v mrzli vodi. Ko se vračata, sliši, da otrok kašlja, in na mah ji udari vsa kri k srcu:

»Kaj ti je? Ali te grlo boli?«

Lavrici se je zaletela slina.

Luiza si oddahne. Se bo mar kar predala nespametnemu nemiru? »Nikoli več ne bom mogla slišati, da bi kateri mojih otrok kašljal. Neumno je, pa kaj hočem.«

Pred kosilom si odtrga nekaj trenutkov in napiše pismo mlajšemu bratu. Doslej ni imela ne časa ne poguma, da bi po materini smrti to storila. Vendar o izgubi malega Roberta ga mora obvestiti. Ko piše, tehta vsako besedo: z ničimer se ne sme izdati, da Henrik ne dela več v tovarni kemičnih in električnih izdelkov, in da njihov položaj ni več tak, kot je bil. Ne bo izvedel, kaj se je zgodilo, prav dokler ne bo končana preiskava in se ne vrnejo v Le Havre. Tožba, ki jo je vložil Henrik zaradi škode, ki jo je s prekršitvijo pogodbe utrpel, bo kmalu prišla pred sodnike. Odvetnik jima je bil razložil, da je to edina zakonita pot, po kateri lahko izzovejo preiskavo zaradi tatvin, ki so se vršile.

To je bil povod, da je nekega dne prišel Villard in ni mogel skriti svojega nezadovoljstva: ravnateljstvo tovarne, čigar pozornost je zbudil poziv sodišča, mu je naložilo, da mora vnovič k Baudoinovim. Prvič v življenju je prišel v nasprotje s predstojniki, ki so mu očitali njegovo ravnanje z delovodjo, ki je bil v tehničnem oziru neoporečen. Villard je torej priznal, da je tovarna pripravljena na poravnavo: nudi znatno odškodnino, vendar mora Henrik zapustiti ta mestni okraj in umakniti tožbo.

»In obtožba zaradi tatvine?« ga je vprašala.

»Nikoli nismo vašega moža obdolžili tatvine.«

Tedaj je odmajala z glavo:

»Kaj je denar? Mi potrebujemo moralnega zadoščenja. Preiskava zaradi tatvin se bo vršila. Dokler ne boste našli krivca, bodo ljudje še vedno verjeli v krivdo nedolžnega.«

Pri tem je ostalo. Zvečer je povedala ta razgovor možu, ki je njeno odločitev od kraja odobral. Ko pa je nekaj minut razglabljal, je zamišljeno dejal: »In vendar, ali imava pravico, ta denar odkloniti?«

Vse to je Luizi pred očmi in skoraj pretežka naloga je zanj, da bi to zatajila svojemu bratu. Ko je naslov napisan, hiti urejevati mizo in pripravljati kosilo, a domišljija jo nosi v daljo k bratu, ki bo to pismo dobil. Vsa dolga leta, ko je delal z njim, je bil Henrik tako srečen. Le zakaj je njegov novi tehnični postopek izzval pozornost velikih industrijcev in zakaj je mislil, da mora sprejeti njihove ponudbe! Res so bile mikavne, zlasti glede na bodočnost, a v Le Havru jim je bilo vendar tako dobro. V vseh letih skupnega dela ni bilo med Henrikom in Leonom najmanjšega navzkrižja. Dovolj je poznala svojega brata, da je vedela, s kakšnim veseljem bi spet sprejel Henrika za družabnika, in čakala je konca pravde kakor odrešitve. Šele tedaj se bo spet pričelo življenje, tako lepo, tako mirno kakor nekoč.

Posoda je pomita, ocejena, obrisana. Lavrico je po kosilu odvedla spet v šolo. Pred delovno mizo prede Luiza svoje sanje dalje, a njene roke se brez prestanka

gibljejo: Jakčeve hlače morajo biti do jutri zakrpane. Lavrica je zrastle in potrebuje novo obleko. Znočilo se je in Luiza za trenutek obstane, da pregleda svoje delo: sparala je neko svojo obnošeno obleko, nato je krojila, spenjala, šivala; treba je bilo le še pomeriti in izdelati. »Pa sem spet prihranila svojih petdeset frankov,« si misli. Včasih je poskušala oceniti to, kar je v šali imenovala svoj zaslužek, a nikoli si ga ni upala natančno določiti, vedno so se ji zdele številke previsoke. Ali si večina žená, ki delajo izven doma, polaga račun o tem, koliko izdatkov jim prav to delo povzroča?

Jakec se vrne iz šole. Tedaj se spremeni stanovanje v pravcato bojno pozorišče. Svojo šolsko torbico vrže na mizo in kmalu je ta čez in čez pokrita s knjigami in zvezki.

»Jakec, napravi no red!«

»Saj moram vendar napisati naloge, mama.«

»Polovica mize ti je več kot dovolj.«

Še enkrat je slišati otroški glas.

»Toda mama, saj vendar potrebujem svoje knjige in zvezke.«

»Prav, a red je tudi to, da spravimo čim več stvari na čim manjši prostor.«

Ta izrek očara Jakca, da ponovi:

»Čim več stvari... na čim manjši prostor...«

Loti se svojega dela, pa si še popeva:

»Čim več stvari... na čim manjši prostor...«

Njegovo pero praska po papirju in Luiza se skrivoma nasmehne, Jakec vzdihne, se popraska po glavi, zazdeha in prične znova s pisanjem.

Okrog sedmih odpre Henrik vrata in stopi v polno svetlobo. Ob ropotu njegovih korakov mu skočita otroka naproti:

»Očka, očka!«

Luiza se od daleč smehlja skupini, ki jo tvorijo mož in otroka, a ne more si kaj, da ne bi mislila na onega, ki je od včeraj tako sam, tako mrzel tam pod mokrimi drevesi pokopališča.

Henrik pošlje otroke stran in se ji približa. Njegov utrujeni obraz je videti zaskrbljen; in tako je že varena nesreč, da ga takoj vpraša:

»Ali je pri tvojem delu kaj narobe?«

»Da in ne.«

Stopa po sobi gor in dol, ne da bi pri tem pazil na parket, ki ga njegova groba obutev razi. Žena si ne more kaj, da ga ne bi na to opozorila. Zdajci obstane:

»Da in ne,« povzame. »Delo samo gre dobro, a srečal sem Blanchonovega sina.«

»Blanchonovega sina?«

»Da, vrnil se je od vojakov. Prišel je spet na delo prav tja, kjer sem jaz zaposlen.«

»Te je prepoznal?«

»Ne vem. Toda ko bo slišal moj priimek, se bo gotovo domislil zgodbic, ki mu jih je nedvomno pripovedoval njegov oče na moj rovaš.«

»Misliš?«

»Kakopak! Saj je bil njegov oče žrtev tatvin in on me je sumničil.«

Spomin na odpust ga muči. Poskuša se izmotati iz tega peklenskega kroga trpljenja, ozre se okrog sebe. »Kako prazno je nočoj stanovanje,« si misli. Tedaj opazi, da je zibelka izginila, in nenadoma začuti, da je jako truden, jako žalosten.

»Si jo odnesla v klet?«

Luiza se mu molče približa in nasloni glavo na njegovo ramo:

»Berta Prévost ima dete. Ni imela zibelke, pa sem ji nesla našo.«

Dolgo sta tako stala, ne da bi se premaknila, in sladkost, iz žalosti porojena, ju je objela:

»Luiza, uboga moja Luiza, draga žena... vedno misliš le na druge, nase nikoli.«

In življenje gre neizprosno svojo pot. Življenje, ki zdrobi radost in trpljenje, da ju preobliči v nekakšno brezbarvno meglo; življenje, ki obstoji iz dni, ki so podobni drug drugemu, iz enoličnih ur, iz minut in sekund, ki se ne vrnejo več; življenje, ki je ničnost nasproti večnosti.

Čas večerje je. Otroka sta čakala le očetove vrnitve, da skupno sedejo k mizi. Treba je pohiteti, lačna sta in zaspana. Da, življenje gre svojo pot...

(V drugo naprej.)

K R I S T O N O S E C

FRANCÉ BEVK

Sveti Krištof — tako pripovedujejo pri nas — je bil doma iz Rovt, kjer živijo najmočnejši ljudje. Bila sta ga sama sila in moč; ko bi moral biti za pastirja, je bil že za hlapca. Zrasel je, tedaj pa je vse polomil, kar mu je prišlo v roke, zato so ga imenovali Vsezdrobil. Po duši je bil krotek in dober kot ovca, vendar se ga je vse balo in ga nihče ni hotel imeti za hlapca.

On pa nič, ni mu bilo hudo zaradi tega, imel je eno samo željo, da bi služil najmočnejšemu gospodu pod soncem. Tedaj je slišal, da se tolminskega grofa vsi bojijo, on pa bisago čez ramo pa naravnost na Kozlov rob. Ker ga niso pustili pred grofa, da se mu ponudi za hlapca, je snel velika železna vrata, jih vzel pod pazduho in stopil v dvorano.

Grof, ki je bil sicer hud in odljuden, se je začudil taki moči; Vsezdrobil mu je ugajal, kakor bi trenil, sta bila zgovorjena. Za hlapca mu bo, težko orožje, ki ga ni moglo dvigniti deset galjotov, bo nosil za njim.

Ako izve, da on ni najmočnejši pod soncem, mu poreče: zbogom, pa brez zamere! — in odide svojo pot.

Dolgo mu je zvesto služil, bila sta zadovoljna grof in hlapec, morda bi bil do smrti ostal pri njem; pa se je zgodilo, da je prišel v grad neki Tolminec. Tolminci pa radi kolnejo — in komaj je ta odprl usta, že je rekel: »Hudič!«

Grof, ki je imel velikih grehov nič koliko, se je hudiča bal, zato se je naglo prekrižal.

Četudi je to storil na skrivaj, ga je Vsezdrobil vendar opazil. V Rovtah so bili takrat še na pol pogani in Vsezdrobil je vedel o peklu in nebesih toliko kot nič.

»Zakaj si se pokrižal?« je vprašal grofa.

Grof pa se je zbal, da izgubi krepkega hlapca. Zvijal se je in izgovarjal, a nič ni pomagalo, slednjič je moral z resnico na dan.

»Pokrižal sem se, da vzamem hudiču vso moč in mi ne more škodovati,« je rekel.

»Ha!« se je zavzel hlapec. »Ti se bojiš hudiča?«

Grof je pritrnil in ni zadrževal velikana, ko je šel od njega, zakaj bila sta tako domenjena.

Vsezdrobil je poslej iskal hudiča, da se mu ponudi v službo. A nihče Tolminec ni vedel, kje bi ga našel, četudi so ga zmeraj imeli na jeziku. Vpraševal je po njem po vseh grapah, nazadnje ga je srečal na samoti nekje v tribuški dolini. Bil je črn kot kak oglar, a majhen kot škrat. Orjak ga seveda ni spoznal.

»Kam pa, kam?« ga je vprašal zlodej.

»Hudiča iščem.«

Vrag ga je nezaupljivo pogledal, takega velikana se še peklenšček boji.

»Kaj bi mu hotel?«

»Za hlapca bi se mu ponudil,« je rekel Vsezdrobil. »Slišal sem, da je najmočnejši pod soncem.«

To je sinu temè dobro delo in je kar koj priznal:

»Jaz sem hudič.«

In sta se domenila kakor prej s tolminskim grofom. Ako orjak izve, da hudič ni najmočnejši pod soncem, ga zapusti.

Vsezdrobil je hodil za vragom, ki je pobiral duše, držal mu je vrečo, da jih je metal vanjo. Sledil mu je čez drn in strn, bil mu je v vsem poslušen kot zvest hlapec svojemu gospodarju.

Nekega dne pa sta prišla v baško dolino; na enem izmed številnih križpotij sta zagledala križ pred seboj. Hudič se je stresnil in ni hotel mimo njega, napravil je velik ovinek.

»Zakaj si se ognil križu?« ga je vprašal orjak. »Zdi se mi, da se ga bojiš.«

Hudič je mencial, tvezel to in ono, le resnica mu ni šla z jezika. Vsezdrobil pa ni odnehal, zakaj dišalo mu je, kako je s stvarjo, slednjič je zlodej priznal, da se boji križa, na katerem je Bog umrl.

In sta se ločila.

Vsezdrobil je šel svojo pot, a je kmalu spoznal, da je bilo laže najti vruga kot Boga, ki ga ima le malo-kateri v srcu in na jeziku, nikar da bi vedel zanj.

In je nekega dne prišel na Gorsko planoto, ki je bila takrat porasla z gozdovi, polna skal in votlin. Pri Pečinah nekje je naletel na puščavnika, ki je klečal na goli skali in molil.

Pozdravil ga je in nagovoril:

»Povej, kje bi našel Boga!«

»Boga iščeš?« se je začudil puščavnik. »Do Njega te ne privedejo noge, najdeš ga s svojimi deli.«

»Kaj naj storim?«

»Posti se!«

»Ukaži mi kaj drugega!« je rekel Vsezdrobil. »Moje telo ne prenese posta.«

Puščavnik mu je imenoval druga dela pobožnosti in zatajevanja, a velikan je pri vsakem odmajal z glavo.

Starec se je zamislil.

»Pojdi tod naravnost!« mu je nato pokazal z roko. »Prišel boš do reke. Ljudje, ki prihajajo z one strani, iz šebrelj in drugih samot, pogosto utonejo, ko jo hočejo prebresti. Velik si in močan, prenašaj jih čez vodo! Bodi hlapec vsakogar, tako boš našel Boga.«

Velikan je šel skozi gozd, se spustil po bregu in prišel do Idrije. Ob vodi si je postavil kolibo, v kateri je spal, odlomil si je mlado drevo, da bi mu bilo za gorjačo. Vse dneve je prečepel ob reki in pričakoval potnikov. Štuporamo jih je prenašal z brega v breg... Minevala so leta, Vsezdrobil se je postaral.

Nekega večera je ležal v kolibi, ko je zaslišal otroški glas.

»Pridi, prenesi me!«

Stopil je k vodi, pogledal sèm, pogledal tja, nikjer nikogar. Morda se je motil. Znova je legel, vnovič je zaslišal isti glas kot prej:

»Pridi, prenesi me!«

Zopet pogleda — nič! In ko je v tretje zaslišal klic, je zagledal otroka, ki je stal ob vodi.

Vzel ga je na ramo in stopil v reko.

Otrok pa je bil z vsakim korakom težji in težji, da so se mu šibila kolena in so ga zapuščale moči. Voda pa je naraščala, segala mu je do kolen, potem do pasu, slednjič do ramen. S poslednjimi silami je dosegel nasprotni breg in otroka postavil na tla.

»Glej, glej!« se je čudil. »Tako otroče, a kakor da sem ves svet nosil na plečih.«

»Boga si nosil,« mu je dejal otrok, »ti, Kristonosec, kakor se poslej imenuj! In ako mi ne verjameš, vsadi gorjačo, ki jo imaš v rokah! Jutri se ti odprejo oči.«

Otrok je izginil, Kristonosec pa je zasadil gorjačo v zemljo, legel in zaspal. Ko se je prebudil, je zagledal košato drevo, ki je bilo zraslo iz gorjače, na vejah pa so viseli krasni sadovi.

Velikan je spoznal, da je nosil najmogočnejšega Gospoda. Srcé se mu je napolnilo z radostjo, sklenil je, da bo samo njemu služil. Odšel je v goro, na ravnico, ki jo je poraščal gozd, in postal puščavnik.

Ko je umrl, so na njegovem grobu sezidali cerkev, ki še dandanes stoji. Na njeni vnanji steni je naslikana njegova podoba, ki sega od tal do cerkvene strehe.

PODOBA V POLETNEM VEČERU

LEOPOLD STANEK

Na senčnem vrtu k mizam sedli so ljudjé;
skrbi se dneva vsak na videz je iznebil.
Kot šopi cvetja v listju luči zažaré,
približajo očem mi jasne like.

Jokavi glas harmonike in neutrudni vetre
prijetno sta nas vse uspavala.
Otožne misli prede trudno čelo,
zenica širi nad podobo se svetá.

Ob strani sam sedim, opiram se ob vzvod vprašanj,
ga skušam dvigniti, a dvigam vedno se bolj sam.
Zdaj gledam pod seboj enkratnosti podobo
in razumevanju in odpuščanju se predam.

Medtem sta poleg mene gluhonema mož in žena
— ne žalosti se jima več nocoj oko —
pred mano dozorela že v skrivnosti:
življenje več je, kot to vesta jezik in uho.

O, ČE SRCE . . .

R. M. RILKE - IVAN ČAMPA

O, če srce, ki dolgo že v odvadi je živelo
in ugasnila bilá je v njem najtišja nada,
zbudi se, ko nekdo mu pravi iznenada:
ti preobilje, ti lepote vse kipeče vrelo!

Kaj naj počne? Kako prihajajočo bo sprejelo
radost, ki mu rokó pozna in lica mlada?
Tajiti bol njegova je bila navada.
Zdaj sili ga drget ljubezni, da bo spet zvenelo.

PISANO POLJE

PREŠERNOVA ROJSTNA HIŠA

F. S. FINŽGAR

Dolgotrajna želja in narodna kulturna dolžnost vseh resnično zavednih Slovencev je bila dne 21. majnika 1939 izpolnjena s tem, da je bil rojstni dom našega največjega pesnika Franceta Prešerna odkupljen in svečano izročen v last banovini in s tem v večno posest vsega slovenskega naroda. Posebno pomembno za našo narodno zgodovino je tudi to, da je bila Prešernova rojstna hiša odkupljena v glavnem po žrtvah in prizadevanju slovenske šolske mladine, ki je sama zbrala 151.995 din, to je skoro tri četrtine vseh stroškov za odkup in popravilo te hiše.

Če vprašamo, zakaj te žrtve, je odgovor lahek. Vsi kulturni narodi z gorečo skrbjo varujejo rojstne domove ali pa hiše, v katerih so delali in ustvarjali neumrljive umetnine njih slavni možje. Kako cenijo Angleži hišo in prav vsako malenkost, ki je v zvezi z velikim Shakespeareom, kako Nemci Goethejev dom, Lahi Dantejev spomin itd. Za nas Slovence je Prešeren tisti, ki nam je iz ljudske govornice svoje drage vasi Vrbe ustvaril pesniški jezik, izmojstroval po obliki

in misli take lepote naše besedne umetnosti, da je s tem sebe in svoj narod postavil v vrsto drugih kulturnih narodov. Naša hvaležnost, naša narodna zavednost in naš ponos zahtevajo, da nam je milo in drago prav vse, kar je bilo s pesnikom v zvezi, seveda najbolj pa rojstna hiša, kjer mu je tekla zibelka. Že leta 1872 je Slovensko pisateljsko društvo vzdalo in slovesno odkrilo spominsko ploščo v Ribičevi hiši v Vrbi. Koliko ljudi je od tedaj prihajalo v to hišo! Dve debeli knjigi imen s podpisi obiskovalcev sta ohranjeni. Seveda jih mnogo ni moglo v hišo, ker ni bilo nikogar doma. Saj pri kmečki družini drugače biti ni moglo. In še to: hiša je počasi izgubljala prvotno lice in vedno ni mogla biti tako pospravljena, kakor so mnogi odlični, domači in tujerodni, obiskovalci želeli. Kajkrat se je utrnula rahla zabavljica, češ da ni lepo za naš narod, ker te hiše ne odkupi in je ne varuje z večjo ljubeznijo. Poslej teh očitkov ne bo več.

V času od 1. decembra 1937, ko je bila izdana okrožnica banske uprave vsem šolam za nabiranje prispevkov za odkup hiše, in do dne, ko je bila hiša izročena v last banovini, so ljudje kar sami od sebe zdeli hiši naslov: Prešernov muzej. Prav točno to imenovanje ni. Zakaj Prešernova oprava, kar jo je zbral in otel Tomo Zupan, je določena za Narodni muzej v Ljubljani. Dolžnost in namen odbora za nakup Ribičeve hiše pa je bil: Hišo bomo odkupili s tem,

da sezidamo lastnici vdovi Mariji Vovk nov kmečki dom, staro hišo pa popravimo in spravimo v prvotno obliko, v kolikor je bila spremenjena. To se je zgodilo. Skrbeti pa je bilo treba tudi za opravo hiše v notranjosti. Od prvotnosti (iz leta 1800 in še prej) je ostalo vse zidovje, razdelitev prostorov, klopi v veži in hiši, črna kuhinja, čelešnik, okna, omrežje v oknih. Od prvotne oprave smo dobili uro, ki je merila čas ob Prešernovem rojstvu. Drugo uro se je posrečilo izslediti pri sorodnikih v Mošnjah (pri Rešu). Ta ura je tista, ki jo je imel Prešeren v Kranju v svoji pisarni. Od Prešernovega pogreba jo je pripeljal s pogrebci sorodniki v Vrbo Vovk iz Smokuča. Od tod je šla kot poročni dar Ribičevi nevesti v Mošnje. Iz Mošenj sedaj zopet v Vrbo v Prešernovo rojstno hišo. Zanimiva je zibelka, v kateri je bil ziban Prešeren in vsi njegovi bratje in sestre. Domneva Prešernove sestre Lenke, da bi bila ob požaru 1856 utegnila

zgoreti, ni upravičena. Polona Vovk, hči Mine, Prešernove sestre, poročena v Žirovnico s Kajdžem Jožem, ve natančno, da ji je mati Mina večkrat omenjala to zibko in ji pravila: V tej smo se vsi otroci zibali, tudi dohtar France. Z balo Polone je prišla v Žirovnico h Kajdžu, od tod z balo Polonine hčere Marije k Triplatu in od tod k hčeri Marije Amaliji, poročeni Baloh, v Moste, kjer je bila kupljena in vrnjena v Vrbo k Ribiču — v kamro, rojstno sobo Prešernovo. Razen tega, popolnoma zanesljivega

Božidar Jakac: Prešernova rojstna hiša v Vrbi.

pričevanja sorodnikov o pristnosti zibelke potrjuje njeno starost tudi slog, ki je iz dobe Prešernovega rojstva. Ob požaru je bila ta, še danes lepo ohranjena zibelka gotovo v spodnjih prostorih in ne na podstrešju. Če bi pa morda le bila tamkaj, so jo lahko z drugimi stvarmi vred oteli. Zakaj pri Ribičevi hiši se je vnelo prav nazadnje, ob požaru pa so ljudje sosednih hiš hitro vse skušali odnesti ali v kleti, v obokane prostore ali ven na vrtove. Prvotna iz hiše je tudi skrinja, ki je bila hudo razbita, pa je lepo popravljena (iz leta 1837).

Vsa druga oprava (mize, stoli, skrinje, kolovrat itd.) je iz Prešernove dobe, nekaj celo še starejše, razen tistih predmetov, ki jih ni bilo mogoče dobiti, n. pr. peči, prtov; ti predmeti so pa novi, toda vsi narejeni po starih vzorcih iz Narodnega muzeja v Ljubljani. Omembe vredna je steklena omarica na zidu, v kateri so denarji iz Prešernove dobe: bankovci, tolarji, srebrni in bakreni drobiž. V prvotni leseni stenski omarici pa bo sčasoma zbrano Prešernovo delo v različnih izdajah, prevodih in spisi o njem.

Skratka: Lahko rečemo: če stopiš sedaj v Prešernovo hišo, te veselo sprejme vsa topla domačnost pristnega starega slovenskega doma. Vsa hiša je, na zunaj in znotraj, majhen narodopisni muzej.

Za spomin na Prešernov rod, ki je do leta 1828 dal 19 duhovnikov, 4 odvetnike, 5 uradnikov, 1 oskrbnika, 4 gospo-

darstvenike, 1 učitelja, 1 mineralnega strokovnjaka, 4 pisatelje, 2 latinska pesnika in 2, ki sta dosegla plemstvo, je v veži vzdana mogočna marmornata plošča, ki na koncu pove, kdaj je ta dom prišel v last vsega slovenskega naroda.

Ta kratki opis nam priča, da je Prešernov rod, iz katerega je zraslo toliko izobražencev, edinstven primer v naši domovini, in da dom, v katerem je tekla zibelka največjemu geniju Prešernovega in slovenskega rodu, zasluži vse naše spoštovanje in je sreča, da je sedaj otef in lepo ohranjen. Poznim rodovom pa bo ta hiša živa priča, da se je sedanji, zlasti naš mladi rod dobro zavedal, kaj nam je Prešeren, in bo obenem dokaz naše slovenske zavednosti in zvestobe do našega naroda.

SLIKE IZ DANSKE

FRAN ERJAVEC

II. Danska ljudska visoka šola

V članku »Severni apostol« sem skušal orisati velikega severnega preporoditelja N. F. S. Grundtviga in pa miselnost, iz katere je vzniknila misel ljudske visoke šole, ki je potem v zadnjih dveh rodovih duhovno do dna preoblikovala ves sever, mu izklesala njegov današnji samobitni izraz ter ustvarila njegovo današnjo veličino. Sprva je bil poglobitveni smoter tega gibanja obramba in krepitev v njegovih temeljih ogroženega danstva in se je zato v začetku druge polovice preteklega stoletja hitro razširilo po vsej Danski, polagoma je pa zajelo tudi druge severne narode. Že sredi druge polovice preteklega stoletja

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Hišno okno.)

je prodrlo na Švedsko in na Norveško, proti koncu stoletja pa tudi na Finsko in je z danskimi izseljenci pognalo svoje korenine tudi v Ameriki. Končno se je pojavilo že v tem stoletju tudi v Angliji, na Poljskem, v Švici, na Japonskem in v Kanadi, a po svetovni vojni celó v Nemčiji. Zgodovina ljudske visoke šole priča, da predstavlja le-ta obliko ljudske vzgoje, ki na naravnost edinstven način zadovoljuje potrebe severne mladine.

V čem je bistvo ljudske visoke šole? Ker je doživela v teku časa pri raznih narodih in iz raznih razlogov mnogo sprememb, s katerimi se je marsikje prav bistveno oddaljila od prvotne zamisli, je potrebno, da se v svojih nadaljnjih izvajanjih omejimo le na izvirni, to je dansko-nordijski tip, ker je ohranil še prav ves svoj notranji značaj. Samo ta tip je namreč mogel prav zaradi svojih neizpremenljivih svojiskosti poseči tako globoko v ves razvoj severnih narodov, medtem ko je pri drugih bledele tem bolj, čim bolj se je tamošnja »ljudska visoka šola« oddaljevala od danskega izvirnika.

Prva značilnost danskih ljudskih visokih šol je ta, da so nekaki šolski domovi, v katerih učenci nekaj mesecev skupno preživé. Tu jedó, spe, uživajo pouk in živé v najožji družinski skupnosti z voditeljem šole in z vsemi učitelji kakor tudi z njihovimi družinami. Vsi učenci, voditelj šole, učitelji in njihove družine jedó pri isti mizi. V šolskem domu so učenci ves dan skupaj, obhajajo skupne slavnosti ter prirejajo skupne zabave in izlete v okolico. Tu ni prav nobenega razločka med revnimi in bogatimi; tesno tovarišstvo je največjega vzgojnega pomena. Da pride to skupno življenje mladim fantov (pozimi) in deklet (v zgodnjem poletju) čim bolj do poudarka, so skoraj vse ljudske visoke šole izven mest in obdane z večjimi parki. Ker so se zlasti danske razvijale polagoma, obstojé ti šolski domovi navadno iz več manjših poslopij, medtem ko so novejšje na Švedskem in Finskem nastanjene večkrat le v enem samem večjem in nalašč za to zgrajenem poslopju.

Druga značilnost nordijskih ljudskih visokih šol je ta, da jih obiskujejo fantje in dekleta iz najširših ljudskih plasti iz mest in s kmetov. Za fante traja na Danskem pouk eno zimo (od 1. novembra do 31. marca), za dekleta pa tri poletne mesece (od 1. maja do 31. julija), na nekaterih zelo redkih ljudskih visokih šolah se pa dekleta lahko šolajo tudi obenem s fanti. Precejšnje državne podpore omogočajo nizko šolnino (na Danskem so namreč vse ljudske visoke šole zasebne ustanove), ki jo za mnoge deloma plačuje celó država sama, tako da zaradi revščine dejansko ni nikomur zaprta pot na te šole. Vsak si svobodno izbere šolo, ki jo želi obiskovati, a navadno se dogaja tako, da gre sin na tisto ljudsko visoko šolo, ki jo je obiskoval že njegov oče. Mnogi odhajajo na oddaljene šole, da spoznajo tamošnje kraje in razmere, nekateri pa ostajajo tudi na bližnjih, da se pozneje laže udeležujejo velikih letnih sestankov bivših gojencev dotičnih šol. Teh se udeležuje navadno na stotine bivših gojencev vseh starosti, ki imajo tudi svoja društva, izdajajo svoje liste in revnim mladim ljudem tudi gmotno pomagajo, da gredó v šolo, ki so jo nekoč sami obiskovali. Pa tudi sicer tvorijo ljudske visoke šole večkrat prava žarišča kulturnega življenja vsega okoliša; vse leto se vršé namreč na njih razna zborovanja in slavnosti za okoliško prebivalstvo.

Poglavitna značilnost danskih in sploh nordijskih ljudskih visokih šol — v tem se tudi najbolj razlikujejo od vseh drugih šol kulturnih narodov — je pa ta, da nimajo niti sledu kakih poklicnih šol. Nazorno mi je izrazil

njih namen C. P. O. Christiansen, ravnatelj ljudske visoke šole v Hillerödu (severno od Kobenhavna), rekoč: »Naše ljudske visoke šole nimajo prav nobenih praktičnih ciljev in nočejo dajati prav nobene praktične izobrazbe, ki bi morda pripomogla tem mladim ljudem do višje socialne stopnje ali jih kakor koli bolj usposobila za kak poseben poklic, pa najsi bo to kmetijski, trgovski, industrijski ali obrtni. Njih poglavitni namen je, nuditi gojencem duhovne vrednote, da bi kot možje in žene živeli bolj bogato notranje življenje kakor prej, da bi razumevali velika vprašanja časa in da bi se zavedali kot državljani svobodnih demokratičnih držav svoje odgovornosti do domovine in človeštva. Mnoge ljudske visoke šole imajo močan verski značaj in skušajo vzbuditi pri gojencih tudi smisel za resnobo in veličino krščanskega življenja. V socialni, narodni in verski vzgoji mladine je za nas najgloblji pomen ljudskih visokih šol. Ob vsaki priliki in brez prestanka opozarjamo naše gojence na to, naj se po končanem šolanju vrnejo k svojemu dosedanjemu delu, le še z večjim veseljem kakor doslej in z jasnim spoznanjem vrednosti svojega dela zanje in za druge. Ljudske visoke šole ne smejo nuditi gojencem le nekega znanja, temveč morajo predvsem vzgojiti njih značaje in osebnosti, da bodo nekoč kot npravno in duhovno čim više stoječi možje in žene res delovni člani našega narodnega občestva.«

V nasprotju s tehničnimi, trgovskimi, gospodinjskimi in drugimi takimi šolami so označevali ljudske visoke šole že večkrat kot »šole za življenje«. Njih značaj lahko precej točno razvidimo že iz njihovih urnikov. Med predmeti zavzema prvo mesto zgodovina (obča, narodna, cerkvena, gospodarska in socialna) in književna zgodovina, in sicer okrog 170 učnih ur v petih mesecih. Tema sledi materinščina z okrog 150 urami, nato pa zemljepisje, naravoslovje, zdravstvo, družboslovje, računstvo, ženska ročna dela, telovadba, petje i. dr. Nekatere ljudske visoke šole nudijo nekaj pouka tudi iz kmetijstva, zemljemerstva, geometričnega risanja itd., a to le mimogrede.

Izrazito duhovni značaj ljudskih visokih šol nam dokazuje že kratek izprehod po taki šoli. Po stenah ni videti nobenih učenih statistik ali tehničnih konstrukcij, nobenih slik voditeljev dnevnega življenja, temveč le slike in kipe velikih nordijskih duhovnih velikanov, pesnikov, ljudskih in verskih prepovediteljev itd., iz zgodovine pa predvsem umetnostne spomenike.

Četrta najvažnejša značilnost nordijskega tipa ljudskih visokih šol je končno še mogočen osebni vpliv učiteljev na gojence. Skoraj vse ljudske visoke šole so ustanovili možje, ki so bili prežeti s trdno voljo, služiti svoji domovini z vzgojo mladine, a njih prvi gojenci so morali premagovati največje težave, saj je bilo skoraj vse javno mnenje proti tej veliki Grundtvigovi zamisli. Razen tega tedaj tudi še nikomur ni šlo v glavo, da bi se vračala v šolo že odrasla mladina. Večina teh nordijskih ljudskih visokih šol ima za seboj naravnost junaško zgodovino, kajti njih ustanovitelji so bili po večini znamenite osebnosti, pripravljene tudi na največje žrtve. Eno najlepših poglavij severne ljudske zgodovine je ravno poglavje o ustanavljanju prvih ljudskih visokih šol.

Kakor sem že omenil, so si globoko Grundtvigovo zamisel ljudske visoke šole osvojili v precejšnji meri vsi severni narodi, a v največji meri ter v najpristnejši obliki se je zakoreninila seveda na Danskem, kjer ima tudi največje število gojencev. Tu so si ohranile tudi najsvobodnejše razmerje do države. Čeprav dobivajo iz javnih sredstev velike

podpore, vendar le-te niti najmanj ne vplivajo na njihovo notranje življenje. Vsaka se lahko razvija in uveljavlja popolnoma svobodno. Vse danske ljudske visoke šole so zasebne (nekako polovica je last njihovih ravnateljev, druga polovica pa posebnih družb); ravno tej okolnosti pripisujejo Danci največ zaslug za njih izredno uspešnost. To je treba poudariti zlasti dandanes, ko vidimo, kako zajema država vsak dan večja področja življenja.

Navedena popolna neodvisnost ljudskih visokih šol se kaže zlasti v treh pogledih:

1. Ljudsko visoko šolo lahko ustanovi na Danskem vsak možki in vsaka ženska, kajti za to ni potrebna nobena posebna usposobljenost. Ako se ustanovitelju oziroma voditelju šole posreči, dve leti zaporedoma zbrati okoli sebe primerno število fantov in deklet ter jih poučevati v predmetih, ki so na ljudskih visokih šolah v navadi, potem prizna tako ustanovo tudi država za ljudsko visoko šolo in ji daje običajno podporo. Tako je prišlo na Danskem že do mnogih poizkusov, ustanoviti nove ljudske visoke šole (skupno okoli 160), deluje jih pa že dolgo let le po okoli 60, kajti treba je mnogo truda in žrtev, da dobi kaka nova toliko ugleda, da se more res tudi vzdržati.

2. Voditelj danske ljudske visoke šole postavi lahko za učitelja kogar hoče in ga tudi plačuje v smislu prostega dogovora, a če sprevidi, da mož ni za ta poklic, ga lahko seveda zopet svobodno odstavi. Za učitelja ljudske visoke šole ne zahteva nihče nobene posebne usposobljenosti, zato je učiteljski zbor sestavljen iz najrazličnejših moči. Po neki statistiki iz l. 1930 je bilo nastavljenih tedaj na vseh danskih ljudskih visokih šolah 360 učnih moči, od katerih jih je

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Pri blagoslovu.)

Fr. Krašovec: Procesija v Ratečah. (Iz cerkve.)

imelo 60 akademsko izobrazbo, 76 učiteljsko, 32 je bilo absolventov kmetijskih šol, 192 pa jih je bilo brez vsake izrečne učiteljske izobrazbe in so se za to delo usposobili z lastnim študijem. Najvišja in najodločilnejša kvalifikacija za učitelja danskih ljudskih visokih šol je osebna sposobnost, priti z gojenci v tesnejši notranji stik. Povsod polagajo največjo pažnjo na tesno sodelovanje učiteljstva z voditelji šole, kajti vsi morajo imeti iste vidike in stremiti k istim ciljem.

3. Končno je tudi samo od voditeljev in učiteljstva odvisno, kakšno duhovno ali politično usmerjenost dajo svoji šoli. Pri pouku in pri prostih predavanjih lahko voditelji kakor tudi učitelji poljubno usmerjajo vzgojo in poljubno vplivajo na gojence, ne da bi država kakor koli posegala v notranji ustroj, smer in avtonomijo teh šol. Pri prosvetnem ministrstvu je resda nastavljen poseben poročevalec, ki jih tudi obiskuje, a le, da jim tako ali drugače pomaga. Zaradi tega so bile danske ljudske visoke šole tudi vedno močno duhovno razgibane; ustanovitev nove ljudske visoke šole je pomenjala večkrat prodor novih, velikih zamisli. In ravno zaradi te svobode se posvečajo temu poklicu mnogi najdarovitejši in najidealnejši, ki smatrajo svoje učiteljsko mesto za pravo poslanstvo med ljudstvom.

Navedena dejstva so tem važnejša, ker uživajo te svobodne zasebne šole, pa tudi njim sorodne kmetijske šole prav znatno državno podporo. Ta je odmerjena navadno tako, da prispeva država 50% k učiteljskim plačam, 20% k plači voditelja, 35% k izdatkom za učila in 10% k amor-

tizaciji v šolo investiranega kapitala, zaradi česar morejo nuditi šole gojencem tudi vso oskrbo in pouk za 70–80 danskih kron mesečno, revnejšim pa prispeva država še posebej do 50 K mesečno. Na ta način je pač skoraj vsej danski mladini omogočen obisk ljudskih visokih šol.

Ta skrajno svobodomna pravna ureditev danskih ljudskih visokih šol je menda edinstvena na svetu. Njena temeljna misel je v tem, naj podpira država prav vsako pobudo na šolskem področju, ki je posvečena blagru odrasle mladine. Danci so namreč prepričani, da bo zanje tudi kot za celoto tem bolje, čim bolj izobrazena in duhovno zrela bo njihova mladina, ne glede na to, če je duh te ali one ljudske visoke šole trenutno morda v nasprotju z javnim mnenjem. Zato podpira država prav vse ljudske visoke šole, čeprav zastopajo najrazličnejše smeri.

Kdor hoče razumeti življenjsko silo danskih ljudskih visokih šol in pa visoko število njih gojencev, mora posvečati tej okolnosti še prav posebno pažnjo. Letno imajo po dobrih 6000 gojencev (60 šol po 90–120), kar pomeni, da se izšola na njih dobrih 10% vseh mladih Danccev. Ker prihaja do devet desetih teh gojencev s kmetov, mirno lahko računamo, da ima tretjina kmečkega naraščaja vsaj ljudsko visoko šolo, sinovi bogatejših kmetov pa seveda še višjo izobrazbo.

Ta popolnoma svobodna ureditev danskih ljudskih visokih šol ima pa seveda tudi nekaj senčnih strani, zlasti če jih v gospodarskem pogledu primerjamo s švedskimi ali norveškimi. Tu je državni prispevek mnogo višji, učiteljem in voditeljem sta zagotovljeni dobra stalna plača ter pokojnina, medtem ko je na Danskem voditelj močno odvisen zlasti od števila učencev. Prejemki učiteljstva na teh šolah so navadno manjši kakor na javnih, tudi jim ni zagotovljena brezskrbna bodočnost.

Glede na popolnoma svobodni značaj danskih ljudskih visokih šol so te tudi živa podoba sil, ki gibljejo dansko javno življenje, zlasti pa še dansko mladino v zadnjih sto letih. Izmed obstoječih 60 ljudskih visokih šol deluje dobra polovica (35) še danes strogo v Grundtvigovem duhu, medtem ko pripada ostalih 25 najrazličnejšim smerem, oziroma služijo posebnim namenom: nekaj je cerkveno-pietističnih, nekaj pa delavskih, trgovskih, gimnastičnih, baptističnih itd. Vse so ljudske visoke šole, vse nudijo le splošno izobrazbo in uživajo enako državno podporo, le duh, ki prevladuje v njih, se nekoliko razlikuje.

Čeprav je ljudskih visokih šol po prvotni Grundtvigovi zamisli le dobra polovica — ustanovili so jih po večini še neposredni Grundtvigovi učenci — pa štejejo vendarle slej ko prej okoli 80% vseh gojencev, razen tega so pa tudi norveške vse Grundtvigove smeri. Glede na to mirno lahko trdimo, da Grundtvigov ljudskovzgojni in krščanski duh še vedno preveva ravno jedro vseh danskih ljudskih visokih šol, kakor ga je bil začrtal ta veliki severni apostol že sredi prve polovice preteklega stoletja.

Grundtvig je sprva poizkušal uveljaviti svoje zamisli s prevodi veličastnih starih zgodovinskih del iz danskega, norveškega in švedskega srednjega veka, kakor tudi z deli o nordijskem bajeslovju in o svetovni zgodovini, ki jo je pojmoval kot življenje človeškega rodu pod božjim vodstvom — toda zaman. S samimi knjigami svojih ciljev ni mogel doseči, zato vlada po mnogih grundtvističnih ljudskih visokih šolah še danes nekako mezuapanje do knjižnega študija. Glede na ta neuspeh je začel prirejati Grundtvig v letih 1838 in 1839 v Kobenhavnu zgodovinska predavanja, s čimer je šele našel pravo pot. Ne knjiga, temveč živa be-

seda je bila potem tisto orožje, s katerim je izbojeval zmago danski misli, ki je bila tedaj tesno spojena s krščansko.

Leta 1844 je bila ustanovljena prva danska ljudska visoka šola, in sicer ravno v tistem delu Danske, ki je bil najbolj ogrožen od prodirajočega nemštva, to je v severnem Šlesvigu. S tem je bil položen temelj in od tedaj so rasle ljudske visoke šole druga za drugo, zlasti pa še po nesrečni vojski l. 1864, ko je bil danski narodni ponos zadet v srce. Okrog močnih osebnosti, katerih imen ne bodo Danci nikoli pozabili, so se pozimi zbirale množice fantov, poleti pa deklet. Med prvimi je bil globoki in samobitni pedagog Kristen Kold, ki je mnoge Grundtvigove zamisli šele prelinjal v praktično življenje. On je dal novemu vzgojnemu sistemu tisto globoko notranjo iskrenost in zavest odgovornosti pred Bogom, domovino in ljudstvom, kar vse je potem tako hitro ustvarilo tudi tiste nerazrušljive notranje vezi med danskim ljudstvom in njegovimi ljudskimi visokimi šolami. Zunanja značilnost teh Grundtvig-Koldovih ljudskih visokih šol je še danes njih življenjska vedrost, globoka krščanska religioznost in iskreno razumevanje za vse, kar giblje življenje posameznika in celote. Ljubezen do domovine in do evangelija se stapljata tu v neko višjo enoto, človeško občestvo pa je poudarjeno kot vodilni nagib v človeškem življenju. Prvotni, precej enostranski in ekskluzivni staronordijski ton se je sčasoma dopolnil z vsem, kar je pristno danskega, in se oplodil še z raznimi mednarodnimi, zlasti angleškimi kulturnimi vrednotami, s čimer so dobile te ljudske visoke šole nekako končno obliko, kolikor je v živem življenju, ki ga predstavljajo, seveda o končnih oblikah sploh mogoče govoriti.

Vsaka danska ljudska visoka šola je na zunaj in na znotraj popolnoma samostojna edinica, le tista v Askovu zavzema nekako osrednje mesto in velja že od l. 1878 kot nekaka nadaljevalna šola za vse druge danske ljudske visoke šole. Tisti absolventi ljudskih visokih šol, ki to gmotno zmorejo in ki čutijo potrebo po duhovni izpopolnitvi, odidejo potem navadno še v Askov. Ta ljudska visoka šola uživa namreč še posebne državne podpore in pouk na njej traja tri zime po šest mesecev. Gojencev ima vselej okoli 300, med katerimi je vedno tudi precej deklet, a pouk se v ničemer ne odmika od osnovnih načel ostalih ljudskih visokih šol, to se pravi, da tudi ta osrednja ljudska visoka šola v Askovu ne mara nuditi nobenega strokovnega pouka, ker hoče, da se vsi gojenci po končani šoli vrnejo k svojemu dotedanjemu delu. Mnogi posebno ambiciozni askovski gojenci so pa vendarle postali celó učitelji ljudskih visokih šol, časnikarji itd., s čimer je imela ta ljudska visoka šola vedno še prav poseben vpliv na vse dansko javno življenje.

Jako blizu grundtvivskim ljudskim visokim šolam sta tudi obe ljudski visoki šoli za gimnastiko; njihov ustroj je v glavnih obrisih isti kot na drugih ljudskih visokih šolah, le da je pouk gimnastike na njih močnejše poudarjen. Toda niti te dve nočeta vzgajati morda kakih telovadnih učiteljev, temveč hočeta usposobiti mlade fante in dekleta, da lahko uspešneje vodijo ljudske telovadne organizacije, pri katerih sodeluje pozimi nad 100.000 mladih kmečkih ljudi, gospodarjev in gospodinj, hlapcev in dekel, kajti ta ljubezen do telovadbe, ki je prišla na Dansko iz bratske švedske, je postala zlasti pod vplivom ljudskih visokih šol že bistvena sestavina danskega življenja. Podobni so tudi cilji obeh ljudskih visokih šol za bolniške sestre, dalje ljudske visoke šole za mlade trgovce in ljudske visoke šole za otroško skrbstvo.

Kakor sem mimogrede že poudaril, imajo grundtvivske ljudske visoke šole prav izrazit narodni in krščanski značaj in jih obiskuje po veliki večini kmečka mladina. Jasno je, da niso mogle zajeti prav vse danske mladine in da so si zato razna druga gibanja skušala sčasoma ustvariti prav taka močna in vplivna kulturna ognjišča. Tako je n. pr. samo pietistično krilo danskega protestantizma, ki ne soglaša z Grundtvigovimi vzgojnimi načeli, ustanovilo kakih deset ljudskih visokih šol, katerih poglobljena značilnost je stroga resnoba. V teh šolah gojijo posebno pouk v sv. pismu, zgodovino misijonstva, cerkveno zgodovino in duhovne ure, dočim so pesništvo, umetnost in gledališče potisnjeni nekoliko v ozadje. Tudi te ljudske visoke šole imajo nekako nadaljevalno šolo in središče v velikem šolskem mestu Haslevu. Eno ljudsko visoko šolo vzdržuje tudi baptistično gibanje, ki vzgaja diakone za pomoč duhovnikom pri cerkvenih službah.

Enako izrazit značaj, čeprav v nasprotni smeri, imata tudi obe danski delavski ljudski visoki šoli, ki ju obiskuje predvsem delavska mladina, zlasti tista, ki čuti nagnjenje do udejstvovanja v delavskem gibanju. Posebno v času velike brezposelnosti v letih 1925 do 1930 je bil pritisk brezposelne industrijske mladine na ljudske visoke šole jako močan, toda pokazalo se je, da je bilo tesno sožitje krščanske kmečke mladine s socialistično usmerjeno delavsko mladino na grundtvivskih ljudskih visokih šolah združeno večkrat s težavami, zaradi česar je prišlo potem do ustanovitve obeh posebnih delavskih ljudskih visokih šol. Tu je posvečena na eni strani največja pažnja seveda socialnim vprašanjem, zgodovini delavskega gibanja, sodobnim političnim vprašanjem, mednarodnim odnošajem in tujim jezikom, na drugi strani pa se daje prednost razgovorom na škodo predavanj. Te delavske ljudske visoke šole so v tesnem stiku z angleškim delavskim gibanjem. Zanimivo je pa, da se pojavlja zadnja leta, po razsulu nekoč tako ponosnega in mogočnega nemškega marksističnega gibanja, globoka kriza tudi v danskem delavskem gibanju in v njegovih ljudskih visokih šolah, ki napotujejo svoje ambicioznejše gojence sedaj na dodatni študij še na — grundtvivsko ljudsko visoko šolo v Askov.

Ako se končno še vprašamo, kakšen vpliv je imelo to cvetoče dansko ljudsko visoko šolstvo na dansko mladino in na dansko zgodovino, bo težko dati izčrpen odgovor. Res imamo na tisoče in tisoče izjav bivših gojencev in gojenk teh ljudskih visokih šol, ki pripovedujejo, kaj so pomenili zanje kratki meseci, ki so jih prebili na njih, kakšno doživetje je bilo zanje brezskrbno sožitje s tovariši in tovarišicami in kako so se duhovno popolnoma prerojeni in okrepljeni vračali zopet k svojemu prejšnjemu delu, toda v čem se kaže konkretni vpliv teh ljudskih visokih šol na vse danstvo? Nedvomno je v prvi vrsti, če ne skoraj izključno, le ljudskim visokim šolam pripisati zlasti ogromni napredek, ki ga je doživelo dansko kmetištvo v drugi polovici preteklega stoletja. Na eni strani so bili ravno absolventi ljudskih visokih šol tisti kvas, ki je prerodil ves danski kmečki stan, na drugi strani so pa dale ljudske visoke šole pobudo za ustanovitev in razmah cvetočega kmetijskega strokovnega šolstva.

Grundtvivske ljudske visoke šole so bile in so še danes ognjišča vsega ljudskega duhovnega, narodnega in verskega življenja, in ker je to življenje prežeto z razumevanjem za skupnost v cerkvi in v ljudstvu, imajo premnogi absolventi ljudskih visokih šol za svojo dolžnost, da se čim bolj

NAPOLÉON V MOSKVI

ALBIN ZALAZNIK

POHOD V RUSIJO

aktivno udeležujejo v svojem ljudskem občestvu. Šola jim je vzbudila voljo, da ne služijo le svojcem, temveč svojim bližnjim sploh, zato stojé na čelu skoraj vseh nešteti kmetijskih organizacij, ki so si pridobile toliko zaslug za silen dvig danskega kmeta in kmetijstva, ravno absolvenci ljudskih visokih šol. Zlasti združna misel, ki je v teh nordijskih deželah razvita bolj kot kjerkoli drugod, se ima zahvaliti največ ravno tem bivšim gojencem. Grundtvigovi učenci so ustanovili vse prve kmetijske strokovne šole, ki so izobrazile na desetisoče vzornih kmečkih gospodarjev. Mladi ljudje gredo po dovršitvi ljudske visoke šole skoraj vedno tudi na kmetijsko strokovno šolo, tako da prevzamejo nekoč svoje gospodarstvo res duhovno in strokovno popolnoma izoblikovani ter so živ zglede in pomočniki tudi vsem tistim sosedom, ki morda niso imeli prilike obiskovati teh šol.

K nekakim kmetijskim šolam bi končno lahko prištevali še skupino štirih »šol za kajžarje«; namenjene so tistemu najrevnejšemu kmečkemu prebivalstvu, ki ne more obiskovati ljudske visoke šole in kmetijske strokovne šole. Zato ta tip spretno združuje duhovno stran ljudskih visokih šol in praktično stran kmetijskih strokovnih šol. Tudi te »kajžarske šole« so plod grundtviškega gibanja.

V grundtviških šolskih krogih slišimo zelo pogosto stavek: »Življenje izvira iz srca.« Ako hočemo pripomoči kakemu narodu do napredka, se to nikakor ne more doseči s samimi strokovnimi šolami in z golim tehničnim znanjem, ker se to le prebogosto zlorablja zgolj za lastne gospodarske koristi in za poglobitev družabnih nasprotij, temveč je treba v mladih fantih in dekletih zbuditi smisel za skupnost, zajeti jih mora narodno in versko občestvo. Ako se to zgodi, potem ne bo izostal tudi vpliv na praktično življenje. To osnovno Grundtvigovo načelo, ki tvori temelj vsega dela danskih ljudskih visokih šol, je seveda popolnoma nasprotno vsakemu materialističnemu svetovnemu nazoru.

Glede negrundtviških ljudskih visokih šol, ki so šele najnovejšega izvora, končne sodbe seveda še ni mogoče izreči. Absolventi teh šol so še mladi, vendar je že sedaj opazati njihov blagodejni vpliv. Silen razmah danske mladinske telesne vzgoje je živ izraz tudi duhovnih in nraštvenih stremeljenj, krščanska društva imajo v absolventih ljudskih visokih šol, ki jih vzdržujejo notranji misijoni, svoje najpožrtvovalnejše delavce in absolventi delavskih ljudskih visokih šol začenjajo dajati vsemu delavskemu gibanju nekak nov, globlji in duhovnejši značaj.

Čeprav je najnovejša delitev danskih ljudskih visokih šol, ki jo omogočajo do skrajnosti svobodoljubni danski šolski zakoni, mladino razcepila v več taborov, moramo vendar priznati, da se na vseh vzbujajo smisel, volja in ljubezen za velike in globlje neosebne cilje, za delo za obči blagor. Na njih se vzgaja rod, ki je prežet z duhovnimi, narodnimi, verskimi in občestvenimi ideali, rod, ki je duhovno izoblikovan in dovolj zrel, da si sam piše svojo usodo. Mladi možje in žene, ki so prišli s kakršnih koli danskih ljudskih visokih šol, gledajo življenje in njega dogajanje s širšega in globljega vidika, mislijo manj sebično, pač pa bolj krščansko, dansko, nordijsko in občeloveško. Z vplivom ljudskih visokih šol narašča pri mladini in pri vsem narodu tudi narodni, socialni in verski čut za odgovornost in ta razvoj bo rodil tudi v bodočnosti bogate sadove. Kdor koli je kdaj hodil po danskih mestih, mestecih, vaseh in domovih, je moral priti do prepričanja, da živi na teh enoličnih severnih ravninah sicer majhen narod, toda ravno zaradi svojih ljudskih visokih šol notranje jako bogat in srečen, kakor morda noben drug narod.

(V drugo naprej.)

Pomladi 1811 je Napoleon v razgovoru z nekim generalom dejal: »Še tri leta, pa bom gospodar vesoljne zemlje.« To je laže rekel kakor storil. Dve sili sta mu bili najbolj na poti — Anglija in Rusija. Prvo je mislil treščiti ob tla s celinsko zaporo. Prepovedal je kratko in malo vso trgovino med angleškimi in evropskimi lukami. Uspeti je pa mogla celinska zapora le, če jo je priznala Rusija. Pomislimo, da je bilo v mejah Rusije pol Evrope. Res je car Aleksander I. kot Napoleonov prijatelj pristal na zaporo. Toda kmalu so začeli ruski graščaki godrnjati, kajti kopičilo se jim je vedno več lesa, žita, usnja in drugega blaga. Prej je vse to šlo v Anglijo, vračali so se pa zlati funti. Car se je svojih plemičev bodisi usmilil bodisi ustrašil, skratka — dovolil je Angležem znova trgovske posle v Rusiji. Zaman se je Napoleon pritoževal. Koliko razočaranje! Kaj bo z njegovimi svetovnimi načrti? Napoleon ni bil mož popuščanja. Sklenil je, da carja prisili k uslužnosti. V začetku leta 1812 so ljudje že vedeli, da bo vojna. Močno so ugibali, kako se bo vse skupaj zasukalo. V Franciji sami je marsikdo dvomil, da pojde po sreči. Talleyrand, bivši Napoleonov minister, je v zaupnem razgovoru zmajeval z glavo: »Cesar se bo moral meriti s štirimi nepremagljivimi generali. Ime jim je november, december, januar in februar.«

Vojno stanje se je začelo kar brez uradne napovedi. Dne 9. maja je cesar Francozov zapustil Pariz in se skozi Nemčijo odpravil v Vzhodno Prusijo. Tam je stala francoska glavna armada, štela je četrta milijona borcev. Dne 24. junija jo je Napoleon popeljal čez reko Njemen na rusko ozemlje. Ruski poveljnik Barclay de Tolly se je previdno umikal in nikakor ni hotel sprejeti bitke. Spopasti se s sijajno opremljeno francosko armado je pomenilo neizbežno pogubo. Rusi namreč še niso imeli zbranih vseh čet in v oboroževanju jih je čakalo še polno dela. S tem večjim zaupanjem so zrl v svojo najdragocenejšo zaveznico. To je bila narava.

Francozom je dala svojo moč čutiti že koj prve dni. Med prehodom čez Njemen je pripekalo sonce kakor v puščavi. Še isto noč pa je prihrumela nevihta in nekaj ur je nenehoma lilo kakor iz škafe. Voda je preplavila ceste in polja. Ker je tudi naslednje dni treskalo in lilo, je močvirje še huje naraslo. Pratež je zaostajal, hrana je dospevala brez reda, celi oddelki so stradali. Dasi je cesar strogo prepovedal vsakršno plenjenje, častniki vendar niso mogli drugega kakor trpeti, da so vojaki skrbeli zase, kakor so pač vedeli in znali. Lakota je najsilnejši general. Pri mnogih oddelkih je bila stiska tolika, da je po cele dneve korakala pod zastavo samo polovica moštva, druga polovica pa se je potikala po okolici in iskala hrane, ki je ni bilo lahko dobiti. Med umikom so namreč Rusi vse sproti uničevali. Francoske prehranjevalne kolone so torej morale včasih kreniti daleč v stran, če so hotele zaseči dovolj živeža.

Napoleon se je na moč trudil, da prepreči vsak nered. Po eni strani je naganjal trenske častnike, da so iz skladišč v Prusiji in Litvi hitreje dovažali potrebščine, po drugi strani je dal z močnimi orožniškimi brigadami loviti maroderje in zamudnike. Poročnik Coignet poroča v svojih spominih, da je dobil povelje, naj skupino takih zaostalih vojakov, nekako 800 po številu, spravi iz Wilna nazaj k polkom, ki so stali že pri mestu Vitebsk. Medpotoma so se mu večinoma zopet razpršili in začeli pleniti. Coignet je bil

brez moči. Obrnil se je do najbližjega etapnega komandanta. Ta pa, ne bodi len, je dal 62 mož postaviti pred puške. Usmrčeni vojaki so bili po večini Španci. Drugi so se tako prestrašili, da Coignetu niso več nagajali.

Posledice naporov in vlage, pomanjkljive prehrane in neprimernih bivališč so se kmalu pokazale. Začele so razsajati bolezni. Zlasti legar in griža sta pobrala mnogo ljudi. Kar čudno je, da je mogla francoska armada kljub tolikim hibam zmagoslavno prodreti do same Moskve.

Napoleon je kajpa brž spoznal, da ga skuša sovražnik zvabiti čim globlje v brezkraino Rusijo, za drugo bi potem že poskrbela zima. Zato se je francoskemu cesarju tem bolj mudilo, da izsili odločitev na bojnih poljanah. Zdelo se je, da mu bodo šli Rusi sami na roko. Na petrograjskem dvoru so postali nejevoljni, da se ruski generali le umikajo. Vrhovni poveljnik je dobil namig, naj se končno postavi Francozom po robu. Tako je prišlo pri Smolensku do prvih pravih bojov v tej vojni. Ko so Rusi videli, da ima Napoleon še vedno predobro armado, so mesto zažgali in se ponoči umaknili proti vzhodu. Zvijača se jim je posrečila — Napoleonu je ušla prilika za odločilni udarec. Tem krepkeje je zato mogel zamahniti dne 7. septembra, ko so Rusi tik pred Moskvo razvrstili svoje najspodobnejše čete, da bi branili tujcu pot v svetinjo Rusije. Pri vasi Borodino se je vnela neverjetno krvava enodnevna bitka. Baje svet v vsem 19. stoletju ni videl bojišča, ki bi ga bilo pognojilo toliko človeške krvi. Nič manj nego 60.000 Rusov in 30.000 Francozov je obležalo tisti dan! Dasi bi francoske uradne cennice utegnile biti pretirane, ostane vendar res, da je bilo klanje strahotno.

Nihče ni mogel dvomiti, da je Napoleon zmagal. Rusi so zapustili bojišče in izpraznili Moskvo. Ali je to pomenilo konec vojne? Mar se je smel Napoleon že hvaliti, da je carja ukrotil? Mar je tisti dan, ko je vkorakal v Moskvo, res že postal gospodar sveta? Še je imel 100.000 zanesljivih vojakov. To je bila mogočna sila! Toda v prostrani Rusiji je ta sila pomenila kapljico. Če bi le hoteli Rusi še enkrat počakati! Gotovo bi jim zagodel, kakor jim niti pri Borodinu ni mogel — zmlal bi jim armado v prah! Car brez armade bi bil potem igrača v Napoleonovih rokah. Ali glej, tedaj je začela Moskva goreti. Gorela je skoraj teden dni. Ostalo je pogorišče. Mar bo sto tisoč Francozov moglo prebiti rusko zimo med pepelom in razvalinami? Toda kdo bi že govoril o prezimovanju? Bilo je šele sredi septembra. Veliko se je dalo še storiti, preden pritisne zima.

Res je bil Napoleon tiste dni nad vse delaven, a ne morda kot vojskovodja, marveč kot državnik. Napravil je usodno napako, da je z vojsko štiri tedne čakal v upepeljeni Moskvi. Udariti bi bil moral na Petrograd ali pa v Ukrajino. Zakaj tega ni storil? Rajši se je pogajal s carjem. Morda je na tihem že obupal nad vojaškim uspehom in se je le še trudil, da reši sebi in armadi čast in slavo. Pogajal se je in pogajal. Kar nič ni hotel opaziti, kako trati dragoceni čas. Medtem so se dnevi krčili, postajalo je iz dneva v dan hladneje, ruska vojska se je krepila, carski odgovori pa so sahnili. Ko je Napoleon spoznal, da ruski dvor ne misli resno na mir, se je s težkim srcem odločil, da odredi splošen umik daleč na zapad. Vojska, ki je ni sovražnik niti enkrat porazil, se je morala umakniti iz dežele! V onemoglem gnevu je Napoleon šklepetal z zobmi. Potrpite, je dejal sam pri sebi, naslednjo pomlad na svidenje v Rusiji!

Že tisti dan, ko je francoska vojska zapustila Moskvo, je vse kazalo, da je zapisana poginu. Z njo je drdralo kakih 10.000 voz vseh vrst. Tolik pratež je moral armado ovirati. Pa vendar ni šlo drugače, kakor da je vse to vlačila s seboj.

Ker je bila dežela daleč naokrog opustošena, je mogla vojska živeti samo ob tem, kar je imela pri sebi. Takrat je bila prilika kakor nalašč, da bi bil Napoleon pokazal tisto silovito voljo, ki ga je sicer tako odlikovala. V Moskvi je bilo kljub požaru ostalo še dosti živeža. To hrano bi bili morali Francozi do poslednje trohe vzeti s seboj. Drugo bi bili lahko brez škode pustili v nemar. Kako je pa bilo v resnici? Mnogi generali in štabni častniki so dali na svojo pest odpremiti po več voz, natovorjenih z različnimi dragočnostmi. Od nižjih častnikov si je privoščil vsak le en voz — seveda je šlo tudi na enega veliko. Vojaški branjevci so vozili namesto hrane raznovrsten lišp. Sploh so bili takega razkošnega plena polni vsi vozovi, celó lazaretni in artilerijski. Jezdec je svoj plen naložil konju na hrbet. Pešec je pa sopel pod prenatrpanim telečjakom. Zato se je marsikatero potrebne stvari seveda že prej znebil. Ob takih razmerah je bila zmeda neizbežna. Pred vsakim mostom je obtičalo mnogo prateža. Vozovi se kratko in malo niso mogli zvrstiti. Ko so prikorakale zadnje straže, so pač nekoliko časa zadrževale krdela kozakov, ki se jih je ravno ob takih prehodih nenadoma nabralo vse črno: kakor bi bili iz zemlje rasli. Po kratki obrambi so Francozi odrinili na drugi breg, most pa podrli. Kar je ostalo tostran reke, je menjalo lastnika. A tudi popolnoma brez boja je sovražnik lahko zaplenil marsikatero vozilo. Začelo je namreč primanjkovati ovsu in konji so sredi ceste omagovali.

Kljub tem neprijetnostim je bilo do konca oktobra še dovolj znosno. To je bil umik, ne pa beg. Mraz še ni prehudo pritiskal. Hrane je bilo za silo, da vsaj ljudje niso od stradanja umirali. Hudo nadležni so bili pa kozaki. Venomer so se podili okoli armade in kjer koli se jim je nudila prilika, so se zaganjali v Francoze. Zlasti zadnjim stražam so brez prestanka nagajali. Sledili so jim na obeh straneh ceste v kratki razdalji. Kar na lepem so se ob divjem vpitju zakadili v Francoze. Ti so vsak napad uspešno odbili, če so korakali v sklenjenih vrstah. Gorjé pa posameznikom ali drobcem, ki so se ločili od jedra vojske. Takih je bilo vsak dan več. Kaj čuda, saj so morali Francozi prebiti vsako noč pod milim nebom v snegu in mrazu. Daleč naokrog ni bilo nobene vasi, povsod le pogorišča. Kozaki so na svojih urnih in odpornih konjičkih zvečer odbrzeli po več ur daleč v najbližje vasi, kjer so udobno prenočili. Naslednje jutro so čakali na cesti že drugi, da bi zasledovali Francoze, morili zamudnike in plenili obtičale vozove.

V začetku novembra se je mraz poostril. Zima je postajala sibirski. Živo srebro je zdrknilo na -12°C . Morda se to komu niti ne bo zdelo tako strupeno mrzlo. Toda pomisliti je treba, da so bili vojaki brez prave zimske opreme, da so bili že pol meseca dan in noč na prostem in da niso več dobivali zadostne hrane. Začeli so klati konje — pravo odrešenje za uboge živali. Ljudje pa so si s tem podaljševali svoje trpljenje. Visoko ceno so plačevali za slabo meso. Za štiri suhljate konjičke so morali prepustiti Rusom ves voz z blagom vred v plen. Pa kaj zato, saj sta samo še živč in obleka nekaj veljala. Niti orožje ni imelo več cene. Od ure do ure je naraščalo število vojakov, ki so se znebili puške. Celó pri zadnji straži, kjer so korakale izbrane čete, so mnogi omagovali. »Mraz, lakota in kozaki — to troje nas je bičalo. Kje je domišljija, ki bi mogla opisati, kaj je armada trpela?« tako piše general Rapp, cesarjev zaupnik.

Neki general se je ves izčrpan zgrudil. Že je priskočil vojak, da mu sezuje škornje. General ga je prosil, naj vsaj toliko počaka, da umre. »Gospod general,« je dejal vojak, »rad bi vam storil uslugo, a kaj bi imeli od tega? Prišel bi

drugi in vam jih vendarle vzel. Privoščite jih rajši meni!« — Dne 9. novembra je imel Napoleon pri Smolensku še 50.000 oboroženih vojakov. S ponosom smejo Francozi še dandanes govoriti o teh junakih. Rusom še vedno ni uspelo, da bi to peščico zdrobili in Napoleona ujeli. Ob bojih in izgubah, a neporaženi so se Francozi pretolkli do Berezine, pritoka Dnjepra. Reka še ni zamrznila — kar priča, da je mraz trajal šele malo časa. Kljub nezadostnemu gradivu so francoski pionirji postavili dva mostova. Urejena vojska bi bila prišla hitro in brez nezgode čez. Tako pa so maroderji, bila jih je večina, vse zmešali. Z vseh strani so pritiskali na mostova, da je v hipu nastala obupna gneča. Nešteto jih je padlo v reko. En most se je celo podrl, pa glej, našlo se je še dovolj mostva za njegovo popravo. To se je še dvakrat ponovilo in obakrat je pogoltnila Berezina nekaj tisoč ljudi. V daljavi pa je stalo kakih 80.000 Rusov — niti poskusili niso, da bi Francozom branili čez reko. Čemu tudi? Saj je bilo vse zapisano poginu. Pač pa so pridno frčale ruske topovske krogle med begunce. Zares, med begunce — kajti prizori, ki jih je zrla Berezina, so pričali, da se je strateški umik izprevrigel v katastrofalen beg. Dne 29. novembra zvečer so Francozi oba mostova zažgali. Kar je ostalo živega ali neživega na oni strani, vse je prišlo Rusom v roke.

Trpljenja še vedno ni bilo konec. Šele v južni Litvi, v mestu Wilno, je bilo pričakovati prvih rednih skladišč. Tjakaj je bila pot še dolga. Nesreča je hotela, da je prav tiste dni mraz pritiskal z vso silo. Dne 2. decembra je kazal toplomer 24° C pod ničlo, naslednje dni celo 28°! Ta arktični mraz je zapečatil usodo francoske armade. Vojaki so kar trumoma cepali. Na dan osme obletnice svojega kronanja (2. decembra) je imel Napoleon samo še 9000 za boj količkaj sposobnih mož. Spoznal je, da je brez smisla vztrajati pri armadi, ki je čez nekaj dni sploh več ne bo, in 72 ur kasneje je skrivaj zapustil spreved senc, ki se je nekoč nazival »la Grande Armée«. Na saneh se je odpeljal v Wilno, od tod pa je preko Varšave hitel skozi Nemčijo proti Renu. Ko se Parižanom še dobro sanjalo ni, kakšna utegne biti cesarjeva usoda, so imeli cesarja že doma (19. decembra). Ne samo to. Izvedeli so tudi resnico. Šlo je v svet uradno poročilo o dogodkih na ruskem bojišču. To je sloviti »29. bulletin«. Napoleon ga je sam sestavil. Nič se ni zlagal. Kar povedal je, kako je bilo. Za vso resnico seveda ni bilo prostora v bulletinu. Celotna resnica je bila strahotnejša, a ležala je mrtva in nema pod ruskim snegom. Čemu bi cesar narode begal? V bodočnost naj zro, porok bodočnosti pa jim je Napoleon. Zato se je 29. bulletin jako smiselno končal z besedami: »Zdravje Njegovega Veličanstva je odlično. Boljše ni nikoli bilo.«

MOSKVA GORI

Ko je Napoleon v nepopisno krvavi bitki pri Borodinu zlomil ruski odpor, ni moglo biti več resnega dvoma, da bo sveta Moskva kmalu njegova. Ruse je v srce bolelo, da morajo nekdanjo prestolnico carjev, ki jim je veljala za narodno svetinjo, žrtvovati tujcu z zapada. Toda kaj so hoteli! Tolažili so se, da Moskva pač še ni Rusija. Sredi septembra 1812, pičle tri mesece po začetku bojnega pohoda, so francoske čete zagledale na vzhodnem obzorju neštete čudno oblikovane stolpe — bili so stolpi moskovskih cerkv. Napoleon je pričakoval, da se mu bo javilo odposlanstvo meščanov s prošnjo, da mestu prizanese. To se je bilo še vselej zgodilo, bodisi takrat, ko je zavzel Milan in Kairo, bodisi kasneje, ko se je polastil Dunaja, Berlina in Madrida.

A glej, to pot ni bilo nikogar na spregled! Uradi so že prej zbežali iz mesta, večina prebivalcev je šla za njimi. Kar je v Moskvi ostalo ljudi, so se zaprli v hiše ali umaknili v daljna predmestja onstran vzhodnega obzidja.

Ker se ni moglo vedeti, kaj Rusi snujejo, se je Napoleon s svojo gardo vred ustavil v zapadnem predmestju, od koder drži cesta v Možajsk in Borodino. Poslal je generala Mortiera naprej, da zasede okolico Kremlja. Medtem je po okolici Moskve odmevalo pokanje pušk. Poveljnik zadnjih ruskih oddelkov, general Miloradovič, se je vzhodno od mesta upiral Napoleonovemu svaku Muratu, poveljniku francoskih prednjih čet.

Na strani Francozov je sodelovala močna legija poljskih prostovoljcev pod generalom Sokolnickim. Poljaki so se borili pod zlatimi orli cesarja Francozov polni navdušenja, ker so upali, da jim bo Napoleon obnovil neodvisnost domovine. Grof Soltyk, ki je služil kot častnik v poljskem oddelku, je prejel povelje, naj gre v mesto gledat, ali bi bil kje blizu Kremlja pripraven stan za generala Sokolnickega. Z majhnim spremstvom se je Soltyk odpravil. Ulice so bile prazne, nikjer ni bilo videti žive duše. Soltyk je nazadnje prijezdil na lepo, široko cesto, ki je držala proti Kremlju. Razkošne palače so stale na obeh straneh. Poznalo se jim je, da so domovi plemenitašev. Ena teh palač, bolj odmaknjena od ceste, se je skrivala v velikem vrtu. Soltyk je zavil v ta vrt in prijezdil do čednega vodometu. Pokojno, kakor da se ni nič zgodilo, so v vodnjaku plavali labodi.

Palača je imela stanovalce. Soltyk jih je brez posebnega prizadevanja pripravil do tega, da so mu odprli vrata. Izkazalo se je, da je lastnica, neka ruska grofica, pred begom svojim služabnikom naročila, naj se Francozom nikar ne postavijo po robu. Če ne pojde drugače, naj pač trpé, da se v hiši nastanejo francoski častniki. Hišni upravitelj je Soltyka lepo sprejel in mu predstavil tudi dve Francozinji, ki sta bili družabnici gospe grofice. Izza dobe carice Elizabete so v Rusiji cenili francosko omiko, zato ni bilo plemiške hiše brez francoskega učitelja ali francoske vzgojiteljice ali družabnice. Postregli sta Soltyku z malico. Ko je jedel, je ena izmed Francozinj nenadoma planila k oknu. Z okna se je nutil očem razgled daleč naokrog po mestu. »Gori! Gori!« je vzkliknila. Soltyk je pristopil in opazil, da se nekje v mestu vali dim iznad strehe precej velike hiše. Zvedel je, da leži stavba v trgovski četrti, v tako zvanem Kitajskem mestu, kjer je bilo polno skladišč in kleti z velikanskimi zalogami vsakovrstnega blaga. Soltyk je menil, da gre samo za brezpomemben pripetljaj, kakršnih pač ni mogoče preprečiti, kadar tuja vojska vkoraka v kako mesto. Skušal je gospodični tolažiti, toda zaman. Rekli sta mu, da je rusko plemstvo od sile razkačeno nad Napoleonom in da ima požar gotovo svoj zlovešči pomen. Tedaj je začel Soltyk nekaj slutiti. Prosil je gostiteljici, naj mu zaupata, kar vesta. Namigavali sta mu, da se je šušljalo o nekem obupnem načrtu guvernerja Rostopčina: ko pridro Francozi, naj se jim nad glavami sesuje mesto v prah in pepel.

Zvečer je gorela že vsa četrt, kajti priprav za gašenje ni bilo nikjer najti. Francozi se pa tudi sami niso preveč trudili, da bi ogenj krotili. Vsakdo je veliko bolj mislil na plen kakor pa na občo korist. Drug se je zanašal na drugega, češ saj se ne manjka vrlih rok.

Dne 15. septembra ob sedmih zjutraj se je Napoleon preselil v Kremelj. Garda ga je spremljala. V carskih palačah, v cerkvah, v gospodarskih in drugih poslopih, ki so vsa skupaj predstavljala Kremelj, je bilo nakopičenih neznanško veliko dragocenosti. Vojaki so se marsičesa po-

lastili, marsikaj so prodali za slepo ceno, marsikaj so tudi uničili. Našli so preobilje lepih posod, med temi nemalo pozlačenih, dosti dragih oblačil, dosti krzna, veliko svilenine, dovolj lišpa in zlahtnih kamnov.

Medtem se je požar širil in širil, Napoleona pa je začelo skrbeti. Odredil je, naj se čim več vojske, v kolikor je prosta, loti gašenja. Toda disciplina je že očitno pešala. Oddelki so sicer korakali na vse strani, bilo je precej beganja, tudi gasili so — ali obenem je vsakogar živo zanimalo, katere zaklade bo našel in kako jih bo zavaroval pred tujo grabežljivostjo. Če v vojnem času stanovalci zapusté svoje hiše, se odpovedo lastninski pravici do stvari, ki jih ne vzamejo s seboj — to pravilo, dasi ni zapisano v nobenem vojaškem zakoniku, je obveljalo doslej menda še v sleherni vojni. V goreči Moskvi leta 1812 je pa bilo še lepše, kajti plenečim vojščakom so se pridružili kmalu domačini. Kakšne vrste so bili ti domačini, ne bo težko uganiti. Preden so odšle, so namreč oblasti na stežaj odprle vrata ječam od enega konca mesta do drugega.

General Mortier, ki ga je bil Napoleon imenoval za guvernerja Moskve, se je na moč trudil, da napravi red. Pooblaščen po cesarju, je z železno pestjo udaril po plenilcih. Ne glede na to, katere narodnosti so bili, jih je dal tirati pred vojno sodišče, ki je sodilo kar na hitro roko. To je zaleglo. Še isti dan je stopilo pod večala 18 ljudi, med temi sedem francoskih vojakov. Štiri dni kasneje jim je sledilo v smrt deset nadaljnjih grešnikov. Človek bi morda pričakoval še več žrtev naglega sode. Če jih ni bilo, smemo sklepati, da je v kratkem zopet zavladal znani strumni red francoskih polkov. Kdor koli je zahteval vojaško stražo za rešitev svojega doma in premoženja, jo je takoj dobil. Pogostokrat so straže prepredile, da se zlo ni še huje razpaslo. Tako je francoskemu častniku, ki je s svojo četo varoval najdenišnico, po velikem trudu uspelo, da je poslopje otel plamenov. Ko je cesar za to izvedel, mu je pri priči podelil red častne legije.

Kljub vsem naporom je upanje, da bo mesto moči rešiti, od ure do ure bolj ginevalo. Bril je namreč jesenski veter. Nosil je iskre in ogorke daleč naokoli. Žareč dež je padal na slamnate in lesene strehe — drugačne si le redkokje videl. Mar je mogla ognjena furija najti imenitnejšo priliko za ples? Veselo je rajala po vseh mestnih okrajih, nobenemu ni prizanesla. Povsod je pustila za sabo pot, zaznamovano s sledovi besnega pustošenja. Ogromen, gost oblak dima se je vil nad nesrečno Moskvo. Z njega je odsevala krvava zarja kot znanilka še večjih strahot. S Kremlja je cesar Napoleon — tako priča njegov pribočnik — dolgo molče opazoval peklenski prizor velemesta, ki se pogreza v morju plamenov. S stisnjenimi ustnicami je nazadnje zamrmral: »Zdaj naj pa kdo ne pričakuje še večje nesreče!«

Požar se je nevarno bližal Kremlju in Napoleon je moral že dne 16. septembra starodavno carsko prestolnico zapustiti. Pregnal ga je zlasti pomislek, da bi ne bilo dobro, če bi se vrinila ognjena kača med njega in jedro armade ter ga tako osamila. Umaknil se je na grad Petrovskoje v okolici Moskve. Šele čez dva dni, ko so vojaki požar omejili, se je cesar odločil, da se vrne v Kremelj. Še dva dneva je potem gorelo, a ogenj se ni več širil. Ko je naposled napočil 20. september, si je mogel Napoleon oddahniti: Mortier mu je sporočil, da Moskvi ne preti več nobena resna nevarnost. Seveda, kaj pa je razen Kremlja še posebnega preostalo? Rdeči zmaj je naposled sam sebe použil.

Pet dni in pet noči je plamtel strahotni moskovski kres. Koliko netiva je bilo treba za to orjaško razsvetljavo, ki je trajala skoraj ves teden! Moskva je premogla najmanj 8000 lesenih in morda kakih 4000 na pol kamnitih hiš različne velikosti. Od vseh teh je ostalo neprizadetih kvečjemu 700 — slaba dvajsetina! Sploh so pa vse statistike ob takih katastrofalnih okoliščinah nezanesljive. Malo bolje se je godilo cerkvam. Od 1600 cerkva, kolikor jih je štela Moskva, so plameni uničili polovico. Nič čudnega, če je zgorelo tudi dosti ljudi. Ali smemo verjeti grozovitemu poročilu, ki pravi, da je prišlo na moskovskem pogorišču ob življenje 20.000 ranjencev, prav tako francoskih kakor ruskih?

V Moskvi bi bila francoska vojska našla prostorno in udobno prezimišče. Res se je Napoleon baval z načrtom, da prebije zimo v osrčju Rusije, naslednjo pomlad pa obračuna s carjem. Ni dvoma, da bi se mu bilo prezimovanje brez posebne škode posrečilo — seveda v Moskvi, ko bi bila ostala cela. Tako pa so se mu sanje v pičlih petih dneh sesule v nič. Hudo je bilo, da so plameni pogoltnili s hišami vred tudi velike zaloge živil in drugih potrebščin. Rusi namreč ob svojem naglem umiku po bitki pri Borodinu niso utegnili rešiti iz Moskve vsega blaga. Baj je ostalo v mestu toliko zalog, da bi bila francoska armada imela dovolj za vso zimo.

Iz opisov tistih, ki so nesrečni Napoleonov pohod preživeli, je mogoče razbrati, da so francoski vojaki tudi po požaru živeli kakor bogovi, zlasti opojnih pijač so pospravili od sile dosti. V skladiščih Kremlja so ostali nedotaknjeni veliki zakladi. Tu so Francozi zaplenili 150 topov, 60.000 pušk, smodnika za kakih deset bitk, obleke in obutve pa za majhno kraljestvo.

Naslednji dnevi so Napoleonu pokazali, da s slovito moralo francoske vojske le ne more biti vse v redu. Zdi se, da je požar s tem, da je načel disciplino »velike armade«, napravil večjo škodo kakor z vsem drugim opustošenjem. V cesarju samem je slej ko prej prekipevalo tvorne sile. Misli je na vse, ukazoval, urejeval, obnavljal — toda kaj, ko pa ni mogel osebno poseči v vsako zadevo. Da so njegove ukaze povsod točno in vestno izvršili, bi moskovska jesenska bakla ne imela tistih klavrnih posledic, ki so francosko armado uničile, še preden je zgodovinsko leto 1812 ugasnilo.

KOCH V BOJU S SMRTJO

PAUL DE KRUIF * MARIJA TRATNIKOVA

Štiriindvajsetega marca leta 1882 je bila v Berlinu seja fiziološkega društva. V preprostem prostoru so se zbrali najznamenitejši možje znanosti. Pri seji sta bila tudi Paul Ehrlich in veliki profesor Virchow, ki je bil nedavno s posmehljivo besedo odpravil Kocha. Poleg so bili tudi skoraj vsi sloviti nemški patologi.

Vstal je mož majhne postave, z naočniki, v zgrbančenih rokah je držal rokopis prav pred nos. Papirji so mu šušтели in glas se mu je malce tresel, ko je začel. Čudovito skromno je Robert Koch razkladal zbranim možem preprosto povest o svojem iskanju nevidnega, zahrbtnega morilca vsakega sedmega človeka. Ne da bi govorniško povzdignil glas, je zbranim nasprotnikom boleznij pripovedoval, kako bodo zdravniki zdaj mogli proučevati bacil jetike, tega najmanjšega in najstrašnejšega človeškega sovražnika. Koch je pre-

daval o skrivališčih tega nežnega bacila, o njegovi moči in slabosti. Pokazal je zbranim, kje in kako bi mogli napasti to nevarno nevidno bitje, da bi ga podjarmili in zatrli.

Ko je končal, je sédel in čakal razgovora, protidokazov in ugovorov, kakršnih je pač deležen vsak novotar. Toda nihče se ni oglasil, nobena beseda ni bila izgovorjena. Nazadnje so se oči vseh obrnile k Virchowu, oraklju in glavi nemške znanosti, gromovniku, ki je marsikatero teorijo onemogočil, če je le čelo namrščil.

Vse oči so gledale vanj. Virchow je res vstal, a le zato, da je vzel klobuk in odšel. Nobene besede ni vedel povedati.

Če bi bil stari Leeuwenhoek napravil to neverjetno odkritje, bi bila Evropa 17. stoletja zvedela za novico šele čez mesec dni. Toda leta 1882 je novica še isti večer prikapljala iz sobice fiziološkega društva in se razvedela v Berlinu. Brzobjavna žica jo je ozanila na Kamčatki in v San Franciscu. Vsa usta so častila in slavila Kocha. Zdravniki so se z ladjami in vlaki vozili v Berlin, da bi jih Koch naučil loviti mikrobo. Prihajali so v nepreglednih množicah, da bi se naučili pripravljati žoličasti serum iz goveje zavrelice in bi jim pokazal, kako in kam naj zapičijo brizgalke z nevarnimi bacili, da bi okužili morske prašičke.

Koch se je oboževalcem umikal, vihravim učencem se izogibal in vsak trenutek, ki ga je rešil zase, uporabil za nova raziskavanja. Učiti pa ni maral, to mu je bilo zoprno. V tem pogledu je bil natančno tak kakor stari Leeuwenhoek. Vendar so ga prisilili, da je — toda s kletvico med zobmi — učil loviti mikrobo Japonce in Portugalce. Zapletel se je tudi v hud boj s Pasteurom, a je še imel včasih čas, da je kazal Gaffkyju, kako bi najlaže zasledil tifusov bacil. Prisiljen je nastopal pri slavnostih in sprejemal odlikovanja. A kakor hitro je mogel, se je vrnil v laboratorij k brkatemu Loefflerju, ki je sledil mikrob davice.

Kochova preprosta metoda, kako gojiti mikrobo na površini trdega hraniva, je obrodila bogat sad. Gaffky je dolgo potem rekel: »Koch je le potresel drevo in odkritja so se mu usula v naročje.«

V njegovih spisih ni najti nobenega dokaza, da bi se bil imel za velikega moža. Narobe, prav nič se ni zavedal, da je vojskovodja v najlepšem boju človeškega duha, v boju zoper neusmiljeno naravo. V tem majhnem možu z redko brado ni bilo nič sejmarskega ponašanja. Z zgledom pa je tako navduševal, da so se začele odigravati pretresljive drame v boju s poslanci smrti. Če je bilo treba dokazati, da so mikrobi vzrok tej ali oni bolezni, so nekateri obsedenci skušali to dokazati tudi za ceno lastnega življenja. Toliko da so se ustavili pred umorom.

Primer: Dr. Fehleisen, učenec Kochovega laboratorija, je našel majhen okroglast mikrob, nanizan na verižice kakor jagode rožnega venca. Dobil ga je v koži ljudi, ki so zboleli za šenom. Hoteč preskusiti teorijo, da utegne šen ozdraviti raka, je Fehleisen vbrizgnil milijone teh mikrobov neozdravljivim bolnikom, ki jih je žrl rak. V nekaj dneh je vsak teh rdeče zagorel od šena, nekateri so tudi nevarno oslabeledi. V obupu je samo dokazal, da njegov mikrob povzroča šen.

Drug Kochov učenec, zdaj že pozabljeni dr. Garré iz Bazla, si je kar v lastne lakti vdrgnil več cevč drugih mikrobov, o katerih je Pasteur trdil, da povzročajo uljesa. Garré je kmalu imel veliko bulo in dvajset tvorov. Strašno je shušal; velika mera mikrobov, ki si jih je bil vtrel, bi ga bila skoraj končala. Ko pa se je rešil iz nevarnosti, je zmagoslavno razglasil: »Zdaj vem, mikrob staphylococcus zares povzroča uljesa in tvore.«

Ob koncu leta 1882 je Koch končal strupen in deloma smešen prepis s Pasteurom, ki je prav takrat s čudovitim navdušenjem reševal življenje ovcam in govedu v Franciji; tedaj je Koch začel zalezovati sled nežnega, pohlevnega mikroba, ki ga je najlaže zatreti, čeprav še strašneje divja in pustoši kakor drugi.

Leta 1885 je namreč potrkala na vrata Evrope azijska kolera. Ukradla se je iz svojega skrivališča v Indiji in je skrivnostno polzela preko morja in peščenih puščav v Egipt. V Aleksandriji je nenadoma izbruhnila morilska kuga in Evropa okoli Sredozemskega morja se je prestrašila. V Aleksandriji so bile ceste mrtve od strahu. Nihče ni slutil, kakšne vrste nevidna zverina je bil ta morilski trup, ki se je zjutraj splazil v zdravega človeka, ga popoldne sključil v kepo krčevitih bolečin in ga zvečer položil k večnemu počitku.

Pasteur in Koch sta tekmovala, to se pravi: francoska in nemška znanost sta tekmovali, katera bo prej zasledila mikrob kolere, grozeče na obzorju. Koch in Gaffky sta z mikroskopom in zverinjakom odpotovala iz Berlina. Pasteur se je takrat obupno trudil, da bi premagal skrivnostni bacil stekline, zato je poslal nad mikrobo kolere svoja učenca, znamenitega Emila Rouxa in molčečega Thuilliera. Koch in Gaffky sta delala za žive in mrtve, pozabljala celo na jed in spanje. Od jutra do večera sta tičala v strašnih prostorih, kjer sta rezala trupla Egipčanov, ki so umrli za kolero. V zatohlem laboratoriju, kjer se jima je znoj cedil po licih in od nosov kapljal na leče mikroskopov, sta iz trupel pravkar umrlih Aleksandrijcev jemala z bacili prenasličeno tvarino in jo vbrizgavala opicam, psom, kokošim, mišim in mačkam. Ko sta bili še obe skupini tekmecev na lovu, pa je kuga začela ponehavati prav tako zagonetno, kakor je bila prišla. Nobeden še ni našel mikroba, ki bi ga bil mogel s prepričanjem obdolžiti zla. Vsi so bili nejevoljni, ko so videli, da se je smrt umaknila in se jim je izmuznila možnost, da bi prišli do zaželenega plena.

Koch in Gaffky sta se že hotela vrniti v Berlin, ko je nekega jutra prišel k njima prestrašeni sel in jima povedal: »Dr. Thuillier, član francoske komisije, je umrl za kolero.«

Koch in Pasteur sta si bila sicer nasprotna, vendar sta zdaj oba Nemca šla k osirotelemu Rouxu, da sta mu izrazila sožalje in mu ponudila pomoč. Tudi Koch je pomagal nesti krsto s truplom Thuilliera in mu položil na grob venec, rekoč: »Preprost je, a lovorjev, kakršne dajemo junakom.«

Po pogrebu prve žrtve v tem lovišču mikrobov je Koch hitel nazaj v Berlin. S seboj je vzel skrivnostne zaboje, ki so vsebovali z močnimi barvami pobarvane preparate in v njih čudne mikrobo, ki so bili kakor vejice. Koch je sporočil svojemu predstojnemu ministru: »V vseh primerih kolere sem našel klico, vendar še nisem dokazal, da jo ona povzroča. Pošljite me v Indijo, kjer kolera nikoli ne poneha. Kar sem našel, vas upravičuje, da me pošljete tja.«

Koch je zapustil Berlin in odpotoval v Kalkuto s petdesetimi mišmi. Na potovanju ga je neznansko mučila morská bolezen. Ko je dospel, mu je grozila Thuillierova usoda. Sam Bog ve, kaj so njegovi sopotniki šušljali o njem: da je majhen, zamišljen misijonar ali vase zaprt profesor, obseden od želje po proučevanju starih indijskih nauk.

Koch je preiskal štirideset mrličev in iz vsakega je izvlekel na dan iste vejčaste mikrobo. Našel jih je v blatu bolnikov že tisti trenutek, ko jih je napadla bolezen. Nikoli pa ni našel te klice v nobenem od sto in sto zdravih Indijcev, ki jih je preiskal, tudi v nobeni živali ne, ne v miši ne v slonu. Kmalu se je Kochu posrečilo ujeti mikrobo ko-

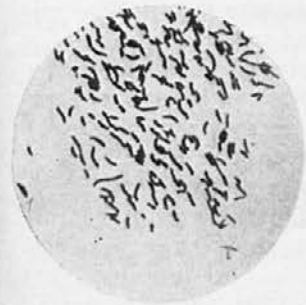
lere osamljene na žoličastem serumu. Ko jih je zaprl v cevke, je proučeval navade zlobnih škodljivcev; ti so kmalu poginili, če jih je le malo posušil. Dognal je, da jih prenaša na zdravega človeka umazano perilo bolnikov. Mikrob kolere je ujel v smrdljivih kalužah in vodnjakih, okoli katerih so čepele siromašne indijske kočice, kjer so reveži brez pomoči stokali in umirali za to boleznijo.

Koch je končno jadral nazaj v Nemčijo; sprejeli so ga kot zmagovitega generala. »Kolera nikdar ne nastane sama od sebe,« je predaval skupščini učenih doktorjev. »Kolera ne more napasti nobenega zdravega človeka, če ne pogoltne njenega mikroba; ta pa se more razviti samo iz svojih vrstnikov, a nikoli iz katerega drugega mikroba ali iz nič. Raste in plodi se lahko samo v človeških črevih ali v zelo nesnažni vodi, kakršna je v Indiji.«

Neustrašenim raziskovanjem Roberta Kocha se morata zahvaliti Evropa in Amerika, da se jima ni treba več bati pustošenja teh malih, a strašnih morilcev z daljnega vzhoda. Da bi jih čisto iztrebili, bi bilo treba le izboljšati način življenja in zdravstvo v Indiji.

8

Koch je iz rok nemškega cesarja prejel red krone z zvezdo, toda kljub temu si je ščetinasto glavo še vedno pokrival s kmečkim klobukom. Če so ga častilci občudovali, je rekel samo: »Delal sem pač trdo, kolikor sem mogel. Če sem dosegel večji uspeh kakor drugi, se je zgodilo samo zato, ker sem prišel v kraje, kjer je ležalo zlato že kar na poti, in to ni moja zasluga.«

Bacil kolere.

Lovci, ki so verjeli, da so mikrobi poglaviti sovražniki človeka, so bili pogumni možje; dosti neskrbnega junaštva pa je bilo tudi v nekaterih starih zdravnikih in v starokopitnih zdravstvenikih, ki so bili prepričani, da so vse novotarije o mikrobih samo prazne marnje.

Stari profesor Pettenkofer iz Monakovega je bil vodja dvomljivcev, ki jih Kochovi jasni poskusi niso prepričali. Ko se je Koch vrnil iz Indije z mikrobom, o katerem je bil prepričan, da povzroča kolero, mu je Pettenkofer pisal približno takole: »Pošljite mi nekaj Vaših tako zvanih klic kolere in dokazal Vam bom, da so nedolžne.«

Koch mu je poslal polno cevko majhnih strupenih mikrobov kolere in Pettenkofer je pogoltnil ves roj. V cevki je bilo toliko mikrobov kolere, da bi mogli okužiti cel regiment vojakov. Pettenkofer pa je samo zabrundal v svojo veličastno brado: »Bomo videli, če se bom nalezel.« Neverjetno, nič se mu ni zgodilo. Še danes ni rešena uganka, zakaj blazno predrzni Pettenkofer ni zbolel za kolero. Nihče še ni poskusil razložiti tega.

Pettenkofer je napravil poskus, ki bi se bil utegnil preveriti v samomor, in bil zdaj trdno prepričan, da je dokazal pravilnost svojega naziranja v vprašanju kolere. Stari doktor je na vsa usta pripovedoval: »Klice nimajo s kolero nič opraviti, važna je samo dispozicija posameznika, naj ta beseda pomeni, kar že hoče.«

»Brez mikroba ni kolere,« je odgovoril Koch.

»Pogoltnil sem milijone tistih usodnih bacilov, o katerih trdite, da povzročajo kolero, in še želodca si nisem pokvaril,« mu je zabrusil Pettenkofer v brk.

Kakor se to v vročih znanstvenih prepirih tolikokrat zgodi, sta imeli tudi sedaj obe strani deloma prav in deloma napak. Vsak primer preteklih 40 let je dokazal, da je imel Koch prav, ko je rekel, da človek ne more zboleti za kolero, če ne pogoltne njenega mikroba. Leta, ki so minila, so izpričala, da je Pettenkoferjev poskus namignil na skrivnostne in še nepoznane sile. Morilske klice so vsepovsod, splazijo se v vse, vendar umoré samo nekatere. Vprašanje o čudovitem odporu drugih je še vedno nerešena uganka.

Da ne bo zmote, povem, da je šel Pettenkofer tik mimo smrti. Od tistih časov so še drugi lovci mikrobov slučajno pogoltnili strupene bacile kolere in umrli strašne smrti.

Prihajamo h koncu velikih dni Roberta Kocha. Iznajdbe Louisa Pasteura so porinile njega in druge grobarje mikrobov v ozadje svetovnega zanimanja. Toda preden prehajam k popisu Pasteurove blesteče življenjske poti, se s spoštovanjem odkrijem in poklonim Kochu, ki je dokazal, da so mikrobi naši smrtni sovražniki, in povzdignil lov na mikrobe v znanost.

(Končano.)

N O V E K N J I G E

Cveta Stojanova: ZBEGANO GNEZDO. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1939. Natisnila Mohorjeva tiskarna. Strani 240. — Zelo razveseljivo je v zadnjih letih dejstvo, da se naše žene vedno bolj uveljavljajo tudi v literaturi. V kratkem nam je prav Mladika odkrila poleg Mare Husove tudi pisateljico pravljic Sonjo Sever, lani pa nam je predstavila še Cveto Stojanovo, katere »Zbegano gnezdo« je izhajalo kot uvodna povest v listu. Sicer se temu delu, ki je zdaj izšlo v knjigi, na več krajih pozna tako v celotni zasnovi kakor tudi v posameznostih, da je literarni prvenec, a problem, ki ga obdelava — moderna družina in njen razkroj — kar kriči po oblikovalcu. Stojanova je v svoji povesti upodobila idealno ženo, ki ji je najvišji smoter družina, katere enotnost resno ogroža s svojim početjem mož slabih, ki vedno znova podlega vplivu slabe družbe. Zato ji pobegne od doma, vendar ona ne odneha vse dotlej, da se ji vrne in zaživi s svojo družino novo življenje. Njegov notranji preobrat pa se mi zdi premalo utemeljen, ker se ne vrne k ženi po notranji nuji, temveč ga samo zunanje okoliščine pripeljejo zopet v družino. Tega dejstva ne ovržejo tudi tisti skrivni obiski na domači vrt, ki jih je pisateljica nekajkrat omenila v prejšnjih poglavjih. Zaradi obilice nastopajočih oseb značaji niso ostro orisani. Zdi se mi tudi, da manjka romanu mirne nepristranosti: žena je vse preveč idealizirana, mož pa prečrno naslikan. Je pa v romanu vse polno res lepih mest, zlasti opisov narave in otrok, ki pričajo o pisateljicinem pripovednem daru. Poudariti je treba tudi to, da rešuje pisateljica ta kočljivi problem predvsem z npravnega stališča, zato bo delo kljub vsem pomanjkljivostim vplivalo vzgojno na ljudstvo, kateremu je namenjeno. Iv. Čampa.

Dr. A. Brilej: PRIROČNIK ZA PLANINCE. Ljubljana 1939. — Slovensko planinsko društvo je na željo članstva izdalo to knjižico, kjer so v priročni obliki zbrana poglavita zakonska določila ter razni predpisi in podatki, ki so potrebni obiskovalcem planin. To nalogo je urednik priročnika prav zadovoljivo rešil. V okusno opremljeni knjižici žepne oblike je na 190 straneh zbrano presenetljivo mnogo poučnega in turistu potrebnega gradiva. Za uvod so zbrani podatki o Slovenskem planinskem društvu, njegovem zgodovinskem pomenu in razvoju pa o notranji ureditvi. Dodane so določbe o vozni olajšavah, obmejnem prometu,

pravilniki in predpisi o gorskih vodnikih, zakonske določbe za varstvo prirode in zaščito redkih rastlin. Največ prostora je odmeril urednik popisu vseh koč SPD, kjer je vselej zbral podatke o višini, letu zidave, dostopih in notranji ureditvi koč. Dodan je povsod tudi pregled najpripravnijših tur, ki jim je koča izhodišče. Vse koče so tudi upodobljene, po večini z risbami. Razen navedenega je v knjižici še zbirka navodil za prvo pomoč v nezgodah in za reševanje ponesrečencev v gorah. Dobro bodo služili tudi podatki o ročni lekarni, mednarodna znamenja za pomoč v sili, prav tako pa tudi iz izkustva dognana priporočila glede opreme, prehrane, spoznavanja vremena in orientacije v gorah. Skratka: »Priročnik« ima na razmeroma tesnem prostoru izredno mnogo vsestransko zanimivega in koristnega gradiva, tako da bo prav dobro služil slehernemu planincu. Slovensko planinsko društvo, ki je bilo ustanovljeno leta 1893 predvsem iz narodnostnega navdušenja in kot branik zoper delovanje nemštva v naših gorah, ima zdaj nad 10.000 članov in 59 koč, domov in zavetišč. Skromno slovensko turistično literaturo je ta Brilejev Priročnik za planince obogatil za dolgo pogrešano in res potrebno delo. — Broširani izvod velja samo 14 din, v platno vezan pa 20 din, za člane SPD pa 12 oziroma 18 din. Naroča se pri Osrednjem društvu SPD v Ljubljani, Aleksandrova 4-I.

K. D.

N A Š E S L I K E

OB RAZSTAVI NORE LAURINOVE

Ko smo pred sedmimi leti prvič objavili venec ujedenk angleške grafičarke in slikarice Nore Laurinove, smo izrazili željo, da bi radi videli popolnejšo zbirko njenih del na umetnostni razstavi v Ljubljani, kjer bi jo slovensko občinstvo moglo neposredno spoznati. Pred kratkim se je ta zamisel uresničila in začetek maja, ko je nedavno spet oživljeno društvo umetnikov »Lada« priredilo v Jakopičevem paviljonu svojo prvo razstavo (kjer sta razstavila Bara Remčeva in Tine Gorjup), se je pridružila prireditvi tudi Nora Laurinova z zbirko svojih del.

Razstavila je mimo dvajset akvarelov in dveh risb prav toliko ujedenk in bakrorezov, izdelanih s »suho iglo«. Od teh 22 grafičnih listov jih je bilo 21 že objavljenih v Mladiki. Zato objavljamo to pot samo tri njene akvarele in eno risbo, ki nam pa prav dobro predstavljajo to odlično angleško umetnico tudi s te plati.

Umetnica, ki izvira iz stare angleške rodovine Fry-jev, je žena našega belokranjskega rojaka Janka Laurina, profesorja za ruščino in slovansko slovstvo na univerzah v Londonu in Nottinghamu. V tem zadnjem mestu tudi živi, s svojim možem pa mnogo potuje in je z njim že večkrat obiskala tudi Slovenijo, od koder je odnesla premnoge motive za svoje kompozicije. Ime Nore Laurinove je v angleški grafiki dobro znano, saj je že ponovno z uspehom razstavljala na velikih umetnostnih prireditvah v Angliji in v Severni Ameriki. Poglavitna moč njene umetnosti je v ujedenk, kjer združuje nenavadno oblikovno dovršenost s plemenitim okusom in čustveno toplino. Njena grafična umetnost je trdno zasidrana v solidnem angleškem izročilu, ki je rodilo toliko sijajnih bakrorezcev in še več odličnih knjižnih ilustratorjev. O tem smo na tem mestu že ponovno izčrpno pisali.

To pot se nam je pa pokazala kot akvarelistka z nove strani. V njenih, po obsegu skromnih akvarelih se spaja smisel za dekorativnost in barvne vrednote s skrbnim opa-

zovanjem in vestno tehniko v skladno celoto, ki je ponekod nekam starinsko umirjena in skoro malce trezna, vendar pa vselej jasna, pregledno zgrajena in dokaz poštenega dela. Po motivih so bili njeni akvareli zelo pisani: kazali so pokrajine in posamezne figuralne kompozicije iz Anglije, Španije in Francije.

Med najboljšimi je bil neveliki, a barvno nenavadno zlahtni akvarel, predstavljajoč cigansko taborišče na Angleškem. V reprodukciji žal izgine ves čar barvne skladnosti, ki ga izžareva izvornik. Tudi slika večernega življenja pred slovito pariško kavarno »Dôme« na Montparnassu, kjer je zbirališče umetnikov z vsega sveta, izgubi skoraj prav vso svojo pisano živahnost v enobarvnem posnetku. Značilen za grafičarko je pa Stari Bask, ki prav tako šele v barvah doseže popoln učinek.

S svojo zbirko na nedavni ljubljanski razstavi je gospa Laurinova potrdila sloves, ki ga je po pravici že uživala med Slovenci, kolikor so jo poznali iz Mladike. Želimo si še večkrat videti jo na naših razstavah, kjer nam bo vselej dobrodošel in res ljub gost.

Maks Buri: VAŠKI POLITIKI. Nedeljski popoldan. Skozi okno lije svetlo sonce in ožarja pisano cvetlico na oknici, zadaj se vidi košček jezerske gladine in skalne stene v ozadju. V gostilniški sobi sedi za mizo v pogovoru skupina možakov, značilnih švicarskih kmetov, podanih tako sveže in neposredno, kakor da so naravnost iztrgani iz življenja. Od njih jih šest sedi v gruči in verno in napeto poslušuhuhljatega bradača na levi, ki jim razlaga nekaj očitno zelo važnega. V levici drži potiskan papir, po mizi pred njim so razgrnjeni časopisi. Videti je, da prepričevalno in strastno pripoveduje poslušalcem, ki so z očmi uprti vanj. Vse mogoče odtenke izražajo ti obrazi: od vernega zaupanja preko omahovanja do rahlo izraženega posmeha in očitne nejevernosti. Bog ve, za kaj gre, za občinske volitve morda ali še za kaj važnejšega. Zdi se, da hladnokrvnih in preudarnih kmetov zmuršeni politik z ostrim in predirljivim pogledom le ne more docela prepričati. — Maks Buri se je rodil leta 1868 v Burgdorfu blizu Berna. Slikarske nauke je dovršil v Münchenu in Parizu. Slovel je kot najkrepkejši in najizvirnejši slikar švicarskega kmetskega življenja. Ves oglat, trd in skoro robat je, toda tudi zdrav in krepak, zraven pa vselej pošten in priroden. Njegove slike so nad vse preproste, jasne v sestavi, upodobljeni ljudje so pravi tipi, toda resnični in kakor izrezani iz domače zemlje. Buri je slovel kot nedosežen slikar prizorov iz švicarskega kmetskega življenja, pa tudi kot sijajen portretist in barvno odličen pokrajinar. Ko je leta 1915 umrl, je bil poleg velikega F. Hodlerja gotovo najsilnejši in najbolj samosvoj švicarski slikar.

K. Dobida.

PROCESIJA SV. RESNJEGA TELESA V RATEČAH

(K našim fotografijam.)

V skrajnem kotu severozahodne Slovenije, v gornji Savski dolini, je majhna, tiha gorska vasica Rateče, ki je šele v novejšem času nekaj bolj znana po bližnji veliki smuški skakalnici v Planici. Kljub temu pa v ta del slovenske zemlje še ni prodril dih novega časa z vsemi svojimi slabimi posledicami, navadami in — razvadami. Tam žene in dekleta, kot pred davnimi časi, še vedno ob nedeljah hité k maši v krasnih, pristnih in nepokvarjeno ohranjenih ljudskih nošah. Posebno pa se na praznik vseh praznikov, na Telovo, za procesijo sv. Rešnjega Telesa oblečejo vaščanke v praznične, starinske narodne noše. Tako nosijo dekleta na

glavi zavijače z zlatimi našivi na črnem baržunu in z belo pentljo. Pod vratom imajo nabrane široke čipke, ki so prišite na snežnobel srajčnik iz finega platna. Rute okrog vratu so svilene, rožaste ali rdeče. Čez košata krila iz teže svile nosijo po večini črn svilen predpasnik, ki je zadaj zavezan v veliko pentljo s širokimi, dolgimi trakovi. Nogavice so bele in gladko pletene. Žene se ločijo od deklet posebno po tem, da nosijo pod tilnikom zavezane bele rute, kar je menda tolminski običaj. Moški pa so bolj redki v narodni noši, le nekaj starejših očancev nosi še baržunast telovnik s srebrnimi gumbi in irhaste hlače.

V zgodnjih jutranjih urah tega slavnostnega dne skrbno pometó vsa pota in pospravijo okoli hiš, mimo katerih se bo pomikal sprevod. Hiše okrasé s posekanim mladim drevjem, bukovjem in brezami ter postavijo na okna svete podobe. Premožnejši posestniki pa pogrnejo okna s prtiči iz domačega platna, ki jih je spretna dekliska roka poživila s pisanim narodnim vezanjem. Ko se prične procesija pomikati skozi vas, prižgó varuhi hiš, navadno stare mamice, doma in pri sosedih sveče na oknih in se umaknejo v hiše, tako da so ceste čisto mirne in prazne. Tujcu fotografu je pri tem kar nerodno, ko stopa po izumrli vasi in moti praznično razpoloženje.

Zvonovi pojó s svečanimi glasovi in vse pomladno ozračje je polno njihove pesmi. Polja in livade so praznično oblečene in izza megle se ponosno dviga visoka Ponca, vsa ožarjena v pomladnem soncu. Dekleta hité v pisanih svilenih oblačilih proti majhni župni cerkvi, ki se med mlaji dviga na zelenem holmu sredi vasi. Notranjost stare in zanimive cerkvice je skoro mračna; le ozek trak sončne luči se poigrava na svilenih, rdečih in vijoličastih dekliskih rutah.

Po končani veliki maši se razvrsté farani v slikovit sprevod, kjer stari gospod župnik* nosi Najsvetejše. Pred nebom stopa pevski zbor, domača dekleta, vsa v svili in brokatu, le učiteljica je kot pevovodkinja oblečena v črno, mestno obleko. Vse držé v rokah note in glasno pojó evharistične pesmi. Takoj za nebom stopajo imenitniki kraja, za njimi pa v parih dekleta, ki molijo rožni venec. Za njimi nosijo fantje veliko, rdeče bandero, ki mogočno plapola v jutranjem vetru. Za bandomerom se vrsté postarni gospodarji, krepki fantje, skrbne gospodinje in zopet dekleta ter proti koncu tudi — berači.

Iz vasi krene procesija na polje k prvemu znamenju, ki je pripravljeno za blagoslov z Najsvetejšim. Kar med mlado drevje postavijo oltarček s tremi stenami iz belega platna in ga okrasé s poljskim cvetjem. Tu, sredi prostrane narave, med cvetočimi travniki in pod visokimi gorami se dviga molitev k Bogu s prošnjo, naj dá in ohrani zemlje sadove.

Potem se vrača procesija preko polj in trat, med zvonjenjem zvonov, med glasno molitvijo in petjem proti vasi k drugim blagoslovom in končno k zadnjemu v farno cerkev, od koder se vaščani vrnejo vsi srečni in zadovoljni na svoje domove.

V Ratečah so še ohranjene stare navade, kakor le redko-kje v Sloveniji. Drugod po Gorenjskem, kjer so ponekod že skoro popolnoma izumrle, so postale narodne noše že nekaka veselična paradna uniforma. Uporabljajo jih večinoma le še kot krajevno zanimivost in tujsko-prometno privlačnost. V Ratečah pa so ostale narodne noše živa tradicija in bi bilo treba skrbeti, da se prav tako nepokvarjene obdržé še v bodoče.

Fr. Krašovec.

DOM IN DRUŽINA

PREDEN GREMO NA POČITNICE

ŠTEFANIJA HUMEK

Preden gre družina na počitnice, je treba v gospodinjstvu marsikaj urediti in pripraviti. Ako začnemo s temi pripravami prepozno, se rado zgodi, da kaj važnega pozabimo, kar nam pozneje kvari sicer prijetne počitnice. Za zadnji dan smemo pustiti samo stvari, ki jih ni mogoče narediti prej. Pripetilo se je že, da je zaradi zadrege in naglice ostala odprta glavna plinska pipa in po nepotrebnem povzročala skrbi. Ali pa smo pustili v kopalnici ali shrambi goreti luč, nismo odpovedali mleka, časopisa ali pa smo pozabili spremeniti naslov za dostavljanje pošte. Vse to je posledica pomanjkljive priprave in slabe razdelitve dela pred odhodom in bi prav lahko izostalo. Najbolje napravi gospodinja, ako spiše vsa opravila po vrsti na koledar, potem pa odčrtava, kar je uredila.

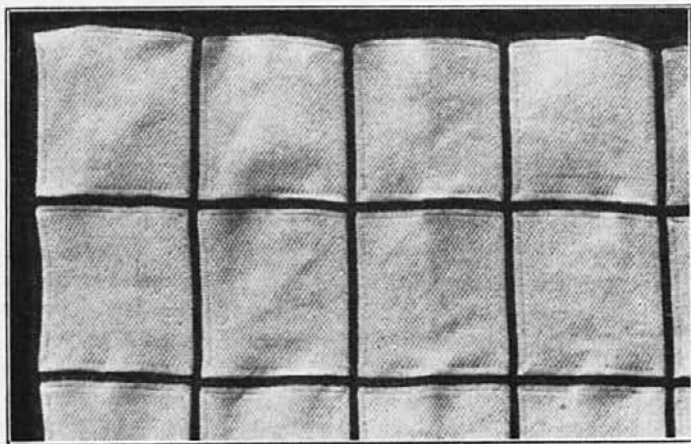
Dragocenosti in zelo važnih vrednostnih listin med počitnicami ne pustimo v praznem stanovanju. Čisto na varnem so le, če jih izročimo zaupni osebi ali deponiramo v banki. Srebrnino zavijemo v čisto jelenjo kožo in dobro spravimo. Seveda je s tem nismo zavarovali proti tatvini, ampak samo proti vplivom zraka.

Sobne rastline tudi ne morejo ostati brez vsake nege. Občutljivejše moramo dati v oskrbo vrtnarju ali zanesljivemu ljubitelju cvetic. Nekatere lahko ostanejo v stanovanju, ako jih preskrbimo z vodo, kar napravimo lahko takole: uvalno skledo ali škaf napolnimo z vodo. Štiri rastline v lončkih razpostavimo okrog posode; večjo, čisto četverokotno cunjo denemo v to posodo z vodo (da je namočena v njej), vogale pa privežemo k stebelu rastlin. Vsak vogal malo povijemo okrog enega stebelca, nato pa privežemo. Cunjja, katere srednji del je stalno v vodi, dovaja rastlini potrebno vlago.

Zelo važno je, da so v brezhibnem stanju okna, glavna vrata in ključavnica v njih, pa tudi vsa druga vrata in ključavnice, v hiši ali stanovanju. Vse to pravočasno pregledamo in damo popraviti, ako je treba. Prav tako moramo dati popraviti pokvarjene pipe, korita in kadi, ki puščajo. Nato se lotimo posameznih prostorov v stanovanju. V sobah očistimo preproge, jih poškopimo s tekočino zoper mrčes ali potresemo s sredstvom zoper molje, nato zvijemo ter neprodušno zamotamo v papir ali blago. Tako jih po nepotrebnem ne obseva sonce in ne poškodujejo molji.

Zastore snamemo, operemo ali damo prat, da so čisti, ko se vrnemo. Nič ne pustimo razpostavljenega po lavi, mizah in policah, ampak vse nastavke, vaze in skledé znosimo skupaj na varen prostor in zavijemo v blago, da se ne praše. Če je v omari kaj prostora, jih denemo tjakaj. Stenske ure pustimo, da se iztečejo, nato zamotamo vsako v gosto cunjo, da se ne praše. Postelje slečemo, posteljnino prezračimo in stepemo, zložimo nazaj na posteljo in dobro pokrijemo. Vse perilo, naj si bo oprano ali umazano, mora biti popolnoma suho, ko gremo od doma. Potem se ne bo zgodilo, da najdemo ob vrnitvi plesnivo perilo, ker smo spravili mokrega. Če odidemo za dolgo časa, zrinemo tudi pohištvo kolikor moči skupaj in ga pokrijemo, da se preveč ne naprašá. Ponekod se za pogrinjjanje dobé posebne rjuhe, skozi katere sploh ne prodre prah.

* Znani kulturni delavec in pisatelj J. Lavtižar. (Op. ur.)

V kuhinji ali shrambi ne sme ostati prav nobeno živilo, ki bi se lahko pokvarilo. Kuhinjsko posodo skrbno in temeljito umijemo in zbršemo. Jedilni pribor in drugo orodje zložimo v predale, da ne ostane zunaj, kjer se onesnaži. Posodo za smeti izpraznimo, poribamo in nazadnje poparimo ter pustimo, da se posuši. Dobro je, ako jo še poškopimo z razkuževalno tekočino. Hladilnik na elektriko izklopimo, pustimo, da odmrzne, ga izpraznimo in očistimo kot po navadi. Skrbno zapremo vse plinske pipe, seveda tudi glavno cev.

V jedilni shrambi smejo ostati samo živila, ki se ohranijo dalje časa; vse drugo moramo porabiti ali odstraniti.

Marsikaj nerabnega v hiši lahko ob tej priliki požgemo, namesto da po nepotrebnem prekladamo sem in tja. Ne pustimo nikjer nič vnetljivega. V omaro ali lavo, ki je vlažna, denemo škatlo z apnom, ki napravi zrak suh in dober.

V kopalnici in stranišču vse izpraznimo in umijemo z razkuževalno tekočino (s hiper-manganatom ali klorovim apnom). Vliči jo je treba tudi v odtoke in pralna korita (v odprtino, ne na medene dele). Prav nazadnje, tik preden odidemo, gremo še po sobah in vse poškopimo s flitom, da se medtem, ko smo zdoma, ne množé muhe in druga skrita golazen.

PLETENA ODEJA

ELIZA SKALICKY

Kvačkane ali pletene poletne odeje so sedaj v modi. So pa tudi zelo praktične, ker se dajo prati in ne stanejo mnogo. Vsakdo si tako odejo lahko napravi sam. Ako je delana iz volne, jo lahko uporabimo tudi za pogrinjalo otomane.

Poletno odejo delamo iz belega ali surovega bombaža in prišijemo gumbe kakor pri drugih odejah, da moremo pripeti rjuhe.

Uporabljati moramo le vzorce, ki se ne raztegnejo ne v dolžino ne v širino. Predvsem pridejo v poštev raznovrstni vzorci, kvačkani v tuniškem vbodu. Uporabni so tudi vzorci, katerih petlje sežejo iz ene vrste v drugo, da se ne dajo raztegniti.

Poletna odeja na naši sliki je kvačkana iz surovega bombaža številke 4 s kvačko številke 2 v ovitem tuniškem vbodu. Posamezni četverokoti so obkvačkani z rumenim bombažem iste debelosti in tudi obkvačkamo z enako prejico — če je ne dobimo, vzamemo dvojno ali trojno nit. Vsa odeja meri približno 180 × 130 cm. Posamezni četverokoti merijo

brez roba 24 × 24 cm. Velikost si pa lahko napravi vsakdo poljubno: dela lahko manjše ali večje kvadrate ali jih napravi poljubno število. Odeja na sliki ima pet četverokotov v širini in sedem v dolžini. Priporočljivo pa je, da pri tuniškem vbodu ne delamo prevelikih kvadratov, ker moramo imeti pri kvačkanju vso vrsto petelj hkrati na kvački. Za tuniško kvačkanje uporabljamo dolgo kvačko, ki je pod kljuko enakomerno debela. Tuniški vbod, s katerim je delana odeja, je na spodnji sliki in ga delamo takole:

Nasnujemo verižne petlje.

Prva začna vrsta:

V zadnjo verižno petljo ne vbadamo. V sosedno petljo kvačko vbodemo, jo ovijemo ter prevedemo nit. * Potem ovijemo kvačko proti sebi (kakor pri pletenju leve petlje) in držimo nit z desnim palcem, da se ne izmakne. Vbadamo v naslednjo petljo. Nit držimo sedaj z levim palcem, da leži spredaj okoli petlje, in tedaj prevedemo nit skozi zanko. V tretjo delamo zopet tako kakor v prvo, navadno, neovito in od * ponavljamo vbode do konca.

Prva dovršilna vrsta:

Najprej kvačko ovijemo in prvič prevedemo nit samo skoz eno zanko; potem ovijemo in zatezamo po dve in dve zanki do konca.

Druga začna vrsta:

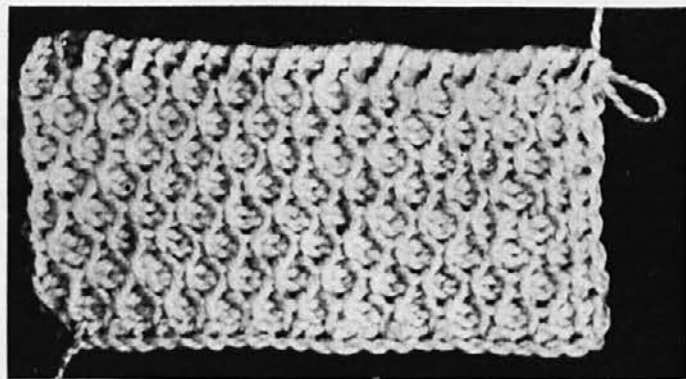
V drugi vrsti začnemo z ovito petljo; vbodemo s kvačko spredaj v stoječe člene. Tu se nabirajo petlje tako, da so tam, kjer so bile v prvi vrsti navadne neovite petlje, sedaj ovite petlje in narobe.

Druga dovršilna vrsta:

To kvačkamo enako kakor prvo. Tako nadaljujemo delo do konca.

Za kvadrat v tuniškem vbodu pri odeji na naši sliki nasnujemo 61 verižnih petelj. V dolžini delamo toliko vrst, da dobimo pravilen kvadrat. Okoli kvadrata kvačkamo 3 vrste gostih petelj; v vsakem kotu moramo napraviti 3 goste petlje v eno. Pri zadnji vrsti tuniškega vboda moramo pri kvačkanju prve vrste gostih petelj vbadati v predzadnjo vrsto, da ne dobimo luknje. Paziti moramo, da imamo v dolžini in širini vedno isto število gostih petelj. Nazadnje pa skvačkamo kvadrate na licu z gostimi petljami, tako da vbadamo v goste petlje obeh kvadratov hkrati. Ta rob je precej visok — na sliki se sicer ne vidi dobro — in je pri odeji posebno lep okras. Nazadnje pa odejo obkvačkamo s še eno vrsto gostih petelj.

Priporočljivo je, da vsak kvadrat posebej z vlažno krpo dobro zlikamo, preden ga okvačkamo v odejo.

DOBRA KUHARICA

FIZOLOVA JUHA S KROMPIRJEM

Namoči zvečer $\frac{1}{4}$ l fižola, drugi dan ga prevri in odcedi, zalij ga na novo s toplo vodo (2 l), osoli in kuhaj do mehkega. Kuhanega pretlači s fižolovko vred in prideni lovorjev list, zelo debel na majhne kocke zrezan in kuhan krompir, ščep popra, žlico paradižnikove mezge in blede prežganje, ki si ga napravila iz petih žlic olja, stroka strtega česna in polne žlice moke ter razredčila z majhno zajemalko vode. Ko vse še prevre, prideni žlico kisa.

KUHANO GOVEJE MESO S PARMEZANSKIM ALI BOHINJSKIM SIROM

Skuhaj kakor navadno $\frac{1}{2}$ kg govejega mesa. Pol ure preden ga postaviš na mizo, ga vzemi iz juhe in ga zreži na ploščate, prst debele kose. Deni v kozo za drobno jajce surovega masla in polno žlico moke ter mešaj na ognjišču, da se prav malo zarumeni. Nato primešaj štiri žlice sira, tri do štiri žlice kisle smetane in majhno zajemalko juhe, da je omaka gostljata. Vsak kos mesa pomoči v to omako in ga naloži v skledo, varno pred ognjem, ali na krožnik. Ostalo omako zlij na meso, ki ga potresi še z žlico sira in postavi za četrt ure v pečico, da se prav malo zarumeni. Postavi jed z riži-biži na mizo.

ZELIŠČNA OMAKA

Zmešaj dva kuhana rumenjaka z eno žlico gorčice, primešaj dve do tri žlice olja, drobno zrezano kislo kumarico in žlico drobnjaka, osoli in vse skupaj pretlači. Omaka je zelo okusna za kakršno koli pečeno ali kuhano meso.

KUNEC V SMETANOVI OMAKI

Mladega kunca zreži in obribaj s strtim česnom, majaronom in soljo. Razgrej v kozi tri žlice olja, stresi vanj srednje debelo zrezano čebulo in pusti eno minuto, da nekoliko zarumeni, prideni zajca, položi nanj koščke slanine, pokrij in praži, da se zmešča. Od časa do časa prilij žlico tople vode. Ko je meso mehko, zmešaj $\frac{1}{4}$ l kisle smetane, žlico moke, žličico paradižnikove mezge, velik ščep paprike in dve do štiri žlice juhe. Stresi to omako h kuncu in, ko prevre, ga postavi z omako na mizo. Zraven pa daj špinačni puding.

NADEVANA JAJCA

Skuhaj dve jajci v trdo, ju olup, po dolgem prereži in izdolbi rumenjaka. Nato zmešaj kuhana rumenjaka, 2 dkg surovega masla, ščep soli, za lešnik sardelne paste, žličico drobno zrezane šalotke in žlico kisa. Nadevaj s tem mešanjem beljakove skledice, jih naloži na krožnik, na vsako položi po eno gobico (sivko), okraši z vršički peteršilja in kislimi kumaricami ter postavi kot uvodno samostojno jed na mizo.

MARINIRANE SARDELICE

Odstrani 1 kg sardelic glavo in drob, jih operi in stresi na rešeto, da se odteko. Nekoliko posoli, stresi na papir moko, povaljaj v njej sardelice in jih takoj devaj v vroče olje. Ko so vse sardelice ocvrte, odlij nekoliko olja, v ostalo pa stresi žlico drobtin, žlico drobno zrezane čebule, dva stroka strtega česna, žlico zelenega peteršilja, dve peresci rožmarina, košček limonove lupine, eno do dve žlici kisa in vode. Ko vse skupaj dve do štiri minute vre, ohladi in stresi na ohlajene sardele. Postavi jih na hladno, kjer jih lahko ohraniš šest do osem dni.

SARDELNE REZINE

Mešaj 5 dkg surovega masla in eno osnaženo pretlačeno sardelo ali sardelno pasto. Nadevaj to mešanje na prst debele krušne rezine, jih naloži na krožnik, okraši z majsko redkvico in vršički peteršilja.

SIR S KISLEGA MLEKA Z JAGODAMI

Stepaj v skledi $\frac{1}{4}$ kg sira z $\frac{1}{8}$ l sladke smetane, primešaj eno žlico sladkorja, nekaj kapljic limonovega soka in lupino. Naloži v stekleno skledo za dva prsta visoko jagod in jih potresi z žlico sladkorja. Vrh jagod nadevaj zmešani sir in okraši z jagodami.

ČEŠNJEVE REZINE

Mešaj deset minut 5 dkg surovega masla, 5 dkg sladkorja in dva rumenjaka. Nato primešaj 10 dkg moke, $\frac{1}{8}$ l mrzlega mleka, žlico ruma, žličico drobno zrezanega limonovega ali pomarančnega olupka, sneg dveh beljakov, 8 dkg moke in kavino žličico pecilnega praška. Ko si vse na rahlo zmešala, stresi v dobro pomazano pekačo ali tortni model, obloži po vrhu s češnjami brez koščic in pečljiv ter peci v srednje vroči pečici. Pečene zreži na prst široke rezine in postavi tople ali mrzle na mizo.

RIŽEV VINSKI NARASTEK

Skuhaj v zavreli vodi ($\frac{1}{2}$ l) 12 dkg riža. Ko je na pol kuhan, mu prilij $\frac{1}{8}$ l črnega vina, ki si ga prej zavrela s koščkom cimeta in limonovo lupino, prideni dve do tri žlice sladkorja in kuhaj vse skupaj še četrt ure. Nato stresi polovico riža v dobro pomazan, z drobtinami potresen tortni model; vrhu riža nadevaj dve žlici mezge in ostali riž. Napravi sneg iz enega ali dveh beljakov, mu primešaj eno do dve žlici sladkorja in postavi za nekaj minut v srednje vročo pečico, da sneg zarumeni. Nekoliko ohlajenega zreži in postavi na mizo.

SMETANOVA OMLETA ZA SLADKORNO BOLNE

Mešaj dva rumenjaka z dvema zrnema saharina, primešaj žlico kisle smetane in sneg dveh beljakov, stresi v dobro pomazano pekačo in speci.

SIRNATI NADEV

Mešaj rumenjak in žlico sladkorja, primešaj $\frac{1}{4}$ kg kravjega sira, limonovo lupino, ščep cimeta in sneg enega beljaka.

ČEŠNJEVA MEZGA

Odstrani 1 kg zrelih češenj koščice. Polovico stresi v kozo, v kateri jih boš kuhala, potresi 15 dkg sladkorne sipe, nato stresi ostalo polovico češenj, potresi zopet 15 dkg sladkorja ter postavi na hladno. Drugi dan jih kuhaj med vednim mešanjem 30 do 40 minut, še gorke stresi v gorke kozarce, ohlajene potresi s salicilom in zaveži.

OREHOVEC

Sedem zelenih orehov zreži, stresi v kozarec, prilij $\frac{1}{4}$ l žganja, zaveži, postavi za tri tedne na sonce ter večkrat nekoliko pretresi. Nato kuhaj pet minut 15 dkg sladkorja v dveh decilitrih vode. Precedi žganje v ohlajeno sladkorno vodo, nalij v steklenico, zamaži in čez 14 dni je orehovec že dober.

JAGODOVA PENA

Dobro stlači $\frac{1}{2}$ l zrelih jagod, primešaj $\frac{1}{4}$ l stepene sladke smetane in oboje skupaj stepaj deset minut. Postavi peno s cesarskimi ali janeževimi piškotki na mizo. M.R.

ZABAVA IN ŠALA

IDEALIZEM, KJE SI?

ROJEN KOMAR

Kdo še verjame v idealizem pisateljev? — Ko sem zadnjič stikal po predmestnih gostilnah, kjer točijo ceneno slabo vino, pomešano z vodo, sem našel menda njegove zadnje ostanke. V zakajeni sobi sem se usedel k prvi prazni mizi in se začel razgledovati.

V kotu je bila večja miza in pri tej mizi je pravkar nekdo navdušeno govoril. Govoril je tako vneto, da je menda pozabil, da ni sam v gostilni.

»Gospodje pisatelji! Nismo se zbrali zato, da bi popili toliko in toliko vina, tudi ne zato, da bi prekročali noč. Zbrali smo se zato, da damo drug drugemu poguma in novih moči za delo. Naše društvo je mlado, čaka ga torej še dolgo življenje. V našem društvu je večidel sama mladina in njena je prihodnost. Živela mladina!«

»Živela!« si je pokadila nadobudna mladina. Težko je že čakala priložnosti za pitje. Izpraznili so kozarce do dna in prisluhnili. Govornik pa je nadaljeval:

»Naše društvo je širokosrčno. Kaj fašizem, kaj komunizem, to nas ne briga! Glavno je delo, pozitivno umetniško delo!«

»Živela svoboda ustvarjanja!« se je iz družbe oglasil nekdo, ki je bil že spet žejen.

»Živela!« so mu radostno pritrdili vedri obrazi in se čudili njegovi spretnosti. Pa zna res pravi čas postaviti pravo besedo.

Govornik je bil malce v zadregi. Tega ni mislil reči. Ozrl se je po poslušalcih, pogledal še po drugih ljudeh, do kamor mu je v dimu segalo oko, potem pa se je spet opogumil, se zravnal in nadaljeval:

»Naše društvo je svobodno in svobodoljubno, zato vas tudi predsednik ne bo več moril. Delajte, kar je komu drago!«

»Živela svoboda!« se je spet utrgalo iz žejnih grl.

»Živela!« In so pili.

Zdaj me je pa ta družčina začela zanimati. Torej literati so, nadobudni mladi ljudje. Bog ve, kaj bo še iz njih. Nič ne škoduje, če človek tudi literate pozna; in če jih spozna že v zarodku, tem bolje!

Poskusil vam jih bom opisati. Ker jih ne poznam po imenih — saj imen najbrž še nimajo — vam jih bom kar po številkah naštel. Dandanes je pač število vse, kakovost manj kot nič.

Zdaj se prosto razgovarjajo. Prvi — tako recimo predsedniku — bi ne bil prvi, če ne bi skrbel za svojo popularnost. Brez reda hoče vsakemu posebej privoščiti dobro besedo. Steguje torej svoj vrat na vse strani in kriči čez mizo svoje trenutne šibke domislice.

»Še dva litra, Ančka! Kajne, fantje?« Prvi se dobrohotno ozre po vseh. Zaradi ljube popularnosti je prav, da vsi in vsak iz družbe vé, na čigav račun pije.

»Boste kaj jedli, fantje? Ančka, prest na mizo!«

In natakariča z obema rokama nosi na mizo popularnost. Družba pa se smehlja, já in pije.

Le tistile trinajsti se nekam kislo drži. Vidim, kako mu vsak trenutek čuden posmeh spreleti blede lice. Na svojem prostoru čemi in se ne meni za nikogar. Dvanajsti na njegovi strani je ves nesrečen. Tak pustež. In to naj bo literat!

Nekajkrat poskusi s pogovorom, pa se vsakokrat opeče. Trinajsti je nepremagljiv. Zmeraj bolj kislo se drži. Nihče se več ne zmeni zanj, niti predsednik ga več ne opazi. Trinajsti je res od sile. Kot goba je, polna grenkobe; nihče se ga ne upa dotakniti, da ne bi tudi vanj štrnila bridkost.

Zanimivi obrazi so tamle v kotu. Sedmi je najbrž starešina te družbe. Siva brada, kakor jo je nosil Mencinger, mu daje častitljivo zunanost. Ob njem se preseda osmi, mlad fantè s prvim poskusom brk pod nosom. Nemirno pogleduje s svojimi živimi črnimi očmi po družbi, ki se prosto zabava. Le na eno uho posluša sedmega.

Ta pa mu najbrž razlaga svoje življenjske načrte. Malo ginjen je že, v očeh se mu svetlika pobožno navdušenje. Prepričevalno govori, tako prepričevalno, da si celo sam verjame. Le osmega ne more prav ogreffi. Pripoveduje mu o svojih čudovitih načrtih, o romanih in pesniških zbirkah, za katerimi bo ljudstvo kar hlastalo. O zemljišču, ki ga ima na upanje kupljeno v najlepšem delu Slovenije, o starosti, ki jo bo preživel na tem zemljišču v hišici, ki jo bo poplačal s svojimi romani.

Osmi mu kima in pritrjuje, na tihem pa se mu čudno zdi, kako je vendar to, da tisto zemljišče še ni plačano in da tudi o novih romanih in pesniških zbirkah, za katere bi se občinstvo trgalo, doslej še ni nič slišal.

Sploh je tale osmi malo preveč realen, prepameten za pisateljske ideale, odločno pa preveč kritičen za ginjenega starčka.

Sedmi pa se naslaja ob lepih načrtih, ki si jih prav do današnjega dne v vsem petdesetletnem življenju še ni domislil. Od skritega veselja se mu zdaj pa zdaj orosi oko, skoraj na glas zajoka, debele solze se mu ulijejo po uvelih licih in se porazgubijo v košati sivi bradi.

Osmi upa, da bo zdaj rešen. Toda sedmi se šele prav razživi. Nagne se še bliže k osmemu in mu začne praviti o svojih pesmih, ki so visoko nad župančičevimi. Prešerna sploh ne prizna, ker je navaden gorjanski prozaist.

Osmi mu pritrjuje na vso moč.

»Ali ste brali mojo zadnjo pesem?«

Osmi se ne zaveda laži, ko kar iz navade vljudno prikimava in potrđi. Vendar izkušeno oko sedmega v tem pritrdilu ne najde pravega navdušenja, zato začuti mož potrebo, da mu podrobneje razloži pesem in globoko misel, ki je skrita v njej. Skloni se še bliže k osmemu in začne pripovedovati.

Tedaj pa se zgodi nekaj nepričakovanega. Osmi se nenadno spomni nečesa silno važnega in imenitnega. Nagne se k devetemu in prepusti sedmega samemu sebi in visokim mislim.

Sedmi res obupa. Izpije vino in se poglobi vase.

Družba pa se nemoteno zabava. Gibi so sicer malo manj gotovi, a jeziki so sproščeni. In vsak se čudi, da mu doslej še nikoli ni prišlo toliko lepih misli na um.

Tudi prvi se je že naveličal svoje popularnosti. Na sosedu sloni in na pol dremlje. Tedaj se nenadno prebudi in zahoče se mu pesmi. Z žalostnim, zateglim glasom začne zaspano peti in daje z rokami, obrazom in glavo poguma tudi drugim. Vsi pogovori morajo umolkneti, kajti prvi bo danes vse sam plačal.

In ali je bila srečna ali nesrečna domislica — Bog ve — da so začeli prav pesem o srcu.

Zlato deklè,
moje srcé
čaka na té;
ljubim te.

Pesem je zajela vso družbo. Zaspani obrazi se spreminjajo v zasanjane. Široko odpirajo usta in krilijo z rokami. In vsi nekam skrivnostno pogledujejo v kot, kjer dremlje častitljivi sedmi. Vsi pač vedo, da je ta pesem njegova, da jo je spisal in pel kot dijak svoji petošolski ljubezni. In zdaj je pesem spričo svoje prikupnosti ponarodela.

Sedmi se res prebudi. Začuti številne poglede na sebi. Nerodno mu je. Z rokavom si otrebi spanec iz oči in pogleda po družbi. Tedaj se šele zavé položaja. Njegovo pesem pojo. In oči, ki so se komaj osušile, se spet zalijejo s solzami. Še zahvalna beseda mu ne gre iz ust. Preveč je ginjen.

Šele čez čas, ko je že vsa družba pozabila na pesem, se sedmi znajde. S težavo vstane, pomiri družbo in začne razlagati nastanek in življenje te pesmi. Na dolgo in široko pripoveduje, kako jo pojo fantje na vasi, dijaki v mestu, pevski zbori v dvorinah in pijanci v občestnih jarkih.

Družba se dolgočasi, dokler se deseti nečesa ne domisli. Z visokim glasom zapoje:

»Zlato deklè...«

Vsa družba se mu brž pridruži. Pesnik se nekaj časa onemoglo zahvaljuje, dokler se ne sesede v kot in zaspi.

In tako se ta pisateljski sestanek nadaljuje v vedno istem krogu z istimi besedami laži in samohvale. Trinajsti je obupan. Kaj niso pravili, da bo sestanek zato, da se poveže medsebojno delo, da si bodo povedali svoje misli o sodobnih vprašanjih, o stanju leposlovja, o dramih in o kulturi sploh?

Kaj je bilo vse tisto le laž?

Ta fant je očitno preidealno za današnji čas. Daleč zadaj je ostal in Bog ve, ali bo kdaj dohitel svet.

Ob treh zjutraj pa je družba odkolovratila. Sedmi je godrnjal v svojo brado, da sodobno leposlovje nima nobene vodilne osebnosti, in se opotekal po cesti. In pod vsakim cknom so morali njemu na čast zapeti čudovito lepo pesem o zlatem dekletu.

Drugo jutro je bila nedelja. Vsi pisatelji so spali globoko v dan, le trinajsti je vstal že ob osmih s čudno praznino v ustih in z neprijetnim ščemenjem v očeh. Pretegnil se je in si zdrgnil žaltavo kožo. Potem pa se je usedel in začel pisati o sinočnjem sestanku.

Še izkušen pisatelj bi težko zapisal lepo besedo o njem, pa naj jo zapiše mladič?

Pisal je in pisal in napisal je satiro.

Bog mu naj da srečo, da bi jo mogel kje priobčiti!

ANEKNOTE IN SMEŠNICE

NAGROBNI NAPIS

Kästner je bil velik matematik in obenem zlata duša, toda ni se mogel drugače sprostiti kot z epigrami. V neki veseli družbi so nekoč sestavljali nagrobni napis, ki bi bil pripraven za vsakega človeka. In Kästner je predlagal tegale:

»Dragi prijatelj moj, tukaj počivajo moje kosti, videl pa rajši bi, da bi počival pod kamnom tem ti!«

ZADOVOLJNI EDISON

Nekoč je stari Edison po radiu govoril naglušnim zborovalcem, ki so se zbrali v New Yorku. Govor so udeležencem zborovanja, ki so bili prav tako kot Edison čisto ali na pol gluhi, s posebnimi napravami ojačili. Posebno so se poslu-

šalci začudili Edisonovemu zagotovitlu, da bo v sto letih vse človeštvo gluho, ker naša ušesa ne morejo dolgo vzdržati tako velikega hrupa. Dalje je rekel:

»Z največjim zadovoljstvom sem gluha. Saj človek skoraj ne more biti nikdar zadosti gluha. Tako sicer nič prijetnega ne morem slišati, prav tako pa seveda tudi nič neprijetnega ne. Da pa je na svetu veliko več neprijetnega kot prijetnega, že vsakdo vé.«

IZ OTROŠKIH UST

Desetletna Verica se igra s sosedovim Vladkom, osemletnim sinčkom trgovca z avtomobili.

»Vladko, veš, ti si lepši, kot je tvoj očka,« reče med igro Verica.

Vladko pa se zvedeno odreže: »Nič čudnega! Saj sem tudi novejši model!«

ŠOLSKA

Mirko stoji pri telovadni uri z rokami v hlačnih žepih.

»Kaj te morda zebe v roke, Mirko?« vpraša učitelj.

»Ne.«

»No, potem jih pa potegni iz žepov. Le hitro!«

»Potlej me bo pa zeblo vanje, gospod učitelj.«

KAJ LAHKO POGRESI

Mati najde v hlačnih žepih svojega malčka cel muzej v malem: pokvarjen zamašek, zakrivljen žebelj, prelomljen gumb in podobne redkosti. Mati mu dopoveduje, naj nepotrebne stvari, ki jih lahko pogreši, izroči njej. Mali hitro seže v žep ter ji radodarno dá — žepni robec.

NEVERJETNA ZGODBA

Neki trgovski učenček je imel smolo, da mu je na cesti spodrsnilo in je pri tem razbil deset napolnjenih steklenic, ki jih je nesel v košari. Okrog jokajočega dečka se je kmalu zbrala velika množica ljudi, ki so radovedno zijali v sredo kroga. Tedaj se je oglasil neki starejši mož:

»Revček, to boš gotovo moral povrniti iz svojega žepa!«

»Seveda,« je med jokom stisnil skozi zobe učenček.

»No,« je rekel dobričina, »nastavi svoj klobuk. Tukaj imaš kovača. Drugi gledalci ti bodo gotovo tudi radi priiskočili na pomoč v tej nesreči!«

In res: znesek za odškodnino je bil hitro nabran.

»Zakaj se pa nisi vsaj zahvalil ljubeznivemu gospodu, ki je dal pobudo za zbiranje darov?« je dejal nazadnje neki gledalec.

»I, čemu neki! Saj to je bil moj gospodar!« se je odrezal učenček.

PRED SODNIJO

Sodnik: »Obtoženec, zdaj bom prebral vaše dosedanje kazni.«

Obtoženec: »Gospod sodnik, ali smem za ta čas sesti, težko namreč tako dolgo stojim!«

ZAMOTANA ZADEVA

»Kaj pa ima spet tvoja žena?«

»Ah, kaj vem? Najprej se je jezila na služkinjo, potem se je jezila name, ker se jaz nisem jezil na služkinjo — in zdaj se jezi, ker sem se jaz jezil nanjo, ker se je ona jezila na služkinjo!«

UGANKE IN MREŽE — KDO JIH RAZVEŽE

HEBREJSKO PISMO

(I. P., Litija. — 15 pik.)

א י ק ל מ נ ס ע פ צ ד ה ו ז ש
 ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ד ה ו ז ש
 א ב ג ד ה ו ז ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ד ה ו ז ש
 א ב ג ד ה ו ז ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ד ה ו ז ש

ZLOGOVNICA

(Sfinks, Ljubljana. — 18 pik.)

a, arh, broč, čad, če, če, di, di, do, e, e, eks, eks, em, har, i, in, ko ko, le, lej, lje, lo, lo, lon, ma, man, mež, na, na, nje, nje, nje, o, o, pe, plar, po, ra, raz, re, rek, res, ric, slu, sre, su, te, ti, u, va, va, vi, zav, zem, žin.

1. del soda, 2. poljski pridelek, 3. reža, 4. primerek, 5. del sveta, 6. prid, 7. posli, 8. primerjava, 9. slovenski narodni junak, 10. ameriško otočje, 11. kovaška priprava, 12. pletena posoda, 13. kraj pri Trstu, 14. pravoslavni nadškof, 15. glasbeno orodje, 16. svetopisemska oseba, 17. turški sultan, 18. indijska reka.

Pazi na prve in zadnje črke!

UGANKA

(Janko Moder, Dol. — 7 pik.)

Majhen možiček z glavico žvepleno, hišo pogrezne ti v morje ognjeno.

VOZNI RED

(Tek, Ljubljana. — 19 pik.)

Odhodi vlakov iz Ljubljane gl. kol.:

Proti Zagrebu: 2¹⁰ potniški
 15¹⁴ brzi
 Proti Novemu mestu: 6²¹ potniški
 18⁰¹ potniški
 Proti Rakeku: 10¹⁸ potniški
 1¹⁴ brzi
 16⁰⁵ potniški
 Proti Jesenicam: 13¹⁰ potniški
 23¹⁶ brzi
 Proti Kamniku: 8²⁵ mešani

RAČUN

(Hostar, Ljubljana. — 16 pik.)

(28 — 16 + 2 — 17 + 11 — 24 + 6) —
 (— 14 + 29 — 1 + 22 — 1 + 12 — 5)

POMNI!

(Dolmit, Št. Rupert. — 17 pik.)

3, —13, 8, —9, 4, 2, —3, —8, 1, —8,
 5, 3, —13, 8, 6, 4, —9, —2, 6, —8, 5,
 —13, —2, 12, —13, 6, 4, —12, 7, 9, 11,
 4, 3, —4, 6, 4, —3, —8, 3, —3, 10, 3,
 —13, —2!

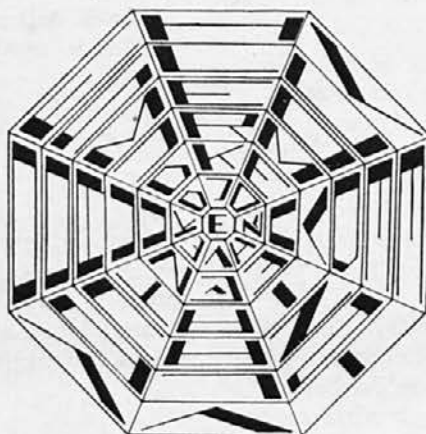
IGRA

(Kozma, Ljubljana. — 6 pik.)

M o d a
 3 2 1 4
 3 4 1 2
 m o t i

MREŽA

(Tone, Ljubljana. — 20 pik.)

ŽIVLJENJA POT

(Francè, Mošnje. — 8 pik.)

Mlade nadleguje lenuhavost, stare skrbe obračuni.

ŠTEVILNICA

(J-ša, Rožna dolina. — 11 pik.)

8² 4⁴ 5² 0³ 1³ 11⁴ 9²
 8¹ 5¹ 8¹ 3¹ 6² 0³ 1³

SEŠTEVALNICA

(Rajko, Medno. — 9 pik.)

či + ak + a + ča +
 + če + bi + a = ?

KONJIČEK

(V. L., Litija. — 15 pik.)

k	k	e	e	r
ž	k	o	p	k
i	a	r	v	d
s	h	g	i	u
o	j	l	j	a
e	a	b	o	š
e	l	t	p	a
z	n	m	j	s

SKRIT REK

(Nace Cuderman, Tupaliče. — 12 pik.)

V e + kol + pt + je + č + stan =
 = Medved + Niko + mesto Ptuj +
 + Brezje + priča + lest.

POSETNIKA

(Bič, Ljubljana. — 10 pik.)

I. VODNIK

KNIN-SLAP

IZ MATURITETNE NALOGE

(M. Mihelič, Sodevci. — 14 pik.)

Iz aritmetike: a) enačba z dvema neznančkama:

$$x^3 + y^4 + y^5 = 11^3$$

$$x^3 + x^1 + y^5 = 100^3$$

b) enačba z eno neznančko:

$$y^3 + y^3 + y^4 + y^5 = 100^3$$

Iz geometrije:

$$c) \alpha^1 \gamma^2 = \beta^2 + \gamma^3$$

$$\beta^4 + \gamma^1 = \alpha^4$$

OPOZORILO

(Pirnat, Ljubljana. — 5 pik.)

roč
 te-čaj
 na pla-ni-no!

REŠITEV UGANK V MAJSKI ŠTEVILKI

Cvetoča vejica. Abecedni kvadrat! — Ljubi maj, krasni maj.

Demant. Iz številki dobiš ime Gregorčič, če jih zamenjaš s črkami iz abecede. Nato po abecednem redu črk v imenu odbiraj črke zgoraj in spodaj. — Odločno odpovej se svoji sreči, goreče išči drugim jo doseči! (Gregorčič.)

Za majnik. Polet, letak; obraz, razor; zloba, obara; dekan, kanal; ru-

dar, Darej; Azana, anali; vezaj, zajec; lopar, Parma; Jurež, režim; enota, otava; Nepal, palij; astra, trava. — Pozdravljena, Kraljica maja!

Črke. Dolžan ni samo, kar veleva mu stan, kar more, to mož je storiti dolžan. S. G.

Kvadrat. I—II, II—III, I—IV in IV—III: Trsat; 1, 5, 9: t; 1—9: Tibet; 2—8: riža; 3—7: Sas; 4—6: ar.

Uganka. Magnet, magnat.

Konjiček. Če mladost je tvoja le le preveč norela; dočakaš starost, pa bo ta tembolj trpela.

Fiziognomična. Mlada deklica. Vremenska. Podlogo in eksponent najprej seštej, tako dobiš prvo črko, nato pa odštej in dobiš drugo. — Če je majnika lepo, je dobro za kruh in seno!

Rešitve je treba poslati do 20. vsakega meseca na naslov: Janko Moder, Dol pri Ljubljani. — Zastavljavci ugank naj pošiljajo tudi svoje rokopise na isti naslov.